

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การนำผลการวิจัยในบทนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอ 4 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 บริบทชุมชน

ตอนที่ 2 ความขัดแย้งของชุมชน ในอดีตและปัจจุบัน

ตอนที่ 3 เจาะไข ปัจจัย ความขัดแย้งของชุมชน ในอดีตและปัจจุบัน

ตอนที่ 4 ระบบคุณค่า กลไก และวิธีการในการจัดการความขัดแย้งของชุมชน

ตอนที่ 1 บริบทของชุมชน

1. ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

หมู่บ้านหนองเต่า ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านชาวปกาเกอะญอ ห่างจากที่ว่าการอำเภอแม่วาง ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ 36 กิโลเมตร เส้นทางเข้าสู่หมู่บ้านมี 3 เส้นทางได้แก่

1.1 เส้นทางจากตัวเมืองเชียงใหม่ ไปตามเส้นทางเชียงใหม่-ฮอด ผ่านอำเภอหางดง แล้วเลี้ยวขวาก่อนถึงตลาดทุ่งเลี้ยว อำเภอสันป่าตอง ไปยังตำบลบ้านกาด และที่ว่าการอำเภอแม่วาง ไปตามเส้นทางแม่วิน-บ้านแม่แฮเหนือ ถึงบ้านแม่สะป๊อกแล้วเลี้ยวซ้ายไปตามถนน รพช. แล้วเลี้ยวขวาเข้าหมู่บ้านหนองเต่า ผ่านบ้านห้วยเกียง ใช้เวลาการเดินทางโดยรถยนต์ ประมาณ 2 ชั่วโมง

1.2 เส้นทางที่สอง จากอำเภอแม่แจ่ม เดินทางเข้าเชียงใหม่ ตามเส้นทางจอมทอง-แม่แจ่ม ซึ่งตัดผ่านดอยอินทนนท์ ถึงหลัก กิโลเมตรที่ 31 เลี้ยวซ้ายทำการอุทยานแห่งชาติ ดอยอินทนนท์ แล้วเลี้ยวซ้าย ผ่านบ้านขุนกลาง ผ่านบ้านแม่ขุนวาง ผ่านบ้านกะเหรี่ยงโป่งลมแรง เลี้ยวซ้ายเข้าหมู่บ้านหนองเต่า ใช้เวลาในการเดินทางโดยรถยนต์ ประมาณ 2 ชั่วโมง

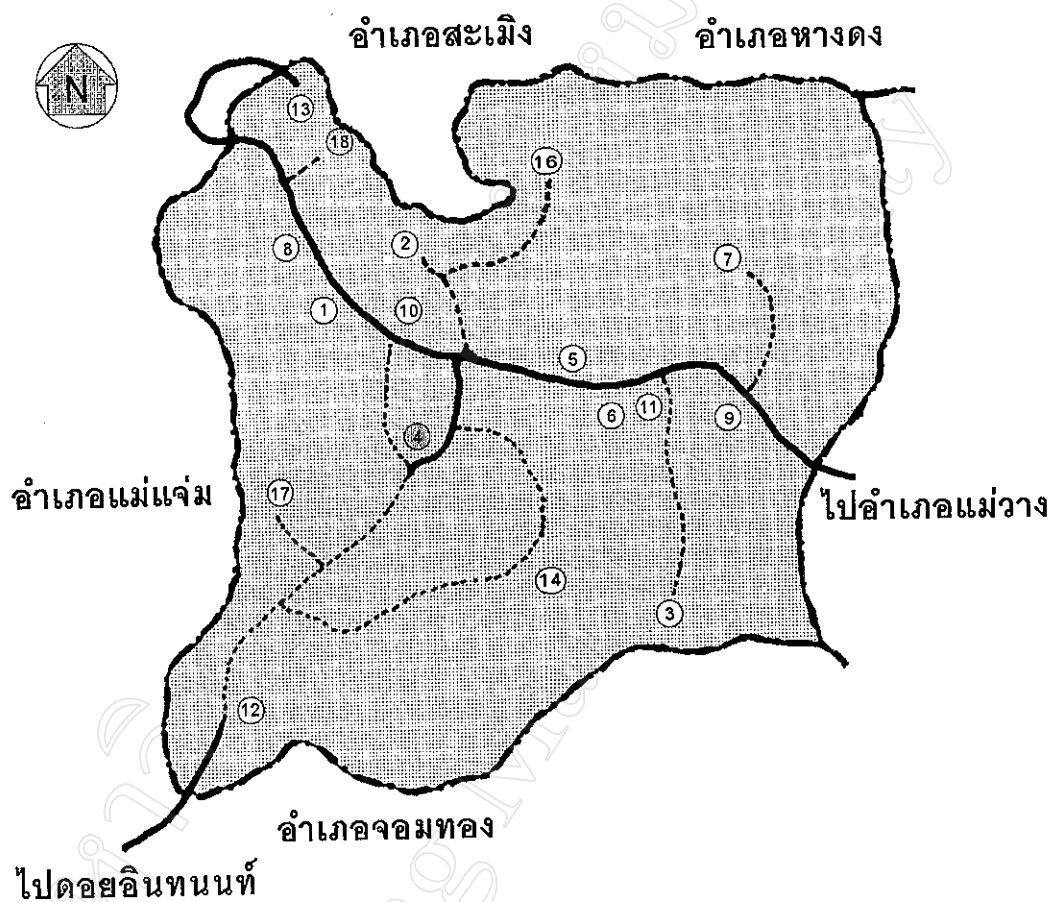
1.3 เส้นทางที่สาม จากอำเภอสะเมิง เดินทางตามเส้นทาง สะเมิง-บ้านวัดจันทร์ ผ่านบ้านสะเมิงใต้ บ้านขุนสาบ ถึง ตำบลบ่อแก้ว เลี้ยวซ้าย ตามเส้นทาง บ่อแก้ว-บ้านแม่แฮเหนือ ถึงบ้านแม่แฮเหนือ ใช้เส้นทาง แม่แฮเหนือ-สบวิน ซึ่งเป็นถนน รพช. ถึงบ้านห้วยตองเลี้ยวขวา บริเวณทางแยกที่ทำการโครงการหลวงบ้านทุ่งหลวง ไปราว 2 กิโลเมตร ถึงหมู่บ้านหนองเต่า ใช้เวลาในการเดินทางโดยรถยนต์ ประมาณ 3 ชั่วโมง

การคมนาคมของชาวบ้านใช้รถยนต์ ซึ่งในหมู่บ้านมีถึง 10 คัน และรถจักรยานยนต์ มีเกือบ 100 คัน สำหรับชาวบ้านในหมู่บ้านที่ไม่มียานพาหนะหากจะเดินทางเข้าเมือง หรือไปตลาดประจำอำเภอ ก็สามารถเดินออกไปโบกรถที่ผ่านไปมา บริเวณทางเข้าหมู่บ้าน ราว 6 กิโลเมตร หรือเดินไปขึ้นรถที่ผ่านไปมาที่บ้านห้วยตอง ราว 2 กิโลเมตร นอกจากนั้นก็ยังมียntaxราชการครู และเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย ที่มักเข้าไปทำงานในเช้าวันจันทร์ และกลับออกมาในตอนเย็นวันศุกร์

หมู่บ้านหนองเต่าตั้งอยู่ในระหว่างเขตป่าดงดิบและป่าเบญจพรรณ (เกาะเนอพา) ในแนวเทือกเขาอินทนนท์ อยู่สูงจากระดับน้ำทะเล ประมาณ 1,100 เมตร สภาพอากาศจึงหนาวเย็นเกือบตลอดทั้งปี โดยเฉพาะในฤดูหนาวอากาศจะเย็นจัด และมีฝนตกชุกในฤดูฝน

บริเวณของหมู่บ้านหนองเต่ามี 2 ส่วนคือ แหม่ป่อโกละ หรือบริเวณต้นน้ำแม่สะป็อก และ กอแสด์โกละ หรือบริเวณต้นน้ำห้วยตาด รอบ ๆ หมู่บ้านจะเป็นพื้นที่สวน ถัดออกไปจากพื้นที่สวนทางทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันออกซึ่งเป็นทางเข้าหมู่บ้านจะเป็นพื้นที่นา ถัดออกไปอีกเป็นพื้นที่ไร่หมุนเวียนและป่าใช้สอยของชุมชน ห่างออกไปทางทิศตะวันตกจะเป็นเขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าหวงห้ามของชุมชน ถัดออกไปทางด้านทิศตะวันตกและทางทิศเหนือของหมู่บ้านจะมีป่าสองฝั่งซึ่งเป็นป่าพิธีกรรมของฮีโร่ของหมู่บ้าน ส่วนป่าช้าของหมู่บ้านจะอยู่ทางทิศตะวันออกติดกับทางเข้าหมู่บ้าน อย่างไรก็ตามพื้นที่ที่กล่าวมา มิได้แยกออกจากกันอย่างเด็ดขาด กล่าวคือ พื้นที่นาบางแห่งก็แทรกตัวอยู่ท่ามกลางไร่หมุนเวียนและป่าใช้สอย พื้นที่ป่าอนุรักษ์ของหมู่บ้านหนองเต่า พื้นที่ป่าใช้สอยและพื้นที่ไร่หมุนเวียนเรียกว่า แหม่ป่อโกละ บริเวณนี้เป็นแหล่งต้นน้ำที่มีขุนห้วยเล็กน้อยหลายสิบขุนห้วย ซึ่งไหลรวมกันเป็นลำห้วยแม่สะป็อก นอกจากนั้นบริเวณกอแสด์โกละ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ไร่หมุนเวียนและป่าใช้สอย จะเป็นแหล่งกำเนิดหรือต้นน้ำลำห้วยตาด

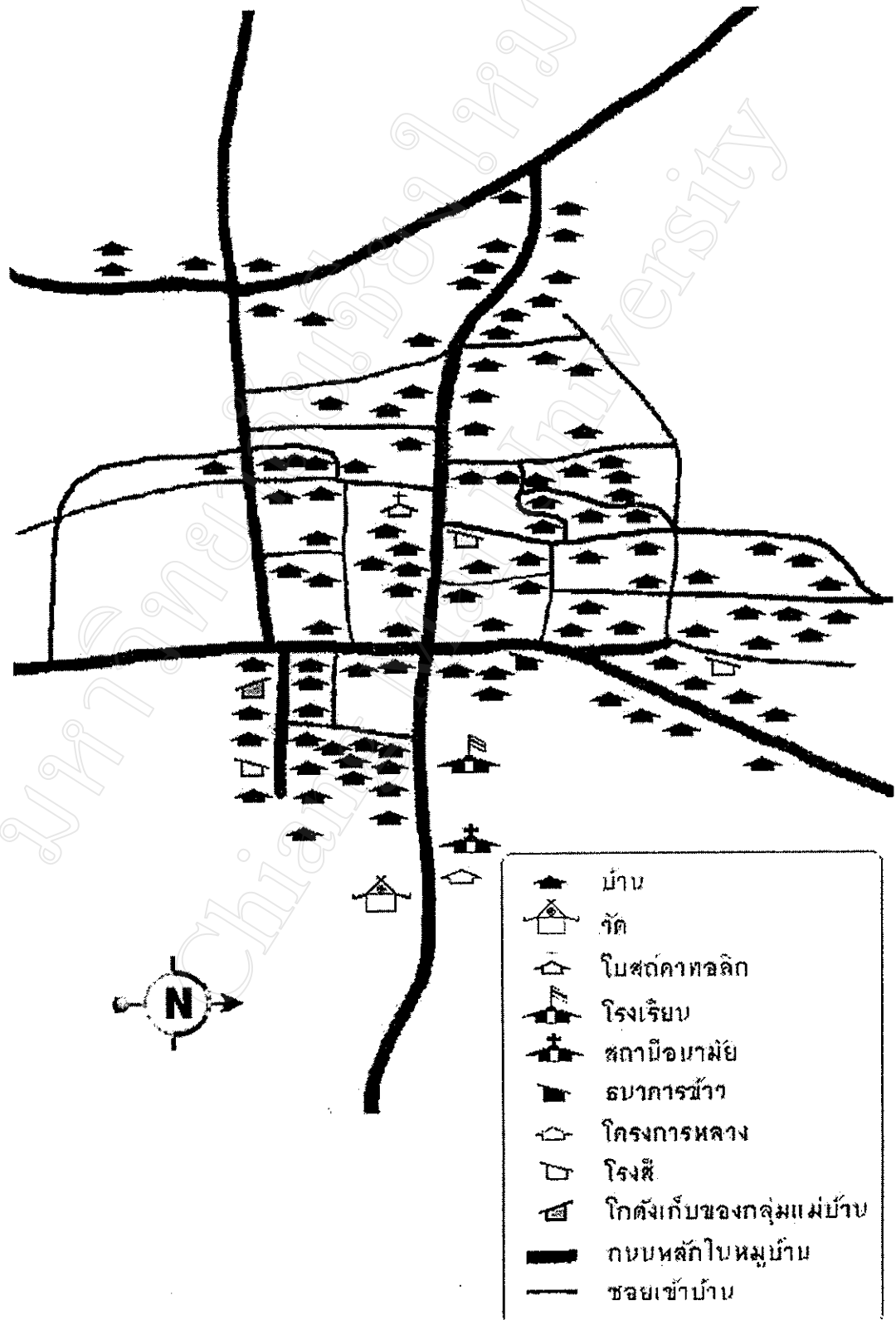
แผนที่ 3 แสดงขอบเขตตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

ตำบลแม่วิน

1) ม.1 ห้วยอีค่าง	2) ม.2 ทุ่งหลวง
3) ม.3 ขุนป้วย	4) ม.4 หนองเต่า
5) ม.5 แม่สะป๊อก	6) ม.6 แม่มุด
7) ม.7 ห้วยหยวก	8) ม.8 ห้วยข้าวลีบ
9) ม.9 สบวิน	10) ม.10 ห้วยตอง
11) ม.11 ห้วยโป่ง	12) ม.12 ขุนวาง
13) ม.13 ม่อนยะ	14) ม.14 ห้วยยาว
15) ม.15 ไหมวังผาปูน	16) ม.16 หนองมณฑา
17) ม.17 โป่งลมแรง	18) ม.18 ห้วยเย็น

แผนที่ 4 แสดงหมู่บ้านหนองเต่า ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

หมู่บ้านหนองเต่ามีประชากร 100 หลังคาเรือน 105 ครอบครัว เป็นชาย 253 คน และหญิง 312 คน รวม 565 คน พื้นที่ทั้งหมดประมาณ 8,000 ไร่ แบ่งเป็นพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ประมาณ 1,500 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ประมาณ 4,000 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าใช้สอย ประมาณ 1,500 ไร่ และพื้นที่ป่าความเชื่อและป่าพิธีกรรม ประมาณ 1,000 ไร่

ชาวบ้านประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นหลัก โดยอาศัยแหล่งน้ำจาก ลำห้วยแม่สะป๊อก และลำห้วยตาด ในการทำนา และแปลงผักเศรษฐกิจ ส่วนการทำข้าวไร่แบบไร่หมุนเวียน และการทำสวนไม้ผล ใช้น้ำฝนจากธรรมชาติ ชาวบ้านส่วนหนึ่งมีรายได้จากการปลูกพืชเศรษฐกิจ จากการส่งเสริมของโครงการหลวง หลายชนิด ได้แก่ หอมญี่ปุ่น ผักสลัด ดอกยี่ป๊ะ ดอกแก้วสดีวโอรส์ ดอกเยอบีร่า พลับ ท้อ บัวย สาลี่ และอาโวคาโด เป็นต้น ชาวบ้านส่วนหนึ่งมีอาชีพรับจ้างแรงงานจากส่วนราชการในพื้นที่ เช่น โครงการหลวง รวมทั้งชาวมังและชาวบ้านในหมู่บ้าน

2. ประวัติการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

ชาวปกาเกอญอแถบลุ่มน้ำวางมีเรื่องเล่าของตนเองว่า แต่เดิมพวกเขาชาวปกาเกอญออยู่อาศัยกันอย่างหนาแน่นที่ลุ่มน้ำแม่ปิงฝั่งตะวันออก โดยมีพี่น้องลัวะอยู่ทางฝั่งตะวันตก ซึ่งต่อมาทั้งชาวปกาเกอญอและชาวลัวะต่างก็ถูกคนเมืองเบียดเบียนจนต้องหนีร่นในที่สุดก็ต้องอยู่ตามดงดอยมาจนถึงทุกวันนี้ (กรรณิการ์ พรมเสาและเบญจา ศิลารักษ์, 2543, หน้า 20)

ที่มาของชื่อหมู่บ้านจากคำบอกเล่าของผู้อาวุโสในชุมชนหลายคน ยังคงสรุปไม่ได้แน่ชัดว่ามีที่มาอย่างไรแน่ แต่สันนิษฐานว่าน่าจะมีที่มาจาก 2 ประการคือ ประการแรก บริเวณที่เป็นหนองน้ำ ที่เรียกว่าหนองเต่านั้น ชาวบ้านเล่าว่าเดิมชื่อ หนองด้าว มีเรื่องเล่าว่าสมัยหนึ่งพระเจ้าของชาวปกาเกอญอซึ่งเป็นคู่ปรับกับชีก้อ วันหนึ่งพระเจ้าไฉชีก้อมาถึงดอยผาแง่ม แล้วพระเจ้ายิ่งก็สะดุดดอยผาแง่มหวั่นหวาดลงพื้นดิน ทำให้พื้นดินบริเวณนั้นยุบตัวเป็นหนองน้ำ ชาวบ้านจึงเรียกหนองน้ำนี้ว่า “หนองด้าว” (ด้าว ภาษาคำเมืองแปลว่าหกล้ม) ซึ่งต่อมาได้เรียกเพี้ยนไปเป็น “หนองเต่า” ดังเช่นในปัจจุบัน ประการที่สอง บริเวณหนองน้ำดังกล่าวในอดีตนั้น มีเต่าจำนวนมากมาอาศัยอยู่ จึงเรียกบริเวณนี้ว่า “หนองเต่า”

พะตีจอนิ โอโดเชา ได้เล่าประวัติศาสตร์ของชุมชนแถบนี้ว่า บริเวณที่ตั้งหมู่บ้านหนองเต่าในปัจจุบัน เป็นพื้นที่ดั้งเดิมของชาวลัวะ คนเฒ่าคนแก่ชาวปกาเกอญอรุ่น

ก่อน ๆ เรียกที่บริเวณนี้ว่า “โกหว่า โลปู” หมายถึง ที่อยู่ของลัวะ และในพื้นที่บริเวณดังกล่าวจะพบเห็นเศษเครื่องปั้นดินเผา กระจายกระจายอยู่ทั่วไป นอกจากนั้นก็ยังมียังมีร่องรอยของนาไร่อยู่บ้าง รวมทั้งร่องรอยของลำเหมืองที่กัดเซาะพื้นดินเป็นร่องกว้าง จนชาวบ้านเรียกลักษณะร่องดังกล่าวว่า “เกือะ เจ้อ ส้อ ทะะ” แปลความว่า “ช่องเขาขาด” สันนิษฐานว่าชาวลัวะอพยพออกจากบริเวณนี้ด้วยภัยธรรมชาติ เนื่องจากพื้นที่บริเวณหมู่บ้านหนองเต่าหลายแห่งมีร่องรอยของภูเขาถล่ม ภูเขาบางลูกมีร่องรอยการพังทลายอย่างสังเกตเห็นได้ชัด พื้นที่บางแห่งมีลักษณะเป็นกองดินทับถมกันขนาดใหญ่ เป็นต้น ชาวปกาเกอะญอ ได้อพยพขึ้นมาแทนที่ชาวลัวะตามลำห้วยสองสายหลัก คือ ลำห้วยขุนวาง และลำห้วยแม่เตียน แล้วแยกย้ายกระจายตามเครือข่าย และอพยพโยกย้ายไปมาตามลักษณะการทำมาหากินแบบไร่หมุนเวียนและความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งกว่าจะรวมเป็นหย่อมบ้านคาดว่าใช้เวลานานพอสมควร ชาวปกาเกอะญอที่อพยพมาอยู่บริเวณหมู่บ้านหนองเต่า เท่าที่รวบรวมจากผู้อาวุโสในหมู่บ้าน มีกลุ่มหลักประมาณ 8 กลุ่ม

พื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านหนองเต่าในปัจจุบัน ประกอบด้วยหลายหย่อมบ้าน มีการโยกย้ายสืบเปลี่ยนไปมาในบริเวณนี้หลายครั้ง ซึ่งสอดคล้องกับการทำมาหากินของชาวปกาเกอะญอ ที่เรียกว่า “ลู่เออะคี” หมายถึง “มาเพื่อหาที่ทำกินไร่หมุนเวียน” เนื่องจากวิถีการผลิตเป็นแบบไร่หมุนเวียน คือเป็นการทำไร่ข้าวและพืชอื่น ๆ โดยวิธีการโค่นหรือเผาในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นระยะเวลาหนึ่งฤดูการเพาะปลูก แล้วย้ายไปปลูกในพื้นที่อื่น ในปีถัดไปและจะปล่อยให้พื้นที่ไร่เดิมฟื้นตัว เพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ใช้ระยะเวลาประมาณ 7 ปี จึงจะเวียนกลับมาทำที่เดิม โดยหมุนเวียนต่อเนื่องกันไป เป็นการทำไร่ในระยะเวลาอันสั้นและปล่อยให้ป่าฟื้นตัวในระยะยาว การอพยพโยกย้ายของชาวปกาเกอะญอ นอกจากการทำมาหากินแล้ว ความเชื่อดั้งเดิมก็มีผลต่อการโยกย้ายแหล่งที่ตั้งหมู่บ้านด้วย เช่น การเกิดโรคระบาดในชุมชน เกิดการผัดประเพณีร้ายแรงของผู้คนในชุมชน ความประพฤติไม่เหมาะสมของฮีโร่ เป็นต้น

นอกจากนั้น พะต๊ะจอนิ โอโดเซา ยังได้เล่าเหตุการณ์สำคัญ ๆ ในชุมชนที่เกิดขึ้นตั้งแต่ในอดีตถึงปัจจุบัน ดังนี้

ปี 2484 มีการสัมปทานไม้ในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำวางตอนล่าง และปี 2507 เริ่มมีการตัดถนนเข้าไปจนถึงหมู่บ้านแม่สะป็อกในเขตตำบลแม่วิน เพื่อความสะดวกในการขนไม้ ป่าไม้ในพื้นที่ลุ่มน้ำวางตอนบนถูกทำลายเป็นอันมาก

ก่อนปี 2513 ชาวปกาเกอะญอแถบหมู่บ้านหนองเต่าได้รับผลกระทบการจากปลุกฝิ่นขนาดเล็ก ป่าไม้ นอกจากถูกตัดจากการสัมปทานและลักลอบตัดแล้ว ยังถูกทำลายเพราะไร่ฝิ่นอีกด้วย ชาวปกาเกอะญอจำนวนมากตกเป็นทาสฝิ่น ถูกเอารัดเอาเปรียบจากชาวม้ง

ปี 2513 ชาวปกาเกอะญอเริ่มย้ายครอบครัวมาปักหลักรวมกันที่หมู่บ้านหนองเต่า ซึ่งมาจาก 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มตระกูล วอโกละหมือ และดีหมือ มาจากบริเวณ แคลอโป๊ะโตะคี มีฮีโร่คนแรกของตระกูลคือ นายปู่จ่อ กลุ่มตระกูล หน่อแดเก และ ปอเจ้าหะวะ มาจากบริเวณเชิงเขาทางด้านทิศตะวันตกของหมู่บ้าน กลุ่มนี้มีพวกหนึ่งย้ายไปอยู่บ้านห้วยเกียง แล้วกลับมาอยู่ที่เดิม ฮีโร่คนแรกของตระกูลคือ นายแซะโพ กลุ่มตระกูล แลวเสหมือ และ หน่อเปอะอือ เดิมอยู่บริเวณ แคลอว่าดี ฮีโร่คนแรกของตระกูลคือ นายเบออี

ปี 2513 กรมประชาสงเคราะห์ ได้มาตั้งหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาที่หมู่บ้านหนองเต่า ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเศรษฐกิจหลายชนิดทดแทนการปลูกฝิ่น เช่น กาแฟ ซึ่งระยะแรกเป็นผู้รับซื้อผลผลิตทั้งหมด เป็นจุดเริ่มในการเปลี่ยนวิถีการผลิตจากการบริโภคมาสู่การผลิตเพื่อการค้า

ปี 2514 เจ้าหน้าที่หน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา ได้นิมนต์พระธรรมจาริกจากวัดศรีโสดา จังหวัดเชียงใหม่ ให้มาอยู่ประจำที่หมู่บ้าน นอกจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชาวบ้านแล้ว ยังได้สอนหนังสือให้แก่ชาวบ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่อีกด้วย ร่วมกับเจ้าหน้าที่ ซึ่งระยะเวลาต่อมาได้ชักชวนเด็กชายในหมู่บ้านไปบวชเรียนหนังสือที่วัดศรีโสดาอีกเป็นจำนวนมากต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

ปี 2516 มีการสร้างโรงเรียนหมู่บ้านหนองเต่า เมื่อครั้งที่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี เสด็จเยี่ยมราษฎรที่ขุนวาง พะตีมจอนิ โอโดเซา นำชาวบ้านเข้าเฝ้าและขอโรงเรียนจากพระองค์ท่าน ซึ่งได้รับสั่งให้หน่วยงานที่รับผิดชอบ จัดตั้งโรงเรียนขึ้น ในคราวเดียวกันยังรับสั่งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องตั้งสถานอนามัยที่หมู่บ้านหนองเต่าอีกด้วย

ปี 2517 มีการตัดถนนจากบ้านแม่สะป๊อกมาสู่หมู่บ้านหนองเต่า ทำให้การไปมาหาสู่ของชาวหมู่บ้านหนองเต่ากับภายนอกมีความสะดวกยิ่งขึ้น ผู้หญิงเริ่มลงจากดอยออกไปสู่สังคมภายนอกมากขึ้น จากเดิมหน้าที่ไปติดต่อกับภายนอกโดยมากจะเป็นหน้าที่ของผู้ชาย

ปี 2518-2519 หน่วยปลูกป่าของกรมป่าไม้ เข้าไปปลูกป่าทดแทนในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมจากการสัมปทานไม้และการปลูกฝิ่น ไม้ที่ใช้ปลูกคือไม้สน เนื่องจากเป็นไม้โตเร็ว

แต่เมื่อปลูกได้ระยะหนึ่งเกิดไฟป่าเข้า ไม้ที่ปลูกส่วนใหญ่ก็ตายเกือบหมด นอกจากนั้นไฟยังลุกลามไปไหม้ในพื้นที่ป่าใกล้เคียงรวมทั้งบริเวณไร่นาที่รอบการพื้ตัวของชาวบ้านได้รับความเสียหายจำนวนมาก ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พื้นที่ที่ทำไร่นาเวียนลดลงด้วย

ปี 2520 การปลูกพืชเชิงพาณิชย์ ได้รับการตอกย้ำมากยิ่งขึ้น โดยการเข้ามาของโครงการหลวง ที่เข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกพืชเมืองหนาวหลายชนิด ชาวบ้านมีรายได้มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด บ้านเรือนของชาวบ้านหลายหลังเริ่มเปลี่ยนหลังคาจากตองตึงหรือหญ้าคาไปเป็นกระเบื้อง เริ่มมีการซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น รถมอเตอร์ไซด์ เป็นต้น

ปี 2525 โครงการหลวงทุ่งหลวง ได้สร้างเขื่อนบริเวณทิศตะวันตกเฉียงเหนือของบ้านห้วยตอง ซึ่งส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและการผลิตของชาวปลูกาเกะญอเป็นอันมาก

ปี 2529 ไฟฟ้าก็เข้าถึงหมู่บ้านหนองเต่า เป็นช่วงที่เศรษฐกิจชาวบ้านอยู่ในช่วงขาขึ้น ชาวบ้านมีรายได้จากการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ที่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากโครงการหลวง มีกำลังซื้อมากขึ้น เริ่มมีสิ่งอำนวยความสะดวกมาใช้ในหลายครอบครัว

ปี 2536 หมู่บ้านหนองเต่าได้ริเริ่มฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรอย่างจริงจัง เริ่มจากการตั้งกฎระเบียบในการจัดการดูแลป่าร่วมกันในชุมชน การกำหนดพื้นที่ป่า การช่วยกันดับไฟป่า การป้องกันการลักลอบการตัดไม้และล่าสัตว์ป่า เป็นต้น

ปี 2537 หมู่บ้านหนองเต่าเป็นแกนนำในการ “เครือข่ายจัดการทรัพยากรกลุ่มน้ำวาว” เพื่อทำหน้าที่ประสานความร่วมมือระหว่างชาวบ้านด้วยกันในการพิจารณาและดำเนินการที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ

ปี 2539 มีการสร้างถนนแบบถาวรเข้าถึงหมู่บ้าน โดย สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท เป็นถนนลาดยางแอสฟัลท์ รถจักรยานยนต์จาก 3 คันในปี 2534 เป็น 70 คันในปี 2543 และ กว่า 100 คันในปัจจุบัน (2545)

3. สภาพทางเศรษฐกิจของชุมชน

3.1 อาชีพ

1) การทำนา

ชาวบ้านส่วนใหญ่ในหมู่บ้านหนองเต่าจะมีอาชีพทำนา แต่ละครอบครัวจะมีที่นาเป็นของตนเองมากบ้างน้อยบ้าง พะตังจอนิ กล่าวกับผู้วิจัยว่า การเบิกนา

ส่วนหนึ่งประมาณ 1 ใน 3 ของพื้นที่นาทั้งหมดในเขตหมู่บ้านหนองเต่าถูกบุกเบิกเพิ่มเติม ขึ้นเมื่อประมาณปี 2520 โดยการนำของตนเอง เนื่องจากชาวบ้านที่เคยไปขอรับความช่วยเหลือจากพ่อค้าในหมู่บ้านด้วยการกู้ยืมข้าวมากิน ต่อมาภายหลังได้ถูกให้ย้ายออกจากหมู่บ้านไป ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้รับความเดือดร้อนข้าวไม่พอกิน ประกอบกับพื้นที่ทำไร่หมุนเวียนมีจำกัด

พื้นที่นาของบ้านหนองเต่าส่วนใหญ่อยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือและตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน แต่จะอยู่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือมากกว่า ซึ่งเมื่อปี 2523 พื้นที่นี้เกือบเป็นพื้นที่เก็บกักน้ำของโครงการหลวงจากการสร้างเขื่อน หากชาวบ้านไม่ต่อต้านและคัดค้านไว้ พื้นที่นาของบ้านหนองเต่าจะหายไปกว่าครึ่ง

ตระกูลที่มีที่นามากที่สุดในบ้านหนองเต่าคือตระกูลจ่อวาลู สำหรับครอบครัวที่มีนามากที่สุดในชุมชนคือครอบครัวของหน่อแอ๊ว จ่อวาลู คือมีที่นาเกือบ 10 ไร่ เป็นหนึ่งในไม่กี่ครอบครัวที่มีข้าวกินเพียงพอตลอดทั้งปี ครอบครัวที่ได้ผลผลิตข้าวมากก็จะนำข้าวไปฝากไว้กับธนาคารข้าว เพื่อให้ผู้ที่ไม่มีข้าวได้มาขอยืมและซื้อในราคาถูก

2) การทำสวนไม้ผลยืนต้นและพืชเศรษฐกิจ

ชาวบ้านเริ่มรู้จักกับการปลูกพืชเศรษฐกิจเมื่อประมาณปี 2513 เมื่อโครงการประชาสงเคราะห์ได้ขึ้นมาส่งเสริมปลูกพืชทดแทนฝิ่นภายใต้ความช่วยเหลือของ UN พืชที่นำมาส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกได้แก่ กาแฟ ถั่วแดงและกะหล่ำปลี ระยะแรก UN รับซื้อผลผลิตของชาวบ้านทั้งหมด พะตีจอนิ โอโดเชา กล่าวกับผู้วิจัยว่า “นี่เป็นครั้งแรกที่ชาวบ้านรู้จักการปลูกพืชเพื่อขาย”

การทำสวนไม้ผลยืนต้นและพืชเศรษฐกิจ เริ่มต้นเมื่อปี 2513 โดยการส่งเสริมของกรมประชาสงเคราะห์ พืชที่ส่งเสริมในระยะแรกนี้ได้แก่ กาแฟ ถั่วแดงและกะหล่ำปลี จากนั้นโครงการหลวงได้เข้ามาส่งเสริมพืชเศรษฐกิจอีกหลายชนิดเมื่อปี 2520 ได้แก่ พลับ ท้อ บัวย สาลี่ หอมญี่ปุ่น ผักสลัด กะหล่ำปลีแดง หัวแครอท ดอกเบญจมาศ ดอกเยอร์บีร่า ดอกแกสดีวโอรส์ และดอกคาร์เนชั่น

เมื่อปี 2542 ชาวบ้านในชุมชนบ้านหนองเต่า เป็นสมาชิกของโครงการหลวงปลูกไม้ผลยืนต้น ผักและดอกไม้ ส่งขายโครงการหลวง 80 ราย แต่ปัจจุบันเหลือเพียง 20 ราย เนื่องจากชาวบ้านที่เป็นสมาชิกโครงการหลวงในระยะแรก เมื่อมีประสบการณ์ก็ลาออกจากสมาชิกไปดำเนินการเอง รวมทั้งการมีพ่อค้าคนกลางจากตลาดในเมืองเชียงใหม่ และจากตลาดอำเภอสันป่าตอง ที่เข้าไปรับซื้อผลผลิตของชาวบ้านถึงในหมู่บ้าน ซึ่งได้ราคา

ดีกว่าการส่งโครงการหลวง ระยะเวลาหลังชาวบ้านที่มีรถยนต์ มักจะนำผลผลิตที่ปลูกได้มาส่งขายเองในเมือง เนื่องจากได้ราคาดีกว่าส่งขายให้พ่อค้าคนกลาง

แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าชาวบ้านจะมีรายได้จากการขายผลผลิตเหล่านี้ แต่ก็ไม่ทำให้ชาวบ้านมีฐานะดีขึ้นไปกว่าเดิม เนื่องจากต้นทุนการผลิตค่อนข้างสูง ทั้งค่าปุ๋ยเคมี ค่าสารเคมีป้องกันและกำจัดแมลง เป็นต้น อีกทั้งยังไม่สามารถกำหนดราคาผลผลิตได้

3) การทำไร่หมุนเวียน

ระบบการผลิตดั้งเดิมของชุมชนหนองเต่าคือ “การทำไร่หมุนเวียน” แม่หลวงคู่ชีวิตของพะตีจอนิ บอกกับผู้วิจัยว่า การทำไร่หมุนเวียนของชาวบ้านนั้นเป็นการปลูกพืชหลายชนิด ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ถั่ว พักทอง พริก โดยปลูกข้าวเป็นพืชหลัก ผลผลิตที่ได้จากไร่หมุนเวียนจะใช้เพื่อการบริโภคเป็นหลัก จะมีเหลือเพื่อขายบ้างเล็กน้อย

พะตีจอนิ โอดิเชา กล่าวว่า เดิมการทำไร่หมุนเวียนของชาวหมู่บ้านหนองเต่า เป็นแบบดั้งเดิม คือเป็นการทำไร่ข้าวและพืชอื่น ๆ โดยวิธีการโค่นหรือเผาในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเป็นระยะเวลาหนึ่งฤดูการเพาะปลูก แล้วย้ายไปปลูกในพื้นที่อื่น ในปีถัดไปและจะปล่อยให้พื้นที่ไร่เดิมฟื้นตัว เพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติขึ้นม่อีกครั้งหนึ่ง ใช้ระยะเวลาประมาณ 7 ปี จึงจะเวียนกลับมาทำที่เดิม โดยหมุนเวียนต่อเนื่องกันไป

ต่อมามีข้อจำกัดหลายประการ เช่น การเพิ่มของจำนวนประชากร การสั่งห้ามจากทางราชการมิให้ตัดไม้ทำไร่ ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงไม่กล้ากลับไปทำไร่เดิมที่ฟื้นตัวเต็มที่แล้ว ประกอบกับระยะเวลาหลังชาวหมู่บ้านหนองเต่ามีการบุกเบิกที่นามากขึ้น พื้นที่การทำไร่หมุนเวียนจึงลดลง ปัจจุบัน หมู่บ้านหนองเต่ามีผู้ที่ทำไร่หมุนเวียนเพียง 7 หลังคาเรือนเท่านั้น รอบของการหมุนเวียนสั้นลงกว่าเดิม จากเดิมเคยใช้ระยะเวลา 7 ปี ลดลงเหลือราว 5 ปี ผลผลิตที่ได้นั้นจะไม่ดีเหมือนกับการทำไร่หมุนเวียนตามวงจรดั้งเดิม ข้าวและพืชผักอื่น ๆ จะขึ้นไม่ดี หญ้าจะรกมาก

พะตีจะแฮได้เล่าถ่ายทอดวงจรการผลิตของไร่หมุนเวียนไว้ว่า รอบการผลิตเป็นไปตามเดือนที่นับตามแบบปฏิทินจันทรคติโดยเริ่มตั้งแต่ เดือนเตอเล ซึ่งจะตกราวเดือนมกราคมถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ เป็นเดือนแรกของปีที่จะมีการทำพิธีมัดมือเรียกขวัญ จากนั้นก็เป็นเดือนที่แพะ ก็เริ่มถางไร่ พอเดือนลาเซอ ก็ตากกิ่งไม้ให้แห้งแล้วเผาและมีการทำแนวกันไฟ เดือนเดญา เริ่มนำไร่ปลูกข้าว ฝนเริ่มตก เดือนลานุย หน่อไม้เริ่มออก เดือนนี้จะมี

การเลี้ยงผีขุนห้วย พอเดือนลาเคาะหน่อไม้ก็เริ่มยึดตัวเป็นไผ่ออน เป็นเดือนที่ข้าวไรโต ประมาณคืบมีการเลี้ยงผีไฟ ผีหนองน้ำ เจ้าที่เจ้าดิน เดือนลาคุ เป็นเดือนมัดมือเรียกขวัญสองรอบ เดือนนี้ผลผลิตในไร่เริ่มเติบโตงอกงาม เมื่อเข้าสู่เดือนขีหมือ เดือนขีซ่า ผลผลิตในไร่เริ่มได้กิน เช่น แตง พอเดือนลานอ แตงในไร่สุกเต็มที่ พอเข้าเดือนลาปลือ เดือนสุดท้ายของปีการผลิต ผลผลิตก็เก็บเกี่ยวได้ มีการร้องขวัญข้าวขวัญเจ้าของไร่ก่อนตีข้าว หลังจากนั้นก็จะทำพิธีส่งนกขึ้นสวรรค์

4) การเลี้ยงสัตว์

ชาวบ้านทุกหลังคาเรือนในหมู่บ้านหนองเต่าจะมีสัตว์เลี้ยง สัตว์เลี้ยงในชุมชนมีหลายประเภท ได้แก่ หมู ไก่ เป็ด วัวและควาย ทุกหลังคาเรือนจะต้องเลี้ยงไก่และหมูเนื่องจากเป็นสัตว์ที่ต้องใช้ประกอบพิธีกรรม สัตว์เลี้ยงนอกจากจะเป็นอาหารในครัวเรือนและเป็นสัตว์ประกอบพิธีกรรมแล้ว บางส่วนยังเป็นรายได้เสริมของชาวบ้านด้วย

บางหลังคาเรือนในชุมชนหมู่บ้านหนองเต่าที่มีรายได้หลักจากสัตว์เลี้ยง โดยเฉพาะสัตว์เลี้ยงจำพวก วัวและควาย จากการสอบถามชาวบ้านหลายคนในหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่จะขายสัตว์เลี้ยงเหล่านี้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการศึกษาบุตรหลานเป็นอันดับแรก ถัดมาเป็นเรื่องของการเจ็บไข้ได้ป่วยของชาวบ้าน การเลี้ยงวัวและควายของชาวบ้านจะใช้วิธีปล่อยให้หาอาหารกินเองตามธรรมชาติ 2-3 วัน เจ้าของจึงจะออกไปดูสัตว์เลี้ยงของตน ครั้งหนึ่ง ในช่วงฤดูการผลิตเจ้าของจะต้องเอาใจใส่ดูแลสัตว์เลี้ยงประเภทวัวควายเป็นพิเศษ เนื่องจากจะลงไปกัดกินพืชของชาวบ้านได้ ส่วนในหน้าแล้งเจ้าของมักจะไล่วัวควายลงไปกินหญ้าในท้องนา การเลี้ยงวัวควายของชาวบ้านในปัจจุบัน ไม่ได้ใช้แรงงานแล้ว เนื่องจากการไถนา ชาวบ้านได้หันมาใช้รถไถนาแทนทั้งหมู่บ้าน

สำหรับการเลี้ยงหมูและไก่ของชาวบ้าน โดยมากไม่เลี้ยงไว้ขาย แต่จะเลี้ยงไว้เพื่อประกอบพิธีกรรม การเลี้ยงหมูในระยะหลังจะเลี้ยงในคอก ไม่ปล่อยเหมือนในอดีต เพื่อป้องกันการไปกินพืชผักที่ชาวบ้านปลูกไว้ อาหารที่ใช้เลี้ยงเป็นผักจากไร่หมุนเวียนตามผลกับรำข้าวที่ได้จากการตำข้าวและการสีข้าวจากโรงสีข้าวในชุมชน สำหรับการเลี้ยงไก่ โดยมากเป็นไก่พื้นเมือง เลี้ยงแบบปล่อยให้หาอาหารกินเองตามธรรมชาติ เจ้าของจะให้อาหารบ้างในเวลาเย็นหรือเช้า โดยการโปรยให้บริเวณใต้ถุนบ้านบ้าง ตามลานบ้านบ้าง อาหารที่ให้ ได้แก่ ข้าวเปลือกและข้าวโพด บางบ้านก็จะไปขุดปลวกมาให้ไก่กินด้วย

สัตว์เลี้ยงที่ชาวบ้านเริ่มเลี้ยงมากขึ้นในระยะหลังคือปลานิล หลายครอบครัวจะขุดสระเล็ก ๆ อยู่ตามที่ดินหรือนาใกล้หมู่บ้าน บางบ้านที่มีพื้นที่บ้านกว้างก็จะขุดบ่อปลาในหมู่บ้าน เช่น บ้านพ่อหลวง บ้านครูสมชัย ขนาดของบ่อปลาไม่ใหญ่มากนักความกว้างราว 2 – 3 เมตร ความยาวราว 3 – 4 เมตร การเลี้ยงปลาโดยมากเลี้ยงไว้กินในครอบครัว

5) การรับจ้างแรงงาน

การรับจ้างของชาวปกาเกอะญอแถบนี้ เริ่มขึ้นอย่างจริงจังและให้ความสำคัญกับเงินที่ได้จากการจ้างงานมากขึ้นเมื่อสมัยสร้างเขื่อน ในยุคนั้นทางราชการมีการจ้างแรงงานชาวบ้านโดยให้ค่าแรงสูงกว่าที่ชาวบ้านว่าจ้างกันเองเป็นครั้งคราวในลักษณะถ้อยที่ถ้อยอาศัย ทำให้ชาวบ้านไม่อยากจะช่วยกันเองอีก อยากจะไปรับจ้างในโครงการทำเขื่อนหรือถ้าจะช่วยชาวบ้านด้วยกันเองก็ต้องใช้มาตรฐานค่าแรงงานการจ้างงานของการสร้างเขื่อนระบบการช่วยแรงงานของชาวบ้านก็อ่อนตัวลง

ปัจจุบันการทำงานรับจ้างของชาวบ้านหนองเต่า ถือเป็นรายได้รองจากการปลูกพืชเศรษฐกิจ โดยเฉพาะชาวบ้านที่มีที่ทำกินน้อย ชาวที่ปลูกทั้งจากที่นาและไร่หมุนเวียนไม่เพียงพอต่อการบริโภคภายในครัวเรือน สถานที่ที่ชาวบ้านไปรับจ้างทำงานมีทั้งในและนอกหมู่บ้าน การจ้างงานในหมู่บ้านมักจะจ้างโดยผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีที่ลงทุนปลูกพืชเศรษฐกิจ มีอยู่ราว 6 คนในชุมชน เช่น ก่อดี มะตูแปะ ครูสมชัย โนลอย เป็นต้น ค่าจ้างวันละ 100 บาท สำหรับการจ้างงานนอกชุมชน โดยมากเป็นหน่วยงานราชการในพื้นที่ที่ต้องการลูกจ้างเข้าไปทำงาน เช่น โครงการหลวง สถานีทดลองพืชสวน เป็นต้น นอกจากนั้นยังมีชาวบ้านกว่า 10 คน ที่ลงมาทำงานรับจ้างในเมืองแล้วส่งเงินไปให้ทางบ้าน เช่น พี่ชายของหน่อแอ๊ว จ่อวาลู ที่ทำงานเกี่ยวกับการเขียนภาพศิลปะบนผนังโบสถ์ วิหารวัดกับช่างชาวเมือง จะส่งเงินมาให้ครอบครัวเดือนละ 1,000 - 2,000 บาท

6) การใช้ประโยชน์จากป่า

ป่ารอบหมู่บ้านของชุมชนหมู่บ้านหนองเต่า ล้วนเป็นแหล่งอาหารให้ทั้งคนในชุมชนและสัตว์เล็กสัตว์น้อยที่อาศัยอยู่บริเวณนี้รวมทั้งสัตว์เลี้ยงของชาวบ้าน ชาวบ้านมีการเก็บและใช้ประโยชน์จากพืชป่า โดยเฉพาะผลผลิตที่ตกค้างอยู่ที่ไร่นาปีที่ 1 และ 2 ของไร่หมุนเวียนของชาวบ้าน ที่นอกจากจะเป็นแหล่งอาหารให้กับชาวบ้านแล้ว ยังเป็นแหล่งอาหารให้สัตว์ป่าเล็ก ๆ เช่น ไก่ป่า นก หนู

พืชผักป่าจะมีมากในหน้าฝน โดยเฉพาะในแถบลำห้วย เช่น ผักกูด เห็ด หน่อไม้ หวาย เป็นต้น พืชผักหลากหลายชนิดเหล่านี้พากันแตกหน่อออกกอ เป็นอาหาร ชาวบ้าน ซึ่งชาวบ้านเองก็มีวิธีที่จะเก็บกินอย่างรู้คุณค่า เก็บอย่างกินอย่างไม่มีวันหมด

ของป่าชนิดหนึ่งที่ช่วยเมื่อยามชาวบ้านทุกข์ยาก ปลุกข้าวได้ผลผลิตไม่ดีคือ ลูกก่อ ชาวบ้านเล่าให้ฟังว่า ถ้าปีไหนนาแล้ง ข้าวไร่ไม่ได้ผล ปีนั้นลูกก่อจะออกมาเป็นพิเศษ ชาวบ้านจะเข้าป่าไปเก็บลูกก่อมาขาย ซึ่งได้ราคาดีถึงถึงละ 150 บาท สามารถนำมาซื้อข้าวกินได้

3.2 การค้าขาย

การติดต่อค้าขายของชาวบ้านเป็นจริงเป็นจังมากขึ้น เมื่อครั้งที่ชาวบ้านได้ย้ายมาตั้งถิ่นฐานถาวร ณ หมู่บ้านหนองเต่า ก่อนหน้าชาวบ้านส่วนหนึ่งปลูกฝิ่น การติดต่อค้าขายในช่วงนั้นจึงเป็นฝิ่นเป็นหลัก รองมาเป็นพวกของป่า การค้าขายบางครั้งจะมีพ่อค้าขึ้นมารับซื้อถึงหมู่บ้านโดยมีม้าเป็นพาหนะ บางครั้งชาวบ้านก็จะเดินนำสินค้าลงไปขายกับชาวพื้นเมืองที่บ้านกาดบ้าง ที่สันป่าตองบ้าง

เมื่อชาวบ้านย้ายมาอยู่รวมกันมากขึ้นก็มีพ่อค้าขึ้นมาอยู่ในหมู่บ้าน ติดต่อซื้อขายจึงมีมากขึ้น สินค้าที่ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันก็ยังคงเป็นฝิ่นและของป่า สิ่งที่ชาวบ้านซื้อจากพ่อค้าได้แก่ เกลือ ข้าวสาร เป็นต้น ประกอบกับช่วงเริ่มตั้งหมู่บ้าน กรมประชาสงเคราะห์และ UN ได้มาส่งเสริมพืชเศรษฐกิจให้แก่ชาวบ้าน ชาวบ้านจึงเริ่มปลูกพืชเพื่อขายเป็นครั้งแรกและเพิ่มมากขึ้นเมื่อโครงการหลวงเข้ามาส่งเสริมปลูกพืชเมืองหนาว

ปัจจุบันในหนองเต่ามีร้านค้าเกิดขึ้นหลายร้าน บางร้านเปิดได้ไม่นานก็ปิดไป บางร้านก็เปิดได้นาน ร้านค้าที่เปิดขายของให้แก่ชาวบ้านมานานได้แก่ ร้านของครูสมชัย โนลอย และร้านของพะอ นูเกว นอกนั้นเป็นร้านที่เกิดขึ้นใหม่ สินค้าที่ขายได้แก่ น้ำมันเชื้อเพลิง อาหารแห้ง จำพวก อาหารกระป๋อง ไข่ไก่ ขนมขบเคี้ยว และอาหารสดบางประเภท เช่น เนื้อหมู ไก่ และปลา การจับจ่ายของชาวบ้านนอกจากการซื้อขายภายในหมู่บ้านแล้ว ชาวบ้านบางส่วนก็เดินทางมาซื้อสินค้าจากในเมือง เนื่องจากการคมนาคมค่อนข้างสะดวก ใช้เวลาเดินทางไม่นานนัก

3.4. สิ่งอำนวยความสะดวก

สิ่งอำนวยความสะดวกของชาวบ้านที่เป็นที่นิยม เห็นจะได้แก่ รถจักรยานยนต์ จากการสำรวจพบว่ามีมากกว่า 100 คัน บางหลังคาเรือนมีมากกว่า 2 คัน รถยนต์กระบะทั้งชุมชนมี 9 คัน รถไถนาเดินตาม 9 คัน และในแต่ละครัวเรือนก็จะมีเครื่องใช้ไฟฟ้า เช่น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า โทรทัศน์ วิทยุเทป เครื่องเสียง เครื่องเล่นวิดีโอ เป็นต้น รวมทั้งโทรศัพท์สาธารณะในหมู่บ้าน

4. การเมือง การปกครอง

การปกครองในชุมชนตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวปกาเกอะญอนั้น จะมีหัวหน้าหมู่บ้านที่เรียกว่า “ฮีโซ” เป็นผู้นำตามธรรมชาติทั้งด้านการปกครองและพิธีกรรมความเชื่อร่วมกับผู้อาวุโสในชุมชน หลังจากที่ชาวบ้านย้ายหลักแหล่งมารวมกันที่หมู่บ้านหนองเต่า และได้รับการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านทางการแล้ว ผู้นำด้านการปกครองหมู่บ้านก็เปลี่ยนจาก “ฮีโซ” เป็น “ผู้ใหญ่บ้าน”

ผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้านจะทำหน้าที่ในการดูแลและจัดการกับปัญหาในชุมชน ประสานงานกับภายนอก สิ่งนี้มีผลทำให้บทบาทของ ฮีโซ ลดลง ในที่สุดก็เหลือเพียงผู้นำทางพิธีกรรมและความเชื่อของชุมชน ส่วนการปกครองบทบาทหลักจะไปอยู่กับผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน

พะตีจอนิ โอโดเซา อดีตผู้ใหญ่บ้านเมื่อปี 2520 เป็นผู้ใหญ่บ้านอยู่ 9 ปี จึงลาออกเพื่อเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่เข้ามาทำงาน และในระยะที่เป็นผู้ใหญ่บ้านนี้ ทำให้พะตีจอนิ โอโดเซา มีเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งเรื่องการพัฒนา การศาสนาและวัฒนธรรม มีโอกาสแลกเปลี่ยนแนวความคิดกับนานาชาติหลายครั้ง ทำให้พะตีจอนิเริ่มจับประเด็นได้ว่าหลายเรื่องราวที่ผู้อื่นพูดกันอยู่นั้นมีอยู่แล้วในวัฒนธรรมปกาเกอะญอนั่นเอง

ปัจจุบันพ่อหลวงหม่อเจ๊ะดี จ่อวาลู ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเดิม และเป็นลูกพี่ลูกน้องกับพะตีจอนิ เป็นผู้ใหญ่บ้านแทนพ่อหลวงชาติชาย อุโบโม ซึ่งเสียชีวิตลง ส่วนใหญ่แล้วการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ของหมู่บ้านก็จะผ่านกระบวนการของชุมชน เช่น การประชุมทั้งระดับคณะกรรมการหมู่บ้านและสมาชิกของชุมชน เรื่องใดที่เกี่ยวข้องหรือเป็นปัญหาทางวัฒนธรรม ก็จะมีผู้อาวุโสในชุมชนคอยให้คำปรึกษา

บทบาทในการแก้ปัญหาและพัฒนาหมู่บ้านนั้นมิได้จำกัดอยู่เพียงแค่ผู้ใหญ่บ้านเท่านั้น แต่กลุ่มพ่อบ้านและผู้อาวุโสในชุมชนหลายคนต่างก็มีส่วนร่วมในบทบาทดังกล่าวด้วย ดังเช่น ช่วงสงกรานต์ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปอยู่ในชุมชนระยะเวลาหนึ่ง เป็นช่วงที่ชาวบ้านหยุดการทำงานกลุ่มพ่อบ้านและผู้อาวุโสกลุ่มหนึ่งประมาณ 20 คน ได้พากันไปพูดคุยถึงสถานการณ์ของหมู่บ้านหนองเต่าในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อที่จะหาทางป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว “การพูดคุยนี้ถือเป็นจุดเริ่มที่จะพูดคุยถึงปัญหาหมู่บ้านหนองเต่า จะต้องมีการพูดคุยกันอย่างจริงจังอีก อาจต้องใช้เวลาถึง 2 วัน” พระตีจอนิ กล่าวกับผู้วิจัย

5. ผู้นำชุมชนและองค์กรในชุมชน

5.1 ผู้นำชุมชน

แต่เดิมในอดีต ผู้นำในชุมชนปกครองคือ “ฮีโซ” ซึ่งเป็นผู้นำทั้งทางด้านการปกครอง พิธีกรรมความเชื่อ ทำหน้าที่ปกป้องรักษาลูกบ้านร่วมกับผู้อาวุโส ผู้นำดังกล่าวจึงต้องมีลักษณะที่จะสามารถประกอบพิธีกรรมได้ สามารถบริหารจัดการงานการปกครองในชุมชนได้ และจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ก่อดี พระชูแม่ ผู้ทรงคุณวุฒิหมู่บ้านหนองเต่า กล่าวว่า “การเป็นผู้นำต้องไม่ทำสิ่งที่ไม่ถูกต้อง เพราะจะมีเด็กเอาเป็นตัวอย่างที่ไม่ดี” ปัจจุบันหมู่บ้านหนองเต่า เป็นส่วนหนึ่งของการปกครองของประเทศไทย มีการตั้งหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านทางการ มีการตั้งผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน อาสาสมัครต่าง ๆ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงบทบาทของฮีโซ ซึ่งเป็นผู้นำในอดีตหมู่บ้านหนองเต่าสามารถจำแนกผู้นำ ได้ดังนี้

1) ผู้นำด้านจิตใจ และคุณธรรม

พระธรรมจาริก จากโครงการพระธรรมจาริก วัดศรีโสดา จ.เชียงใหม่ เข้ามาอยู่หมู่บ้านหนองเต่าตามคำนิมนต์ของเจ้าหน้าทีกรมประชาสงเคราะห์ เมื่อปี 2514 วัตถุประสงค์การเข้ามาคือการอบรมศีลธรรมและเผยแพร่พระพุทธศาสนา รวมทั้งการพัฒนาในด้านอื่น ๆ เช่น การสอนหนังสือไทย การส่งเสริมอาชีพ เป็นต้น พระธรรมจาริกที่มีบทบาทในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมชาวบ้าน ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและศรัทธาทั้งที่นับถือคริสต์ และศาสนาดั้งเดิม คือ พระมณเฑียร ถิรจิตโต ที่มาอยู่หมู่บ้านหนองเต่าตั้งแต่ปี 2535-2540 พระธรรมจาริกที่ขึ้นไปอยู่แทนคือพระมานพ สิริมงคลโล ซึ่งมีลักษณะนิสัยที่ชาวบ้านไม่ค่อยชอบนัก เช่น ชอบพูดโผงผาง ตรงไปตรงมา พระมานพ สิริมงคลโล ย้ายออกไป

2) ผู้นำทางด้านพิธีกรรม และความเชื่อ

3) ผู้นำทางด้านการปกครอง และด้านการพัฒนา

หมู่บ้านหนองเต่ามีผู้ใหญ่บ้านมาแล้ว 10 คน คนปัจจุบันเป็นคนที่ 11 คือนายหม่อเจ๊ะดี จ่อวาลู อายุ 41 ปี มีคณะกรรมการหมู่บ้านที่ได้รับการแต่งตั้ง 13 คน แบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบเป็นฝ่ายต่าง ๆ บทบาทของผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น กรณีเกิดความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ กรณีเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้บุกจับชาวบ้านที่กำลังตัดไม้มาสร้างบ้าน โดยที่ได้รับการอนุญาตจากคณะกรรมการแล้ว หลังจากต่อรองประนีประนอมแล้ว เจ้าหน้าที่คืนไม้ให้ครึ่งหนึ่งพร้อมอุปกรณ์ แต่เรื่องก็ไม่จบเนื่องจากเจ้าหน้าที่หลังจากกลับไปแล้วได้แจ้งความกับสถานีตำรวจว่าชาวบ้านขัดขวางการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ ผู้ใหญ่บ้านได้พยายามวิ่งเต้นกับทางอำเภอ จนเรื่องยุติลง เป็นต้น

แม้ว่าผู้ใหญ่บ้านจะมีอำนาจในการตัดสินใจเกี่ยวกับการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนก็ตาม แต่ถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของชุมชน ยังคงต้องอาศัยผู้ใหญ่

และผู้อาวุโสในชุมชนช่วยตัดสินใจและแก้ปัญหา นอกจากนั้นผู้ใหญ่บ้านยังมีบทบาทในการนำพัฒนาหมู่บ้าน หาแหล่งทุนทั้งภาครัฐ และเอกชน เช่น โครงสร้างพื้นฐาน การปรับปรุงถนน การทำระบบประปาหมู่บ้าน เป็นต้น ซึ่งงบประมาณเหล่านั้นได้มาจากงบประมาณของราชการโดยผ่านองค์การบริหารส่วนตำบล นอกจากงบที่ได้มาจากราชการแล้วส่วนหนึ่งได้มาจากของเอกชนให้มาพัฒนาหมู่บ้าน โดยการนำของผู้ใหญ่บ้าน

จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับชาวบ้านหลายรายทั้งที่เป็นผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน เช่น พระตี่จอนิ โอโตเซา พระตี่จอละนะ เนอะปอเตะ ก่อดี มะซูแปะ พุทธ นิยมไพรเวศ ก่อเจ๊ะอี จ่อวาลู พถ โอโตเซา แชะวะ โอโตเซา หน่อแอชี จ่อวาลู พบว่าผู้นำที่มีบทบาทและเป็นกลไกสำคัญในการจัดการกับความขัดแย้ง แตกต่างกันไป หากเป็นการคลี่คลายความขัดแย้งในชุมชน โดยการปรับใช้ประเพณีวัฒนธรรม กลไกสำคัญได้แก่ อีโฆและผู้อาวุโสในชุมชน สำหรับผู้นำทางการ ที่เป็นผู้นำด้านการปกครองและพัฒนา ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน มักจะมีบทบาทในการจัดการความขัดแย้งกับภายนอกชุมชนที่ไม่สามารถปรับใช้ประเพณี พิธีกรรมได้ ซึ่งจะได้อธิบายต่อไป

5.2 องค์การในชุมชน

1) กลุ่มธนาคารข้าว

พระตี่จอนิ ผู้ริเริ่มก่อตั้งธนาคารข้าวหมู่บ้านหนองเต่า เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ธนาคารข้าวหมู่บ้านหนองเต่าเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อปี 2515 หลังจากพ่อค้าที่ขึ้นมาอาศัยอยู่ในชุมชนและเอาธัญพืชไปขายที่บ้าน จนถูกร้องเรียนให้ต้องย้ายออกจากหมู่บ้านไป ทำให้ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งที่เคยขอความช่วยเหลือจากพ่อค้าได้รับความเดือดร้อน เนื่องจากไม่มีที่ยืมข้าวมากิน ทำให้ตนเอง (พระตี่จอนิ โอโตเซา) ซึ่งเป็นตัวตั้งตัวตีในการร้องเรียนให้พ่อค้าออกจากพื้นที่ ต้องหาทางออกและช่วยชาวบ้าน โดยการรวมกลุ่มชาวบ้านบุกเบิกที่นา และขอความช่วยเหลือจาก คุณพ่อโจเซฟ เซกินนอต บาทหลวงคาทอลิกแห่งบ้านแม่ปอน ให้มาช่วยตั้งธนาคารข้าว โดยระยะแรกเป็นการรวมตัวของหมู่บ้านหนองเต่า บ้านขุนแปะและบ้านห้วยตอง ซึ่งในขณะนั้น คุณพ่อโจเซฟ กำลังรณรงค์ให้เลิกปลูกและเผาฝิ่นจึงตกลงช่วยเหลือ โดยมีข้อแม้ว่า ถ้าเอาข้าวจากธนาคารข้าวไปกินต้องไม่ปลูกและเผาฝิ่นอีก ธนาคารข้าวแห่งหมู่บ้านหนองเต่าก็เกิดขึ้น เปิดให้ชาวบ้านยืมข้าว ยืม 10 ถึงใช้คืน 12 ถึง ปัจจุบันประธานกรรมการธนาคารข้าวคือนายพุทธ นิยมไพรนิเวศน์ มีกรรมการ 4 คน สมาชิก 43 ครอบครัว

2) กลุ่มเครดิตยูเนียนหมู่บ้านหนองเต่า

เมื่อเดือนสิงหาคม 2538 พระจิตจอนิ โอโตเซา และชาวบ้านกลุ่มหนึ่งได้ไปเยี่ยม อาจารย์วีระ คำวิเศษณ์ ที่สถาบันราชภัฏเชียงใหม่ เพื่อปรึกษาปัญหาที่ชาวหมู่บ้านหนองเต่าจะซื้อที่ดินคืนจากคนภายนอกที่เข้ามาแอบซื้อกับชาวบ้านคนหนึ่ง ในชุมชนในราคาที่สูงเกินความสามารถที่ชาวบ้านจะซื้อคืนได้ อาจารย์วีระ ได้แนะนำให้ตั้งกลุ่มเครดิตยูเนียนขึ้น หมู่บ้านหนองเต่า จึงได้เกิดกลุ่มเครดิตยูเนียนหมู่บ้านหนองเต่าขึ้น มีสมาชิกแรกเริ่มก่อตั้งจำนวน 23 คน ปัจจุบันกลุ่มเครดิตยูเนียน มีสมาชิกจำนวน 62 คน มีเงินสะสมของกลุ่ม (ณ วันที่ 31 มีนาคม 2543) 106,200 บาท มีคณะกรรมการจำนวน 7 คน ประธานกรรมการคือนายอินแก้ว อุโบโม บุคคลที่เป็นหลักในการดำเนินงานของกลุ่มคือ หน่อแอ้ชิจ่อวาลู ซึ่งเป็นเหรียญญิกของกลุ่มฯ

3) กลุ่มแม่บ้าน

กลุ่มแม่บ้านในวัฒนธรรมปูกาเกอะญอ มีการรวมตัวกันอย่างไม่เป็นทางการอยู่แล้ว มีการช่วยเหลือและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน กลุ่มแม่บ้านหนองเต่าตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อปี 2536 เนื่องจากเห็นหมู่บ้านอื่น ๆ ในละแวกมีการจัดตั้งและมีกิจกรรมต่าง ๆ กลุ่มแม่บ้านหนองเต่ามีนางอิพอ ตะแอะซู เป็นประธานกลุ่มฯ มีคณะกรรมการกลุ่ม 7 คน สมาชิกทั้งสิ้นจำนวน 63 คน

4) กลุ่มหนุ่มสาว

แซะ โอโตเซา กล่าวว่า ในวัฒนธรรมของชาวปูกาเกอะญอ การที่ชุมชนจะเข้มแข็งหรือไม่ขึ้นอยู่กับกลุ่มหนุ่มสาวถือเป็นปัจจัยประการสำคัญ เนื่องจากวิถีการผลิตของชาวปูกาเกอะญอแต่เดิมนั้น ผลผลิตจะดีหรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับ การแลกเปลี่ยนแรงงานในระดับชุมชน และความเข้มแข็งของกลุ่มหนุ่มสาวในชุมชน หากความสัมพันธ์ในกลุ่มแน่นแฟ้น หัวหน้ากลุ่มจะนำกลุ่มได้ดี การแลกเปลี่ยนแรงงานก็จะเข้มแข็งตามไปด้วย

กลุ่มหนุ่มสาวหมู่บ้านหนองเต่า ตั้งเป็นทางการเมื่อปี 2525 โดยการริเริ่มกันเองของแกนนำเยาวชนในสมัยนั้น ประธานกลุ่มคนปัจจุบันได้แก่ จันจิรา จ่อวาลู ปัจจุบันมีการรวมตัวกันทำกิจกรรมต่าง ๆ นอกจากจะเป็นกลไกหนึ่งในการแลกเปลี่ยนแรงงานระดับชุมชนตามวัฒนธรรมเดิมแล้ว ยังมีกิจกรรมเสริมใหม่ ๆ ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชน เช่น การจัดแข่งขันกีฬา การจัดงานร่วมกับทางวัด เป็นต้น

5) คณะกรรมการหมู่บ้าน

คณะกรรมการหมู่บ้าน เกิดจากการที่หมู่บ้านได้รับการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านทางการ หมู่ที่ 4 ตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันมีนายหม่อเจ๊ะดี จ่อวาลู เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับการเลือกตั้งจากชาวบ้าน มีการแต่งตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านจำนวน 7 ฝ่าย บทบาทหน้าที่ของกรรมการหมู่บ้านคือ การปกครองและพัฒนาหมู่บ้าน และทำหน้าที่ในการประสานกับหน่วยงาน แม้ว่าสิทธิในการตัดสินใจแก้ปัญหาและพัฒนาหมู่บ้านจะอยู่กับผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน แต่การตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ของหมู่บ้านก็จะผ่านกระบวนการของชุมชน ที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมอยู่เสมอ

6) ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้าน

ตั้งโดยศูนย์พัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านโดยเฉพาะผู้สูงอายุและผู้พิการของหมู่บ้าน มีผู้ใหญ่บ้านโดยตำแหน่งเป็นประธานศูนย์ฯ ศูนย์สงเคราะห์ราษฎรประจำหมู่บ้านหนองเต่า ตั้งอยู่ที่อาศรมพระธรรมจาริกหมู่บ้านหนองเต่า ปัจจุบันไม่ได้ดำเนินการใด ๆ

7) อาศรมพระธรรมจาริก

จากการขึ้นมาปฏิบัติหน้าที่ของกรมประชาสงเคราะห์ เมื่อปี 2513 เจ้าหน้าที่จึงได้ไปนิมนต์พระธรรมจาริกมาอยู่ประจำที่หมู่บ้าน ซึ่งในขณะนั้นชาวบ้านส่วนหนึ่งมีนับถือศาสนาพุทธอยู่บ้างแล้ว เช่น พี่โตะ แม่อยู่ชาวปกาเกอะญอแห่งหมู่บ้านหนองเต่า อายุเกือบ 100 ปี ที่เคยไปร่วมชุดถนนขึ้นดอยสุเทพกับครูบาศรีวิชัยมาแล้ว แม้กระทั่งพะตี่จอนิ ก็เคยไปเป็นลูกศิษย์วัดรับใช้ครูบาอันเรื่อน ที่วัดหลวง ตำบลขุนวิน พระธรรมจาริกที่ขึ้นมาอยู่ในหมู่บ้านระยะแรก นอกจากจะทำหน้าที่เผยแพร่ศาสนาแล้ว ยังมีการชักชวนเด็กชายไปบวชเรียนที่วัดศรีโสดาอีกด้วย รวมทั้งยังช่วยสอนหนังสือให้แก่ชาวบ้าน ปัจจุบันกิจกรรมหลัก ๆ ของอาศรมพระธรรมจาริก ได้แก่ การอบรมสั่งสอนศีลธรรมโดยเสียงตามสาย การสอนจริยธรรมในโรงเรียน เป็นต้น

8) โบสถ์แคทอลิก

พะตี่จอนิ โอโดเซา ผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิกคนแรก เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า ได้มีการสร้างโบสถ์คริสต์ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี 2514 เพื่ออบรมด้านจิตใจแก่ชาวบ้าน และเป็นอุบายแก่ชาวบ้านในการลด ละ เลิกฝิ่นและอบายมุขอื่น เช่น เหล้า การทะเลาะวิวาท เป็นต้น เมื่อปี 2533 ก็มีการสร้างโบสถ์หลังใหม่แทนหลังเดิม พิธีกรรมสำคัญ ๆ

ของสมาชิกที่นับถือศาสนาคริสต์คือการไปโบสถ์ทุก ๆ เช้าวันอาทิตย์ และจะมีพิธีกรรมประจำปีคือ งานวันคริสต์มาส ปัจจุบันผู้นำของสมาชิกที่นับถือคาทอลิกในชุมชนคือนายสมหมาย พอเทอะ

9) โรงเรียน

โรงเรียนหมู่บ้านหนองเต่า สร้างขึ้นตามพระราชดำริของสมเด็จพระราชชนนีศรีสังวาลย์ มีการสร้างอาคารเรียนจำนวน 4 ห้องเรียน ปี 2516 เปิดสอนระดับชั้นอนุบาลและประถมศึกษา (ป.1-ป.6) พื้นที่โรงเรียนตั้งอยู่ใจกลางหมู่บ้าน เนื้อที่สร้างโรงเรียนประมาณ 6 ไร่ บริจาคโดยพะตี่จอนี โอโอเฮา ภายในบริเวณโรงเรียนประกอบด้วย อาคารเรียน 1 หลัง บ้านพักครู 2 หลัง ถังเก็บน้ำฝน 4 ถัง ล້วม 2 หลัง อาคารเด็กเล็ก 1 หลัง อาคารอนุบาล 1 หลัง ห้องปฏิบัติการทางภาษา 1 หลัง ศูนย์การเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา 1 หลัง นอกจากนั้นยังมีสนามฟุตบอลและสนามตะกร้ออยู่ด้านหน้าโรงเรียน แปลงการเกษตรอยู่ข้างบ้านพักครูทางทิศตะวันออก ปอเลี้ยงปลาสวนมะม่วงอยู่ด้านหลังอาคารเรียนทางทิศเหนือ

นักเรียนที่มาเรียนโรงเรียนหมู่บ้านหนองเต่า มาจาก 3 หมู่บ้านคือ หมู่บ้านหนองเต่า ห้วยเกียงและห้วยยาง ครูใหญ่ชื่อนายกำพล โยภาศ ครูในโรงเรียนคนหนึ่งคือครูสมชัย ไนลอย เป็นคนหมู่บ้านหนองเต่า เคยไปบวชเรียนวัดศรีโสดา เรียนจบแล้วลาสิกขาเรียนต่อที่วิทยาลัยครูเชียงใหม่ และกลับมาเป็นครูสอนตั้งแต่ปี 2520 จนถึงปัจจุบัน

10) สถานีอนามัย

สถานีอนามัยหมู่บ้านหนองเต่า เป็นสถานีอนามัยขนาดกลาง ตั้งขึ้นเมื่อปี 2528 มีเจ้าหน้าที่ประจำสถานีอนามัยจำนวน 3 คน เป็นข้าราชการ 2 คน และเป็นลูกจ้าง 1 คน ลูกจ้างเป็นคนหมู่บ้านหนองเต่าคือ น.ส.อรทัย จ่อวาลู สถานีอนามัยฯ มีหน้าที่ให้การรักษาพยาบาลเบื้องต้นแก่ชาวหมู่บ้านหนองเต่าและหมู่บ้านใกล้เคียง โรคที่ชาวบ้านเป็นมาและขอบริการได้แก่โรคที่เกี่ยวข้องกับทางเดินหายใจ ปัจจุบันสถานีอนามัยหมู่บ้านหนองเต่าได้สร้างอาคารเพิ่มเติมอีก 1 หลัง

จากการพูดคุยกับพระธรรมจาริก ครูสมชัย ไนลอย ครู ร.ร.หมู่บ้านหนองเต่า เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย พบว่าหน่วยงานจากภายนอกมีบทบาทในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนน้อย ยกเว้นโรงเรียนหมู่บ้านหนองเต่า ซึ่งเมื่อมีความขัดแย้งระหว่างเด็กนักเรียนในโรงเรียนเดียวกันยกพวกตีกัน ทำให้โรงเรียนต้องจัดการกับปัญหาดังกล่าว ร่วมกับชุมชน รายละเอียดจะได้กล่าวต่อไป

จากการพูดคุยสัมภาษณ์ชาวบ้าน ที่เป็นสมาชิกกลุ่ม/องค์กร ต่าง ๆ เช่น พระมณเฑียร ธิรจิตโต อดีตพระธรรมจาริกหมู่บ้านหนองเต่า พ่อหลวงหม่อเจ๊ะดี จ๋อวาลู ผู้ใหญ่บ้าน แหวะ โอโดเฮา แกนนำกลุ่มหนุ่มสาว หน่อแอ๊ซึ จ๋อวาลู แกนนำกลุ่มเครดิต ยูเนียน เป็นต้น พบว่า กลุ่มองค์กรในชุมชนต่างก็มีบทบาทในการจัดการความขัดแย้งต่างกันไป เป็นกลไกสำคัญกลไกหนึ่งสำหรับการจัดการความขัดแย้ง โดยเฉพาะกับภายนอกที่ ต้องการแสดงผลของชุมชน ซึ่งจะได้กล่าวต่อไปในส่วนของกลไกของชุมชนในการจัดการ ความขัดแย้ง

6. ประเพณี พิธีกรรมของชุมชน

6.1 แซะลอหนี่ซอไซ่ (กั๊จหรือมัดมือ)

พิธีกรรมมัดมือหรือกั๊จ ในรอบปีจะทำ 2 ครั้ง ครั้งแรก ทำหลังเก็บเกี่ยว ข้าวราวปลายเดือนมกราคมหรือต้นเดือนกุมภาพันธ์ แต่หากเดือนนั้นปรากฏว่ามีคนเสียชีวิต ในหมู่บ้าน จะต้องเลื่อนไปอีกราว 1 เดือน สำหรับครั้งที่ 2 จะทำราวเดือนสิงหาคม วิธีการ คล้ายกัน วัตถุประสงค์ของพิธีกรรมเพื่อให้ชีวิตใหม่ ที่อุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยผลผลิต และเป็นการขอพรจากสิ่งสูงสุด ให้ทุกคนพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ สิ่งชั่วร้ายสิ่งที่ไม่ดีที่จะมาเบียดเบียน ชีวิต และ รับสิ่งใหม่ ๆ ที่ดีจากสิ่งสูงสุดในชีวิตและเป็นการเรียกขวัญมัดมือให้แก่กันและกัน เพื่อ สิ่งชั่วร้ายที่ผ่านมาจะได้หายไป และเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้อาวุโส

พิธีนี้ซอไซ่ จะมีขึ้นได้นั้น ฮีไซ่ จะกำหนดวันเวลา ช่วงเวลาการทำพิธี จะต้องไม่เกิดจลาจลประเพณี ไม่มีคนตาย ไม่มีการเจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุและที่สำคัญ จะต้องไม่มีการทะเลาะเบาะแว้ง หรือขัดแย้งอย่างรุนแรงโดยเด็ดขาด หากมีเหตุการณ์ ดังกล่าวเกิดขึ้น ต้องเลื่อนการทำพิธีออกไปจนกว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ จะยุติลง พิธีเริ่มต้นจาก ฮีไซ่และผู้อาวุโสในชุมชนปรึกษากำหนดวันทำพิธี อย่างน้อยก่อนวันประกอบพิธี 7 วัน เพื่อ ชาวบ้านจะมีเวลาเตรียมตัวทัน โดยมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1) หลังกำหนดวันการประกอบพิธีเป็นที่แน่นอนแล้ว ฮีไซ่จะบอกให้ ชาวบ้านต้มเหล้า โดยเริ่มจากบ้านของฮีไซ่ก่อน การต้มเหล้า ต้องหุงข้าว ผสมกับแป้งเหล้า ใน การผสมแป้งเหล้าก่อนที่จะหมักต้องใช้น้หญิงสาวพรหมจารีในการผสม ที่งั้ไว้ราว 4-5 คั้น แล้วนำมาต้ม นอกจากจะมีเหล้าแล้ว จะมีเมโตพิซึ่งทำมาจากข้าวเหนียวดำผสมงา มีข้าว เหนียวห่อใบพง (เมตอ) แล้วนำมาต้ม และจัดเตรียมไก่และหมูเพื่อนำมาประกอบการทำพิธี

2) เมื่อเสร็จขั้นตอนการต้มเหล้า และจัดเตรียมสิ่งของในการประกอบพิธีกรรมแล้ว ทุกครอบครัวก็จะรอหัวหน้าหมู่บ้าน (ฮีโซ) เรียกขวัญมัดมือให้แก่ครอบครัว หลังจากนั้นลูกบ้านแต่ละครอบครัวจะดำเนินการ ก่อนการมัดมือ ผู้ประกอบพิธีกรรมในครอบครัวจะทำพิธีเรียกขวัญ โดยใช้ไม้คนข้าวเคาะที่หัวบันไดบ้าน พร้อมอธิษฐาน เมื่ออธิษฐานจบแล้ว ผู้ประกอบพิธีเข้ามาเคาะขวัญที่ขันโตกข้าวอีกครั้ง แล้วอธิษฐานเช่นเดิม หลังจากอธิษฐานเสร็จแล้ว ผู้ประกอบพิธีกรรมก็จะมัดมือให้แก่ลูก ๆ เริ่มตั้งแต่ลูกคนโตจนถึงคนสุดท้าย แล้วลูกหลานแต่ละคนจะมัดมือตอบพ่อแม่ เริ่มจากลูกคนโตไปจนถึงลูกคนสุดท้าย ในขณะที่มัดมือก็จะมีการให้พรไปด้วย เมื่อเสร็จจากการมัดมือครบแล้ว ก็จะมีการรินหัวเหล้า โดยผู้อาวุโสหรือหัวหน้าหมู่บ้านอธิษฐาน ขอให้ผลผลิตปีนี้อุดมสมบูรณ์ น้ำดี ข้าวงาม ผลผลิตสูง

พิธีนี้ฮีโซ เป็นการขออนุญาตสิ่งสูงสุดใช้ดิน น้ำ ป่า ทำมาหากิน ในพิธีจะมีการปรึกษาหารือกันในชุมชน ทั้ง ฮีโซ ผู้อาวุโส พ่อบ้านแม่บ้าน ว่าในปีที่ผ่านมาการผลิตเป็นอย่างไร ได้ผลอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอย่างไร และในปีต่อไปจะมีการจัดการอย่างไร เป็นต้น ความสำคัญของพิธีกรรมนี้อีกประการหนึ่งคือ การคลี่คลายความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในชุมชนที่ผ่านมาในรอบปี โดยจะมีการขับไล่คำนำได้ตอบกัน ร่วมวงเหล้าตามประเพณี ซึ่งเป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และดื่มกินร่วมกันของคนทั้งชุมชน มีบรรยากาศที่อบอุ่นสนิทชิดเชื้อและปลดปล่อยและความชุ่มชื้นของหัวใจที่มีต่อกันออกไป

การผลิตใหม่ของชาวปกากะญอโดยใช้จิตวิญญาณของ “โถ่บิซา” หรือ “นกขวัญข้าว” ซึ่งเป็นเครื่องหมายของความอุดมสมบูรณ์สูงสุด ทุกคนต้องมีจิตวิญญาณที่ชาวสะอาดพร้อมทั้งที่จะช่วยเหลือเกื้อกูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรักและการช่วยเหลือ ต้องเอื้อถึงหญิงหม้ายและลูกกำพร้า เป็นสัญลักษณ์ของนกขวัญข้าว ทำให้ชุมชนสามารถได้ผลผลิตข้าวอย่างอุดมสมบูรณ์

6.2 พิธีสงกรานต์ (ลีตีปุยโซ)

พิธีลีตีปุยโซ (สงกรานต์) จะจัดขึ้นในช่วงสงกรานต์ของทุกปี ตรงกับเทศกาลสงกรานต์ของชาวไทย เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการขอภัย ขอโทษ สิ่งที่ไม่ดีที่ผ่านมา โดยการโปรดนํ้าดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ มีการทำบุญกุศลให้กับผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอายุยืนยาวรวมทั้งอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ก่อนเริ่มพิธี 1 วัน ช่วงเช้ากลุ่มพ่อบ้านก็จะมาช่วยกันเตรียมสถานที่ที่จะให้ชาวบ้านขนทรายเข้าวัด ช่วงบ่ายชาวบ้านก็จะพากันขนทรายเข้าวัด ในคำวันเดียวกันกลุ่มหนุ่มสาวจะนัดกันไปทำตุงที่บ้านของสมาชิก เพื่อที่จะแห่มาวัดใน

วันรุ่งขึ้น การทำตุงจะมีการแบ่งหน้าที่กันทำตามความถนัด หญิงสาวจะมีหน้าที่ทอตุงด้วยรูปแบบพื้นบ้าน แล้วย้อมด้วยสีธรรมชาติ ส่วนหนุ่ม ๆ ส่วนหนึ่งที่เหลือจากการช่วยหญิงสาว ก็เตรียมส่วนประกอบอื่น เช่น ทำนกแกะสลักเป็นต้น วันรุ่งขึ้นตอนสายก็มีขบวนของชาวบ้านแห่ตุงมาที่วัด หลังจากทำพิธีสงฆ์แล้ว ก็เป็นพิธีสงฆ์พระและดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน

6.3 พิธีกรรมเลี้ยงผีไร่ (ตำบล)

พิธีกรรมเลี้ยงผีไร่ เป็นพิธีกรรมที่สร้างขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อขอบคุณเจ้าที่ที่ช่วยคุ้มครองป้องกันและดูแลต้นข้าว ไม่ให้สัตว์และแมลงมากัดกิน จนทำให้ผลผลิตงอกงามเพียงพอในการบริโภค เป็นพิธีกรรมที่จะแตกต่างจากพิธีกรรมอื่น ๆ คือจะไม่ทำพร้อมกันต่างคนต่างทำในไร่นาของตน ครอบครัวใดมีความพร้อมก่อนก็ทำก่อน ซึ่งจะประกอบพิธีกรรมประมาณปลายเดือนกันยายน หรือต้นเดือนตุลาคม ก่อนที่จะมีการเก็บเกี่ยวผลผลิตข้าวในปลายเดือนตุลาคมหรือต้นเดือนพฤศจิกายน ส่วนตอนเก็บเกี่ยวผลผลิตจะมีการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน

6.4 พิธีกรรมเลี้ยงผีเหมืองฝาย (ลือทิโป)

พิธีกรรมเลี้ยงผีเหมืองฝาย เป็นพิธีกรรมโดยผู้ใช้น้ำทำนา มีวัตถุประสงค์เพื่อขอบคุณเจ้าที่เจ้าสารที่ให้น้ำทำนา ขอน้ำจากสิ่งสูงสุดให้มีความอุดมสมบูรณ์ตลอดปี และเป็นการฉลองฝายที่ดูแลน้ำ นอกจากนั้นระบบคุณค่าที่ได้ คือ เป็นการรวมตัวทำกิจกรรมตามธรรมชาติ มีโอกาสพูดคุยกัน หาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแต่ละปี เช่น การจัดระบบน้ำใช้ฤดูทำนา และก่อให้เกิดความรักความเข้าใจร่วมกัน เพราะพิธีนี้สอนไว้ว่าห้ามทะเลาะเบาะแว้งกัน พิธีกรรมจะเริ่มประมาณเดือนกรกฎาคม หรือหลังจากที่ปลูกข้าวเสร็จสิ้นแล้ว มีการกำหนดเวลาเพื่อไปร่วม พร้อมกันที่ต้นฝาย เพื่อจัดทำพิธีร่วมกัน แต่ละครอบครัวจะนำไก่ครอบครัวละ 1 คู่ เหล้าครอบครัวละ 1 ขวด ในกรณีที่ฝายน้ำมีผู้ใช้น้ำทำนาหลายครอบครัวส่วนใหญ่ ผู้ที่อยู่ต้นน้ำจะเป็นผู้ทำพิธี ผู้ที่อยู่ต้นน้ำจะทำพิธีก็ได้ไม่ทำก็ได้ ในหมู่บ้านหนองเต่าจะมี ผู้ทำพิธีนี้ อยู่ 10 ครอบครัว เพื่อขอให้เจ้าที่เจ้าสารที่ดูแลรักษาน้ำมาใช้ในการทำนาที่อุดมสมบูรณ์

6.5 ตีอ่าเบล (พิธีกรรมการเกิด)

พิธีกรรมการเกิดเป็นพิธีกรรมที่ ชุมชนจะร่วมฉลองในวันที่เด็กเกิดออกมา เพื่อแสดงให้เห็นว่า เด็กเกิดมาคนหนึ่ง มิใช่เป็นเรื่องส่วนตัว แต่เป็นเรื่องของทั้งชุมชนที่ต้อง

ร่วมให้การต้อนรับ ให้เกียรติและแสดงความยินดีด้วย พอเด็กเกิด จะตัดสายสะดือเด็กใส่กระบอกไม้ไผ่และนำไปผูกติดกับต้นไม้ เชื่อกันว่าขวัญเด็กจะอยู่กับต้นไม้ ดังนั้นจึงห้ามตัดต้นไม้ในนี้เด็ดขาด

6.6 ดื่อกเพาะไข่เบล (พิธีหยุดงานเพื่อฉลองหัวหมูในพิธีแต่งงาน)

ขั้นตอนสำคัญขั้นตอนหนึ่งของพิธีแต่งงานคือ หนุ่มสาวซึ่งเป็นเพื่อนเจ้าบ่าวต้องแบกหัวหมูแต่งงานเรียกว่า “เพาะเยาะไข่” (หมูตัวที่ถูกแบกหัว) กลับให้พ่อแม่เจ้าบ่าวที่บ้าน พ่อแม่ของเจ้าบ่าวจะต้มหัวหมูในตอนกลางคืน วันรุ่งขึ้นคนทั้งหมู่บ้านจะหยุดงานเพื่อร่วมกันหัวหมูแต่งงานและเป็นพยานให้บ่าวสาวว่าการแต่งงานนี้ถูกต้องตามประเพณี ต้องอยู่ด้วยกันตลอดชีวิต

6.7 ดื่อกนาเกรอะเกราะ (พิธีกรรมศพ)

พิธีวันสุดท้ายของงานศพที่จะเอาศพไปเผาหรือฝัง ทุกคนในชุมชนต้องพักผ่อน หยุดงาน 1 วัน เพราะเชื่อกันว่า “คนตายไปยังเมืองผีหรือโลกหน้า” ผู้คนทางโลกหน้าถามว่า “มาคนเดียวหรือ ?” คนตายจะมองกลับไปข้างหลัง ถ้ามีคนทำงานในวันนั้น “คนตายจะบอกว่าเขากำลังเตรียมตัวอยู่” ด้วยเหตุนี้พ่อแม่จึงสั่งสอนให้ลูกหยุดงานในวัน “นาเกรอะเกราะ” อย่างเด็ดขาด

6.8 มาเกต๋าเดาะ เอาะชือด่า (พิธีกรรมขอขมาและความร่มเย็น)

พิธีขอขมาและความร่มเย็น เป็นกฎสำคัญและเคร่งครัดอีกกฎหนึ่งของชาวปกาเกอะญอที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมความสัมพันธ์ระหว่างหนุ่มสาวและทุกคนในชุมชน ก่อนที่หนุ่มสาวจะแต่งงานกันต้องรักษาวลสงวนตัว ห้ามชิงสุกก่อนห่าม ถ้าเหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นจะมีบทลงโทษของชุมชน ซึ่งก็คือการทำพิธี มาเกต๋าเดาะเอาะชือด่า ชุมชนถือว่าพิธีขอขมาเป็นพิธีที่ชุมชนไม่ประสงค์ให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านเพราะทำให้เกิดความอับอายทั้งชุมชน

พิธีกรรมที่กล่าวมา เป็นระบบคุณค่าของชุมชน พิธีกรรมบางอย่างเป็นการลดและขจัดความขัดแย้งในชุมชนให้เบาบางลงและค่อยหมดไป เช่น พิธีหนีช่อไข่ ซึ่งช่วงเวลาการทำพิธีนอกจากจะไม่มีใครในชุมชนทำผิดจารีตประเพณี ไม่มีคนตาย ไม่มีการเจ็บป่วยหรือประสบอุบัติเหตุแล้ว ที่สำคัญจะต้องไม่มีการทะเลาะเบาะแว้ง หรือขัดแย้งอย่างรุนแรงโดยเด็ดขาด หากมีเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้น ต้องเลื่อนการทำพิธีออกไปจนกว่าเหตุการณ์ต่างๆ จะยุติลง ความสำคัญของพิธีกรรมนี้ประการหนึ่งคือ การคลี่คลายความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้น

ในชุมชนที่ผ่านมาในรอบปี โดยจะมีการขับลำนำโต้ตอบกัน ร่วมวงเหล้าตามประเพณี ซึ่งเป็นการบูชาสิ่งศักดิ์และดื่มกินร่วมกันของคนทั้งชุมชน มีบรรยากาศที่อบอุ่นสนิทชิดเชื้อและปลดปล่อยและความชุ่มชื้นของหมองใจที่มีต่อกันออกไป

พิธีกรรมอื่น ๆ ที่มีส่วนในการคลี่คลายความบาดหมางระหว่างชาวบ้านที่อาจเกิดขึ้นในรอบปี คือ พิธีสงกรานต์ (ลืทีปุโย) ที่จะเป็นการขอขมาซึ่งกันและกัน หากในปีที่ผ่านมาได้ล่วงเกินกัน เช่นเดียวกับพิธีหั้นซอไซ่ รวมทั้งพิธีเลี้ยงผีเหมืองฝาย (ลือทีโป) ที่เป็นการรวมตัวทำกิจกรรมตามธรรมชาติ มีโอกาสพูดคุยกัน หาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นแต่ละปี เช่น การจัดระบบน้ำให้ฤดูทำนา และก่อให้เกิดความรักความเข้าใจร่วมกัน เพราะพิธีนี้สอนไว้ว่าห้ามทะเลาะเบาะแว้งกัน เป็นต้น

ตอนที่ 2 ความขัดแย้งของชุมชน ในอดีตและปัจจุบัน

การนำเสนอความความขัดแย้งของชุมชน จะนำเสนอ 2 ส่วน คือ ความขัดแย้งของชุมชนในอดีต และความขัดแย้งของชุมชนในปัจจุบัน ดังนี้

1. ความขัดแย้งในอดีต

สำหรับการนำเสนอความขัดแย้งของชุมชนในอดีต ผู้วิจัยจะนำเสนอแยกนำเสนอเป็น 4 หัวข้อ คือ ความขัดแย้งภายในชุมชน ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับบุคคลภายนอก ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับผู้มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ และความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ มีรายละเอียดดังนี้

1.1 ความขัดแย้งภายในชุมชน

ความขัดแย้งภายในชุมชน เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลภายในชุมชน ซึ่งข้อมูลจากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่าความขัดแย้งในลักษณะนี้มี 1 กรณี คือ

1) ความขัดแย้งระหว่างตระกูลนุเกรกับจ่อวาลู

ดังที่ได้กล่าวไว้ในประวัติศาสตร์ชุมชนว่า แต่เดิมชาวบ้านที่มารวมกันอยู่จนกลายเป็นชุมชนหมู่บ้านหนองเต่าในปัจจุบันนี้ว่า ชาวบ้านแถบนี้อพยพมาจากพื้นที่ต่าง ๆ เมื่อหลายร้อยปีที่แล้ว แล้วก็อพยพวนเวียนอยู่แถบนี้ตามลักษณะการทำมาหากินแบบไร่นาวนเวียน

แหวะ โอโดเซา กล่าวว่า ก่อนที่จะมีการรวมหมู่บ้านหลายสิบปี ชาวปกาเกอะญอที่นี่ทุกคนต้องเสียภาษีให้กับทางการ ครอบครัวไหนที่ไม่มีเงินจ่ายก็จะถูกเกณฑ์ให้ไปใช้แรงงานทั้งครอบครัว ชาวปกาเกอะญอในยุคนั้นถูกปลุกฝังว่าคนที่ถูกเกณฑ์ไปเป็นแรงงานเป็นคนไม่ดี เป็นทาส คนเหล่านี้จะถูกตราหน้าจากชาวบ้านว่าเป็น “ปกาโดโฮ” แปลว่า “คนหัวโหด” หลังจากไปทำงานครบตามกำหนดจะถูกปล่อยตัวให้กลับมา นอกจากชาวบ้านในหมู่บ้านจะไม่ยอมรับแล้วยังใช้ชีวิตด้วยความยากลำบาก ถูกเอารัดเอาเปรียบด้วย

ตระกูลนุเก เป็นตระกูลยากจน ไม่มีเงินจ่าย “เอากาตี” หรือ “ค่ารายหัว” ก็ถูกเกณฑ์ไปเป็นแรงงานที่เมืองเชียงใหม่ระยะเวลา 1 ปี ทั้งครอบครัว เมื่อครบกำหนดกลับมาอยู่หมู่บ้านก็ถูกตั้งข้อรังเกียจจากชาวบ้านโดยเฉพาะจากตระกูลจ่อวาลู ตระกูลจ่อวาลู เป็นตระกูลที่มีที่นามาก ปู่จ่อ ต้นตระกูล เป็นผู้ขยันขันแข็งบุกเบิกที่นาทิ้งไว้ให้กับลูกหลานจำนวนมาก จึงเป็นตระกูลที่มีฐานะดีในหมู่บ้าน และสามารถจ่ายภาษีให้กับทางการได้ จากการปลุกฝังมาว่าคนที่ถูกเกณฑ์ไปเป็นแรงงานเป็นคนไม่ดี เป็นทาส เป็น “ปกาโดโฮ” แปลว่า “คนหัวโหด” ตระกูลจ่อวาลู ได้ห้ามบุตรหลานในตระกูลไปคบค้าสมาคมกับคนในตระกูลนุเก นอกจากนั้นก็ยังถูกเหยียดหยามต่าง ๆ นา ๆ จนไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ จึงแยกตัวเองออกมาตั้งชุมชนและฮีโซ่ต่างหาก ซึ่งเป็นที่ตั้งของหมู่บ้านหนองเต่าในปัจจุบัน

เวลาผ่านไปหลายสิบปี บุตรชายของตระกูลจ่อวาลู ได้ฝ่าฝืนกฎของตระกูลไปแต่งงานกับกับลูกสาวของตระกูลนุเก ผู้อาวุโสฝ่ายตระกูลจ่อวาลู ต่างก็ไม่มีใครไปร่วมงานแต่งงาน แต่ต่อมาระยะหลังเกิดลูกเกิดหลานขึ้นมา ด้วยความที่เป็นเครือญาติ จึงตัดกันไม่ขาด ความบาดหมางระหว่างสองตระกูลค่อย ๆ คลี่คลายมาเป็นลำดับ แม้ว่าจะยังไม่สนิทที่เดี๋ยวนัก

คราวที่ชาวบ้านเริ่มมาลงหลักปักฐานที่หมู่บ้านหนองเต่าเมื่อปี 2515 เป็นต้นมา ตระกูลที่ตั้งข้อรังเกียจตระกูลนุเกก็เริ่มขยับขยายมาเข้าใกล้กับชุมชนตระกูลนุเก จนเชื่อมติดเป็นชุมชนหมู่บ้านหนองเต่าดังเช่นในปัจจุบัน ประกอบกับในระยะหลังตระกูลที่ไม่ยอมรับตระกูลนุเกในตอนต้นขาดการสืบช่วงของหัวหน้าหมู่บ้าน (ฮีโซ่) แต่ยังคงมีความจำเป็นต้องทำพิธีกรรมตามความเชื่อและการยึดมั่นของชาวปกาเกอะญอ คนในตระกูลนี้ทั้งหมดก็ไปร่วมทำพิธีและนับถือเอาฮีโซ่ของตระกูลนุเก เป็นผู้ทำพิธีกรรมร่วมกับตระกูลนุเก ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

ความบาดหมางระหว่างสองตระกูลได้เริ่มคลี่คลายลงไปเรื่อย ๆ เมื่อกลุ่มหนุ่มสาวเกิดขึ้นหลังจากนั้นในปี 2525 โดยแกนนำกลุ่มก็คือลูกชาย ที่เกิดจากลูกชายที่แตกกฎไปแต่งงานกับหญิงสาวในตระกูลนุเกอ เป็นแกนนำคนสำคัญในการก่อตั้งกลุ่ม กลุ่มหนุ่มสาวเหล่านี้มีส่วนร่วมอย่างยิ่งในการกระชับความสัมพันธ์ชุมชนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ถึงแม้ว่าตระกูลที่บาดหมางกับตระกูลนุเกอ ในภายหลังจะมีการรื้อฟื้นอิทธิพลของตระกูลจ้าวมาใหม่ 2 อิทธิพล แห่งหมู่บ้านหนองเต่าทั้ง 2 ตระกูล มักจะปรึกษากันหรือการทำพิธีกรรมกันอยู่เสมอ ผู้วิจัยเข้าไปพูดคุยกับคนทั้งใน 2 ตระกูลต่างก็ไม่มีใครอยากพูดถึงเรื่องนี้อีก ชาวบ้านผู้หนึ่งในชุมชนกล่าวว่า “ไม่อยากจุดไฟ เดี่ยวติดและจะดับไม่ได้”

1.2 ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับบุคคลภายนอก

สำหรับความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับบุคคลภายนอกของหมู่บ้านหนองเต่า ข้อมูลจากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่าความขัดแย้งในลักษณะนี้มี 1 กรณี คือ

1) ความขัดแย้งกับชาวม้ง

พะตีจอนิ โอโตเขา ผู้มีบทบาทในการแก้ปัญหาการที่ดินของชาวบ้านเมื่อครั้งอดีต เล่าเหตุการณ์ความขัดแย้งกับชาวม้งว่า ชาวม้งได้อพยพมาอยู่แถบลุ่มน้ำวางตอนบนเมื่อราว 120 ปีที่ผ่านมา พื้นที่บริเวณนี้มีระดับความสูงตั้งแต่ 900 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล เป็นพื้นที่ที่มีสภาพเหมาะกับการปลูกฝิ่น ชาวม้งซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการปลูกฝิ่น แรก ๆ ก็ปลูกในเฉพาะพื้นที่ละแวกหมู่บ้านตนเอง ต่อมาได้ขยายพื้นที่ออกไป พื้นที่หวงห้ามความเชื่อ พื้นที่ไร่ซาก ไร่หมุนเวียน ของชาวปกาเกอะญอก็ถูกเบียดเบียน จนพื้นที่ป่าลดจำนวนลง

ชาวปกาเกอะญอในยุคนั้นส่วนหนึ่งมีหน้าที่เป็นแรงงานและลูกค้า คือรับจ้างปลูกฝิ่นให้ชาวม้ง จนชาวม้งร่ำรวย บางส่วนได้เงินจากการรับจ้างไปซื้อฝิ่นมาเสพ ทำมาหากินได้เท่าไรก็หมดไปกับฝิ่นเพราะความที่ฝิ่นราคาแพง ร่างกายก็ทรุดโทรม ไม่สามารถจะเลี้ยงดูครอบครัวได้ นอกจากชาวบ้านโดยมากจะตกเป็นทาสฝิ่นแล้ว ชาวบ้านยังถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าฝิ่นที่เข้ามาทำมาหากินในหมู่บ้านด้วย พะตีจอนิ กล่าวว่า พ่อผมก็ตกอยู่ในสภาพนี้ พ่อติดฝิ่นจนตาย ต้องหาเงินไปซื้อฝิ่น ราคาแพงมาก ฝิ่น 1 สตางค์ต้องใช้ข้าวเปลือก 5 ถังไปแลก เมื่อไม่มีเงินก็ไปยืมเงินจากพ่อค้า ซึ่งคิดดอกเบี้ยร้อยละ 300 ถ้ายืมเงิน 100 บาท ครบเดือนต้องหามาใช้ให้พ่อค้า 300 บาท ถ้ายืมข้าว 1 ถัง ก็จะต้องใช้คืน 3 ถัง ภายในเดือนเดียวกัน

พะตีจอนิ เล่าต่อไปว่า ชาวปกาเกอะญอหมู่บ้านหนองเต่าต้องทนอยู่ในสภาพเช่นนี้เป็นสิบปี ภายหลังที่รัฐบาลประกาศห้ามปลูกฝิ่น และได้ส่งเสริมให้ชาวเขาปลูกพืชเศรษฐกิจอื่นทดแทนฝิ่น ฝิ่นจึงค่อย ๆ หดไปจากพื้นที่ไปเมื่อราว 2525 แต่อย่างไรก็ตามการบุกรุกพื้นที่ป่าของชาวม้งก็ไม่ได้หยุดตามไปด้วย ชาวม้งในยุคนั้นเริ่มหันมาปลูกกะหล่ำปลี ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจที่สร้างความร่ำรวยให้กับชาวม้งไม่แพ้ฝิ่น ตลาดมีความต้องการสูง นอกจากถูกกฎหมายแล้วยังได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากทางราชการอีกด้วย การขยายพื้นที่เพื่อปลูกกะหล่ำปลีของชาวม้งจึงได้ลุกล้ำเข้ามาในพื้นที่ป่า ไร่หมุนเวียนและไร่ซากของชาวปกาเกอะญอหมู่บ้านหนองเต่าอย่างกว้างขวาง

แขวะ โอโดเซา แกนนำหนุ่มสาวหมู่บ้านหนองเต่า เล่าว่า ปลายปี 2525 หมู่บ้านหนองเต่ามีการตั้งกลุ่มหนุ่มสาวอย่างเป็นทางการขึ้น โดนแกนนำในขณะนั้นคือ นายวิชัย เสือเกเก นายก่อดี มะซูแปะ นายก่อเจ๊ะอี จ่อวาลู นอกจากจะรวมกลุ่มช่วยกันบุกเบิกที่นา เอามือเอาแรง ธรนรงค์เล็กเสฟฝิ่นแล้ว กลุ่มหนุ่มสาวยังเป็นกลไกที่สำคัญที่ป้องกันการบุกรุกพื้นที่ของชาวม้งโดยการรวมกลุ่มไปเจรจาต่อรองให้ชาวม้งที่เข้ามาบุกรุกพื้นที่ป่าของชาวปกาเกอะญอให้ออกไปจากพื้นที่ แต่ก็ไม่ได้ผลเนื่องจากชาวม้งอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบชาวหมู่บ้านหนองเต่ามาตลอด ไม่ว่าจะเป็นการไปเป็นลูกจ้างแรงงานทำไร่ฝิ่นหรือไร่กล้า ชาวหมู่บ้านหนองเต่าส่วนหนึ่งก็เป็นหนี้ชาวม้งด้วย หลังจากเจรจาไม่เป็นผลจึงได้กลับมารวบรวมหนุ่มสาวในหมู่บ้าน บุกไปถึงพื้นที่ที่ชาวม้งปลูกกล้าฝิ่นลักดันให้ชาวม้งออกไป โดยการพูดขู่ว่าจะไม่รับรองความปลอดภัยกับชาวม้งที่เข้ามาทำไร่ในเขตป่าของหมู่บ้านหนองเต่า มีการเฝ้าระวังไม่ให้เกิดการบุกรุกของชาวม้ง จนไม่มีชาวม้งเข้ามาลักลอบทำไร่ในเขตป่าบ้านหนองเต่าอีก

1.3 ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับผู้มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ

สำหรับความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับผู้ที่มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านหนองเต่าในอดีต ข้อมูลจากการศึกษาพบความขัดแย้งในลักษณะนี้ 2 กรณี คือ

1) ความขัดแย้งกับพ่อค้าต่างหมู่บ้าน

ความเดือดร้อนที่แสนสาหัสของชาวหมู่บ้านหนองเต่าช่วงหนึ่ง ในยุคที่การปลูกและเสฟฝิ่นเป็นไปอย่างถูกกฎหมาย มีโรงฝิ่นเกิดขึ้นมากมาย ในยุคนั้นชาวปกาเกอะญอหมู่บ้านหนองเต่า มีฐานะเป็นแรงงานรับจ้างปลูกฝิ่นให้ชาวม้ง และจำนวนมากต้องตกเป็นทาสของฝิ่น ติดฝิ่นกันงอมแงม เงินจากการรับจ้างไปซื้อฝิ่นมาเสฟ ทำมาหากินได้เท่าไรก็หมดไปกับฝิ่นเพราะความที่ฝิ่นราคาแพง สุขภาพก็ทรุดโทรมลง ไม่มีความสามารถจะ

เลี้ยงดูครอบครัวได้ นอกจากจะตกเป็นลูกจ้างที่มีลักษณะไม่ต่างไปจากทาสของชาวม้งแล้ว ยังต้องรับเคราะห์กรรมจากพ่อค้าต่างถิ่นที่เข้ามาตั้งรกรากในหมู่บ้านหนองเต่าอีก พ่อค้าเชื้อสายจีน สันนิษฐานว่ามีที่อยู่แถบอำเภอสันป่าตอง เริ่มมาติดต่อซื้อขายกับชาวปกาเกอะญอในแถบนี้มาตั้งแต่ก่อนหน้าที่ชาวหมู่บ้านหนองเต่าจะมารวมกันอยู่เป็นชุมชนหมู่บ้านหนองเต่าหลายปี จนกระทั่งชาวบ้านได้อพยพมาตั้งหลักปักฐานที่หมู่บ้านหนองเต่า พ่อค้าก็ขึ้นมาสร้างบ้านอยู่ในบริเวณหมู่บ้านเช่นกัน

พะตีจอนิ โอโดเซา ผู้ซึ่งเป็นแกนนำในการผลักดันให้พ่อค้าออกจากหมู่บ้าน กล่าวกับผู้วิจัยว่า พ่อค้าที่เข้ามาตั้งร้านค้าในหมู่บ้านแรก ๆ ก็เป็นการนำสินค้าจากในเมือง เช่น เกลือ อาหารแห้ง ฯลฯ มาจำหน่ายให้แก่ชาวบ้าน แล้วก็รับซื้อผลิตผลบางอย่าง รวมทั้งของป่าบางชนิดจากชาวบ้าน ระยะเวลาที่ได้เริ่มปล่อยเงินกู้ เนื่องจากชาวบ้านในยุคนั้น ถือได้ว่าแร้นแค้นกันมากที่สุด หลายครอบครัวติดหนี้จนจมทุกข์ สุขภาพทรุดโทรม ข้าวไม่พอกิน หลายรายจึงจำเป็นต้องไปขอความช่วยเหลือจากพ่อค้าด้วยการขอยืมข้าวบ้าง ขอยืมเงินบ้าง บางรายจะลงมือทำการผลิตไม่มีต้นทุนการผลิต เช่น เมล็ดพันธุ์ พ่อค้าก็จะให้ยืมไปก่อนในลักษณะตกเชียว

พฤติกรรมรัดเลื้อยจากปู สร้างความมั่งคั่งร่ำรวยให้กับพ่อค้าเป็นอันมาก ชาวบ้านที่ติดหนี้ต้องไปขอยืมเงินราคาแพง ผืน 1 ตารางคืบต้องแลกด้วยข้าวเปลือก 5 ถัง เมื่อไม่มีเงินทำให้ผู้ที่ติดหนี้ต้องไปกู้ยืมจากพ่อค้า ซึ่งคิดดอกเบี้ยในอัตราสูงถึงร้อยละ 300 หมายความว่าหากต้องยืมเงิน 100 บาท ครบเดือนต้องหามาใช้ให้พ่อค้า 300 บาท และหากยืมข้าว 1 ถัง ก็จะต้องใช้คืน 3 ถังภายในเดือนเดียวกัน นอกจากจะเอาเปรียบชาวบ้านที่ไม่มีทางสู้แล้ว พ่อค้าผืนก็ยังสมคบกับอิทธิพลนอกพื้นที่ เช่น ตำรวจ มาข่มขู่ คุกคามชาวบ้านเสมอ ตำรวจขึ้นมานคราวใดชาวบ้านไม่มีอันที่จะอยู่อย่างมีความสุข นี่ก็อยากจะกินหมู กินไก่ของชาวบ้าน ก็ต้องหามาให้ เป็นต้น ใครมีปิ่นผาน้ำมัน ที่ใช้มาชั่วชีวิต ต้องถูกจับและปรับด้วยอาญาเถื่อนไปหลายราย (กรรณิการ์ พรมเสาร์และเบญจา ศิลารักษ์, 2542, หน้า 35-38)

พะตีจอนิ โอโดเซา กล่าวว่า กลับจากเรียนหนังสือที่บ้านแม่ปอน พบเห็นพฤติกรรมการขูดรีดจากพ่อค้า ก็พยายามไปพูดคุยให้พ่อค้าลดการเอาเปรียบชาวบ้านลงแต่ก็ไม่เป็นผล หลังจากได้รับคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่กรมประชาสงเคราะห์ ที่ตั้งทำการอยู่ในหมู่บ้าน ให้ร้องเรียนต่อทางการ จนเรื่องถึงโรงถึงศาล ตนเองและแกนนำหลายคนต้อง

เดือนร้อนเดินทางไปขึ้นโรงขึ้นศาลเป็นว่าเล่น เกือบปีจึงจะชนะคดีความ ในที่สุดพ่อค้าก็ต้องย้ายออกไปจากหมู่บ้าน

หลังจากพ่อค้าต้องออกไปจากหมู่บ้านแล้ว ปัญหาก็ไม่จบลงทันที ชาวบ้านที่เคยพึ่งพาพ่อค้าจำนวนไม่น้อย ก็เริ่มเดือดร้อนเนื่องจากไม่มีที่พึ่ง หลายรายถึงกับพาลโมโหกับพระตี่จอนิ ว่าเป็นต้นเหตุทำให้พ่อค้าออกไป ทำให้ชาวบ้านไม่มีที่พึ่ง พระตี่จอนิ จึงรวบรวมกลุ่มหนุ่มในหมู่บ้านเอามือเอาแรงบุกเบิกที่นาจนชาวบ้านที่เดือดร้อนสามารถล้มตาอำปากได้ สามารถพึ่งตนเองได้ บรรเทาความเดือดร้อนไปได้ การผลิตพอกิน ฐานะเริ่มดีขึ้น

2) ความขัดแย้งกรณีบริษัทเอกชนสัมปทานเหมืองแร่ดีบุก

เมื่อปี 2515 บริษัทเอกชนเข้ามาขุดสำรวจแร่ที่บริเวณหมู่บ้านหนองเต่า และได้ตั้งแคมป์ที่บริเวณหมู่บ้านที่บ้านห้วยอีค่าง ห่างจากหมู่บ้านหนองเต่าไปทางทิศเหนือประมาณ 5 กิโลเมตร พระตี่จอนิ โอโดเซา เล่าว่า ในช่วงนั้นมีการทำเหมืองแร่ที่ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง ห่างจากหมู่บ้านหนองเต่าประมาณ 20 กิโลเมตร ซึ่งชาวบ้านส่วนหนึ่งหลายหมู่บ้านในแถบนั้นเป็นเครือญาติกับชาวบ้านที่หมู่บ้านหนองเต่า ที่ไปมาหาสู่กันสม่ำเสมอ ได้บอกเล่าถึงความทุกข์ยากหลังจากบริษัทเข้ามาสัมปทานเหมืองแร่ว่า ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนมาก เช่น บริษัทกันแม่น้ำเพื่อนำน้ำเข้าไปใช้ในการถลุงแร่ น้ำสำหรับการทำการเกษตรของชาวบ้านจึงขาดแคลน ผืนนาของชาวบ้านที่อยู่ต่ำกว่าเหมืองแร่ก็มีเศษดินทรายเข้ามาทับถมเป็นจำนวนมาก ทำให้ไม่สามารถทำนาปลูกข้าวได้ ชาวบ้านหลายรายที่ไม่ยอมขายที่ให้กับบริษัท ก็ถูกบีบบังคับจนจำเป็นต้องขายให้ด้วยความจำนรรจ์ พื้นที่ทั้งที่เป็นที่นาและที่ไร่หมุนเวียนของชาวบ้านเสียหายไปเป็นจำนวนมาก พื้นที่เลี้ยงสัตว์ลดลง ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ยากลำบากยิ่งขึ้น ข้าวไม่พอกิน ส่วนหนึ่งไปทำงานรับจ้างกับบริษัท ชีวิตไม่มีความมั่นคงต่อไป

เมื่อบริษัทเข้ามาขุดเจาะสำรวจในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็ได้พูดคุยกันว่า หากปล่อยไว้เช่นนี้ คงจะต้องเดือดร้อนเหมือนกับชาวบ้านที่ตำบลบ่อแก้ว จึงได้ร่วมกับชาวบ้านหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบได้แก่ บ้านห้วยอีค่างและบ้านทุ่งหลวง ทำการประท้วงคัดค้านการสัมปทาน ในหลายรูปแบบ เช่น การไม่ต้อนรับคนงานที่เข้ามาเที่ยวในหมู่บ้าน การยกขบวนไปประท้วงบริเวณที่ทำการหรือแคมป์ของบริษัท รวมทั้งการทำหนังสือร้องเรียนถึงนายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด ทำหนังสือร้องเรียนไปยังหนังสือพิมพ์หลายฉบับทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติ แต่ก็ไม่สามารถหยุดการดำเนินการขุดสำรวจของบริษัทได้

ปี 2517 จอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ได้มาเยี่ยมราษฎรที่อำเภอสันป่าตอง ชาวปกาเกอะญอ 3 หมู่บ้านหลักได้แก่หมู่บ้านหนองเต่า บ้านทุ่งหลวงและบ้านห้วยอีค่างรวมทั้งหมู่บ้านอื่นอีกเล็กน้อย ได้ไปยื่นหนังสือร้องเรียนกับ จอมพลถนอมหลายร้อยคนในสมัยนั้นชาวปกาเกอะญอที่พูดภาษาไทยได้มีไม่กี่คน พระตีจอนิ โอโดเขา จึงอาสาเป็นล่ามแปลเนื้อหาการพูดคุยระหว่างชาวบ้านกับจอมพลถนอม หลังจาก ร้องเรียนผ่านหนังสือและพูดคุยกับจอมพลถนอมแล้ว ได้รับเรื่องของชาวบ้านไปตรวจสอบ และขอเวลาชาวบ้าน 7 วัน หลังจากนั้นก็มีคำสั่งจากทางการให้บริษัทถอนตัวออกจากพื้นที่

1.4 ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ

สำหรับความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐของหมู่บ้านหนองเต่าในอดีต ข้อมูลจากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่าความขัดแย้งในลักษณะนี้มี 1 กรณี คือ

1) ความขัดแย้งกรณีกรมป่าไม้เข้ามาปลูกป่าสน

พระตีจอนิ โอโดเขา ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการความแย้งกรณีนี้ เล่าว่า เมื่อปี 2514 กรมป่าไม้ได้ประกาศพื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์ เจ้าหน้าที่กรม ป่าไม้เริ่มควบคุมพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน โดยเฉพาะพื้นที่ที่เป็นไร่หมุนเวียนของชาวบ้านถูก เว้นคืนจำนวนมาก และในปี 2518-2519 หน่วยปลูกป่าของกรมป่าไม้ได้เข้าไปปลูกป่า ทดแทนในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมจากการสัมปทานไม้และการปลูกฝิ่น เรียกโครงการนี้ว่า “โครงการปลูกป่าทดแทนการทำไม้และปลูกฝิ่น” ไม้ที่ใช้ปลูกคือไม้สน เนื่องจากเป็นไม้โตเร็ว

ก่อนหน้าปี 2518 ที่หน่วยปลูกป่าของกรมป่าไม้ จะเข้าไปปลูกป่า ได้มาติดต่อขอเช่าที่ดินจากตนเอง (พระตีจอนิ โอโดเขา) เพื่อเป็นสถานที่เพาะชำกล้าสน สำหรับการนำไปปลูก โดยเสนอให้ราคาสูงถึงปีละ 5,000 บาท พระตีจอนิ ประหลาดใจมากกว่า ทำไม่จ่ายค่าเช่าแพงถึงขนาดนี้ ได้ถูกคิด และนึกไปถึงตำนานของชาวลัวะและปกาเกอะญอ ที่ว่า ก่อนหน้าที่คนเมืองจะย้ายเข้ามาอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ บริเวณนี้เดิมเป็นถิ่นที่อยู่ของลัวะ และปกาเกอะญอ มีคนจากต่างถิ่นมาซื้อที่จากเจ้าเมืองในสมัยนั้นเสนอราคาให้อย่างงาม และกับพื้นที่เท่าหนึ่งควายผืนหนึ่ง เจ้าเมืองเห็นราคางามและคิดว่าพื้นที่เพียงแค่หนึ่งควายผืน หนึ่งคงไม่เดือดร้อนอะไร แต่ด้วยความเจ้าเล่ห์ของคนต่างถิ่นเมื่อเจ้าเมืองตกลงและได้จ่ายเงิน ให้ไปแล้ว ก็ได้นำหนึ่งควายผืนเป็นเส้นบาง ๆ ซึ่งทับที่ของชาว ปกาเกอะญอและชาวลัวะต้อง อพยพย้ายออกมาไปอยู่ตามป่าเขาจนถึงปัจจุบัน

จึงไม่ยอมให้หน่วยปลูกป่าของกรมป่าไม้เข้า ซึ่งหน่วยปลูกป่าก็ไม่ละความพยายามไปหาสถานที่ใหม่จนตั้งที่ทำการได้บริเวณขุนวางในปัจจุบัน และมาตั้งหน่วยย่อย ๆ ที่ต้นน้ำขุนห้วยแม่สะป๊อก เพราะกล้าสนและส่งเจ้าหน้าที่ไปปลูกสนตามพื้นที่เสื่อมโทรมจากการทำไร่ฝิ่น หลายครั้งจะรุกล้ำเข้าไปในที่ทำกินของชาวบ้านที่เป็นที่ไร่มุมนเวียน แต่ก็ถูกต่อต้านจากชาวบ้าน ไม่สามารถเข้าปลูกได้ แม้กระนั้นป่าสนที่เกิดจากการปลูกของหน่วยปลูกป่าก็ครอบคลุมพื้นที่จำนวนมากของอาณาบริเวณหมู่บ้านหนองเต่า และเมื่อปลูกได้ระยะหนึ่งเกิดไฟป่าเข้า ไม้ที่ปลูกส่วนใหญ่ก็ตายเกือบหมด นอกจากนั้นไฟยังลุกลามไปไหม้ในพื้นที่ป่าใกล้เคียงรวมทั้งบริเวณไร่มุมนเวียนที่รอการฟื้นตัวของชาวบ้านได้รับความเสียหายจำนวนมาก พระตีจอนี ย้ำว่า “ชาวปกาเกอะญอไม่เคยมีความคิดเรื่องการปลูกป่า ป่าไม่สามารถปลูกได้ ป่าจะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ป่าที่ปลูกไม่เป็นธรรมชาติ ดันไม้ชนิดเดียวเข้าแถวกันไม่ใช่ป่าธรรมชาติ ป่าต้องมีต้นไม้หลายชนิด”

พระตีจอนี กล่าวถึงท้ายว่าการเข้ามาปลูกป่าของลูกจ้างหน่วยปลูกป่า ยังได้ก่อปัญหาอื่นให้ชาวบ้านอีก เช่น การล่าสัตว์ป่าในพื้นที่ การลักลอบฆ่าสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านไปเป็นอาหารเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านทนไม่ไหวก็ได้นำกลุ่มยกขบวนไปประท้วงหน่วยปลูกป่าถึงที่ทำการถึง 2 ครั้ง

2. ความขัดแย้งของชุมชนในปัจจุบัน

สำหรับการนำเสนอความขัดแย้งของชุมชนในปัจจุบัน ผู้วิจัยจะนำเสนอแยกนำเสนอเป็น 4 หัวข้อ เช่นเดียวกับการนำเสนอความขัดแย้งของชุมชนในอดีต คือ ความขัดแย้งภายในชุมชน ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับบุคคลภายนอก ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับผู้มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ และความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ มีรายละเอียดดังนี้

2.1 ความขัดแย้งภายในชุมชน

ความขัดแย้งภายในชุมชนของหมู่บ้านหนองเต่า ในปัจจุบัน จากกรณีศึกษา 13 กรณี ผู้วิจัยพบว่ามีลักษณะนี้ 2 กรณี คือ

1) ความขัดแย้งในชุมชนกรณีกำหนดเขตป่าของชุมชน

การลดจำนวนลงของป่าและความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศฯ อันเกิดจากการบุกเบิกพื้นที่ปลูกฝิ่นและการสัมปทานป่าไม้ ส่งผลกระทบโดยตรงต่อชาวบ้าน รวมไปถึงความกดดันจากทางราชการที่มีกระแสจะอพยพชาวเขาออกจากเขตป่าบ้าง การประกาศ

เขตอุทยานบ้าง ทำให้ผู้นำในชุมชนหลายคนเริ่มมีการพูดคุยกันอย่างจริงจัง ด้านหนึ่งเป็นการหาทางออกให้ชุมชนในการฟื้นฟูและจัดการทรัพยากร (ประเสริฐ ตระการศุภกร, 2540, หน้า 31) ด้านหนึ่งเป็นการสร้างรูปธรรมการจัดการป่าโดยชาวบ้านให้ชัดเจนขึ้น พระตีจอนิ โอโดเซา และแกนนำชาวบ้านหลายคนจึงคิดริเริ่มที่จะกำหนดเขตป่าอย่างชัดเจน จึงได้มีการประชุมชาวบ้านเพื่อกำหนดเขตอนุรักษ์ป่าของชุมชน

พระตีจอนิกล่าวว่า ตนเองและแกนนำหลายคนไปรับรู้สถานการณ์เกี่ยวกับการย้ายชาวบ้านออกจากป่า และการเตรียมประกาศวนอุทยานแม่จาง จึงได้ประชุมชาวบ้านให้ข้อมูลชาวบ้าน และได้เล่าตัวอย่างของชาวเขาที่ถูกย้าย เช่นที่ผาซ้อ ว่าชีวิตชาวบ้านทุกข์ยากอย่างไร ชาวบ้านฟังแล้วก็ยังไม่อยากย้ายไปไหน ประชุมกันหลายครั้งกว่าจะตกลงกันว่าเราจะต้องทำให้ทางการยอมรับว่าชาวบ้านจัดการป่าได้ จึงได้ตกลงให้มีการกำหนดเขตป่า เป็น 3 ประเภท ได้แก่ พื้นที่ป่าอนุรักษ์ พื้นที่ป่าใช้สอย และพื้นที่ทำกิน แต่ก็สามารถดำเนินการได้ทันที เนื่องจากมีชาวบ้านจำนวนมากมีที่ทำกิน ที่นา ที่สวน และไร่หมุนเวียนอยู่ในเขตป่าต้นน้ำ ซึ่งชุมชนตกลงร่วมกันแล้วว่าให้เป็นเขตอนุรักษ์

แหวะ โอโดเซา กล่าวว่า ชาวบ้านจำนวนมากเห็นความสำคัญกับการกำหนดพื้นที่เป็นเขตอนุรักษ์ ซึ่งก็สอดคล้องกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวปกาเกอะญออยู่แล้ว ประกอบกับในช่วงนั้นมีชาวบ้านในหมู่บ้านเริ่มปลูกกะหล่ำปลีในพื้นที่ไร่หมุนเวียน มีการใช้สารเคมีจำนวนมาก ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวอยู่บริเวณต้นน้ำขุนห้วย ซึ่งชาวบ้านบางส่วนเริ่มได้รับผลกระทบจากสารเคมีที่ไหลลงสู่ขุนห้วย การกำหนดพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตป่าอนุรักษ์ก็จะเกิดประโยชน์ต่อผืนป่าและชาวบ้านในทันที ชาวบ้านหลายคนจึงไม่รีรอที่จะสนับสนุนให้มีการกำหนดเป็นพื้นที่อนุรักษ์ ชาวบ้านหลายรายที่พอมือที่ทางทำกินบริเวณอื่นจึงพร้อมใจกันเสียสละที่ทำกินเพื่อกันเป็นเขตอนุรักษ์หลายสิบราย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ไร่หมุนเวียนและสวนไม้ผลยืนต้น

อย่างไรก็ตามก็ยังมีชาวบ้านบางส่วนที่ไม่เห็นด้วยกับการกำหนดพื้นที่ดังกล่าว แม้ว่าจะมีไม่มากนัก ซึ่งคนกลุ่มนี้มีทั้งผู้ที่มีฐานะดี มีนาและที่ทำกินมากอยู่แล้ว รวมทั้งคนที่ยากจนไม่มีที่ทำกินที่อื่นอีกนอกจากในบริเวณนี้ ในที่สุดชาวบ้านหาทางออกด้วยการอนุญาตให้บางครอบครัวโดยเฉพาะผู้ที่มีที่นาและไร่หมุนเวียนในเขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งเป็นคนยากจนในหมู่บ้าน ไม่มีที่ทำกินที่อื่นอีกให้สามารถทำกินบริเวณเดิมได้ โดยไม่ให้ขยายพื้นที่เพิ่มเติม สำหรับผู้ที่มีสวนไม้ผลยืนต้น ชาวบ้านอนุญาตให้ไปใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวได้

เช่น การเก็บเกี่ยวผลผลิต แต่ไม่อนุญาตให้ใช้ประโยชน์จากพื้นที่โดยการพลิกพื้นหน้าดินอีก ข้อตกลงดังกล่าวเป็นกฎระเบียบของหมู่บ้านต่อมา

2) ความขัดแย้งของเด็กนักเรียนในโรงเรียนหมู่บ้านหนองเต่า

จากการสนทนากลุ่มกับเด็กนักเรียนชั้น ป.5-ป.6 ในโรงเรียนหมู่บ้านหนองเต่า ที่ก่อการทะเลาะวิวาทในโรงเรียน 6 คน รวมทั้งการตรวจสอบข้อมูลจากทางโรงเรียน ได้ข้อมูลว่า เช้าวันจันทร์ สัปดาห์หนึ่ง ในโรงเรียนหมู่บ้านหนองเต่า ซึ่งปกติครูในโรงเรียนเป็นคนนอกหมู่บ้าน วันเสาร์-อาทิตย์ ก็จะกลับบ้าน และจะขึ้นมาสอนเช้าวันจันทร์สาย ๆ จึงจะเดินทางมาถึงโรงเรียน

เช้าวันนั้นในขณะที่เด็กนักเรียนชั้น ป.5 กลุ่มหนึ่ง ราว 5-6 คน กำลังรวมกลุ่มกันเล่นลูกแก้ว กรรมการนักเรียนคนหนึ่งเดินไปบอกให้เด็กกลุ่มดังกล่าวไปช่วยกันเก็บขยะ แต่กลุ่มที่กำลังเล่นติดพันอยู่ไม่ยอมไปตามที่รุ่นพี่บอก รุ่นพี่จึงได้ใช้ไม้ตีรุ่นน้องคนหนึ่งที่กำลังเล่นอยู่ แต่ไม่แรงนัก แล้วก็เดินจากไป สร้างความไม่พอใจให้รุ่นน้องที่ถูกตีมาก ถึงกับไปบอกเพื่อนร่วมชั้นเรียนที่เป็นเด็กผู้ชายด้วยกัน ให้ไปแก้แค้นรุ่นพี่ ป.6 และได้ไปทำรุ่นพี่ ป.6 ถึงห้องเรียนซึ่งรุ่นพี่ ป.6 กำลังนั่งทำงานในห้องเรียน ก่อนที่จะเริ่มเรียนหนังสือ ตอนแรก รุ่นพี่ ป.6 ก็ไม่รับคำท้าเนื่องจากเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย แต่ทนรบเร้าไม่ไหว จึงรับคำท้า โดยนัดกันได้ต้นไม้หลังอาคารเรียน

เมื่อทั้งรุ่นพี่รุ่นน้องไปถึงบริเวณใต้ต้นไม้ก็จับเป็นคู่ชกต่อยกัน 5 คู่ และมีคู่หนึ่ง คู่ชกต่อยเป็นพี่น้องกันโดยสายเลือด ซึ่งเป็นลูกของแกนนำชาวบ้านคนหนึ่งหมู่บ้านหนองเต่า ชกต่อยกันได้สักพักเยาวชนในหมู่บ้านเห็นก็เข้ามาห้าม จึงได้เลิกรากันไป สักพักพอครูขึ้นมาถึงโรงเรียน ทราบเรื่องก็เรียกประชุมทั้ง ป.5 และ ป.6 เพื่อสืบสวนเรื่องราวและให้ต่างฝ่ายขอโทษกันและลงโทษด้วยการขูดหลุมขยะในโรงเรียน

หน้าซี เด็กน.ร. ป.6 กล่าวกับผู้วิจัยว่า "ป.5. กับ ป.6 จะต่อยกันหลายครั้งแล้ว ป.5 หาวว่า ป.6 ชอบบังคับรุ่นน้อง แต่ ป.6 จำเป็นต้องทำเพราะเป็นกรรมการนักเรียน ถ้างานในโรงเรียนไม่เรียบร้อยก็จะโดนครูว่า"

กอดี้ พะซุมมะ กล่าวกับผู้วิจัยว่า "เมื่อผมรู้เรื่องนี้ ผมไม่สบายใจมาก ลูกผมคนหนึ่งอยู่ ป.5 คนหนึ่งอยู่ ป.6 ชกต่อยกัน ผมว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่" แหวะ โอโด เขา เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า เมื่อชุมชนทราบเรื่องโดยเฉพาะแกนนำในหมู่บ้าน ก็ตกใจและรู้สึกว่าเป็นเรื่องนี้เป็นเรื่องเสียหายสำหรับชุมชน จึงได้ทำพิธีเรียกขวัญและขอขมาที่โรงเรียน โดยฮีโซและ

ผู้อาวุโสในหมู่บ้านมาร่วมกันทำพิธี พระติจอนิ โอโดเซา กล่าวว่า ตอนนี้องค์สอนหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียนได้เน้นให้เด็กรักกัน เพราะในวัฒนธรรมปกาเกอะญอสอนให้คนรักกัน ไม่ทะเลาะกัน มีผมและผู้อาวุโสในหมู่บ้านหลายคนไปสอน ผมไปสอนเรื่องข้อห้าม 10 อย่าง ตอนหลัง ๆ รู้สึกว่าเหตุการณ์จะดีขึ้น เด็ก ๆ ไม่ค่อยทะเลาะกัน แต่ก็มีบ้างเป็นเรื่องเล็กน้อย ๆ ธรรมชาติของเด็ก

พญ. โอโดเซา วิเคราะห์สาเหตุของการทะเลาะเบาะแว้งของเด็กนักเรียนในโรงเรียนให้ผู้วิจัยฟังว่า “ผมคิดว่าเด็กพวกนี้มันเอาอย่างมาจากในทีวี กับหนังสือพิมพ์ ช่วงนั้นเด็กนักเรียนอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ยกพวกตีกันบ่อย ๆ แล้วก็ไปขโมยอีก สาเหตุหนึ่งน่าจะมาจากหนังสือพิมพ์ ที่มีแต่เนื้อหาการต่อยตีกัน เก่งนั้น เก่งนี้ ยกพวกตีกัน”

2.2 ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับบุคคลภายนอก

สำหรับความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับบุคคลภายนอก ของหมู่บ้านหนองเต่าในปัจจุบัน จากกรณีศึกษา 13 กรณี ผู้วิจัยพบว่ามีลักษณะนี้ 1 กรณี คือ

1) ความขัดแย้งกับคนภายนอกมาลักลอบล่าสัตว์ในป่าชุมชน

หลังจากหมู่บ้านหนองเต่าได้กำหนดเขตป่าเพื่อฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรอย่างจริงจัง ในปี 2536 เริ่มจากการตั้งกฎระเบียบในการจัดการดูแลป่าร่วมกันในชุมชน การกำหนดพื้นที่ป่า การช่วยกันดับไฟป่า การป้องกันการลักลอบการตัดไม้และล่าสัตว์ป่า เป็นต้น (ประเสริฐ ตระการศุภกร, 2540, หน้า 31) หลังจากนั้นในเขตป่าอนุรักษ์ก็เริ่มมีสัตว์ป่ามาอาศัยอยู่มากขึ้น

แหวะ โอโดเซา กล่าวว่า รวปี 2539 ในระหว่างที่ชาวบ้านคนหนึ่งกำลังเตรียมพื้นที่เพื่อทำไร่ พบเห็นคนเมือง 3 คน พร้อมกับอาวุธปืน จอดรถยนต์ทิ้งไว้บริเวณชายป่าชุมชนของหมู่บ้านหนองเต่า แล้วก็เดินขึ้นป่าเข้าไปในเขตป่าอนุรักษ์ สันนิษฐานว่าคงจะเข้ามาลักลอบล่าสัตว์ป่า จึงได้นำเรื่องมาแจ้งกับชาวบ้านในหมู่บ้าน

จากนั้นไม่นานนักชาวบ้านที่อยู่บ้านทั้งพ่อบ้าน แม่บ้านและหนุ่มสาว ได้พากันไปเฝ้าชายทั้ง 3 คนบริเวณที่จอดรถยนต์ทิ้งไว้ รอจนหลายชั่วโมงจนกระทั่งชาย 3 คนเดินมาถึงบริเวณที่จอดรถยนต์ทิ้งไว้ พร้อมกับแก๊งอีก 1 ตัว ที่ยิงได้ในเขตป่าอนุรักษ์ของหมู่บ้านหนองเต่า มาถึงก็ตกใจที่เห็นชาวบ้านมายืนล้อมรถยนต์ไว้

ชาวบ้านจึงได้บอกว่าทั้ง 3 คนที่มานี้ทำผิดกฎระเบียบป่าชุมชน หมู่บ้านหนองเต่า ที่ห้ามมิให้ผู้ใดเข้าไปล่าสัตว์ในเขตอนุรักษ์ของหมู่บ้าน ซึ่งมีป้ายเขียนไว้ในหมู่บ้านและบริเวณทางเข้าป่า ผู้ฝ่าฝืนมีโทษต้องโดนปรับและถูกยึดของ หลังชาวบ้านพูดเสร็จแล้วทั้ง 3 คนก็ไม่ยอม เอาแก๊งขึ้นรถเตรียมตัวจะกลับ ไม่ยอมเสียค่าปรับ โดยอ้างว่าถูกติดกาดังกล่าวไม่ใช่กฎหมาย บังคับพวกเขาไม่ได้ พวกเขามีสิทธิเข้ามาล่า เพราะสัตว์พวกนี้ไม่มีเจ้าของ แต่ชาวบ้านก็ไม่ยอมล่อมรดกไว้บ้าง โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านนั่งขวางรถไว้ไม่ยอมให้ไป

ฝ่ายคนเมืองทั้ง 3 คน ก็ชูว่าจะไปแจ้งความกับตำรวจ แก่นนำชาวบ้านคนหนึ่งก็บอกว่า ถ้าทั้ง 3 คนไม่ยอมทำตามกฎระเบียบของหมู่บ้าน ก็จะเป็นแบบอย่างไม่ดีให้หมู่บ้านอื่นที่จะเข้ามาลักลอบ และถ้าหากไม่ยอมให้ปรับจริง ๆ ก็จะไปแจ้งความให้ดำเนินคดีกับทั้ง 3 คนเหมือนกัน ในข้อหาลักลอบล่าสัตว์ป่าสงวน ซึ่งจะมีโทษมากกว่านี้หลายเท่า ในที่สุดทั้ง 3 คนต้องยอมจ่ายค่าปรับ โดยให้ 1 ใน 3 กลับไปนำเงินมาจ่าย แล้วจึงปล่อยให้ทั้ง 3 คนกลับไป

ผู้วิจัยได้สอบถามพะตีจอนิ โอโดเขา ว่าทำไมชาวบ้านต้องออกกฎห้ามล่าสัตว์ พะตีจอนิ ตอบผู้วิจัยว่า ปกาเกอญอมีขวัญ 37 ขวัญ อยู่ในร่างกายเพียง 5 ขวัญ ที่เหลืออยู่กับสัตว์ 32 ประการ ส่วนใหญ่เป็นสัตว์ป่าทั้งสิ้น เช่น เลียงผา แรด ตะกวด ช้าง เสือ หมูป่า เก้ง เป็นต้น แต่ไม่ใช่ว่าชาวปกาเกอญอจะไม่ล่าสัตว์ ล่าเหมือนกัน สัตว์เหล่านั้นบางที่บางเวลา ชาวบ้านก็จะล่าเป็นอาหาร คนสมัยก่อนจะรู้ว่าเมื่อไรที่สัตว์อะไรมีมาก ก็จะล่ามาสัตว์ที่มีน้อยก็จะได้ล่ามาเป็นอาหาร สัตว์ที่ชาวปกาเกอญอมักล่ามาเป็นอาหารคือหมูป่า ที่ชอบมารบกวนพืชไร่

2.3 ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับผู้มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจ

สำหรับความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับผู้มีอิทธิพลทางเศรษฐกิจของหมู่บ้านหนองเต่าในปัจจุบัน จากกรณีศึกษา 13 กรณี ผู้วิจัยพบว่ามีลักษณะนี้ 2 กรณี คือ

1) ความขัดแย้งกับบุคคลภายนอกเข้ามาซื้อที่ดินของชาวบ้าน

หน่อแอ๊ซ จ่อวาลู และ แซวะ โอโดเขา เล่าให้ผู้วิจัยฟังสำหรับความขัดแย้งในกรณีนี้ว่า เมื่อต้นปี 2538 ชาวพื้นราบ ซึ่งเป็นกำนันตำบลแม่วิน อำเภอแม่วาง ได้เข้ามาติดต่อซื้อที่ดินในหมู่บ้านหนองเต่าจากชาวบ้านในหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านไม่ทราบเรื่องมาก่อน

พะตึจอนิ โอโดซา เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า พื้นที่เมืองเชียงใหม่ ก่อนหน้าที่คนเมืองจะย้ายเข้ามาอยู่ บริเวณนี้เดิมเป็นถิ่นที่อยู่ของลัวะและปกาเกอญอ มีคนจากต่างถิ่นมาซื้อที่ดินจากเจ้าเมืองใน โดยเสนอราคาแพงแลกกับที่เท่าหนึ่งควายผืนหนึ่ง เจ้าเมืองเห็นราคาดีและคิดว่าพื้นที่เพียงแค่นี้ควายผืนหนึ่งคงไม่เดือดร้อนอะไร แต่ด้วยความเจ้าเล่ห์ของคนต่างถิ่นเมื่อเจ้าเมืองตกลงและได้จ่ายเงินให้ไปแล้ว ก็ได้นำหนึ่งควายแลเป็นเส้นบาง ๆ ซึ่งทับที่ของชาวปกาเกอญอและชาวลัวะต้องอพยพย้ายออกไปอยู่ตามป่าเขาจนถึงปัจจุบัน พะตึจอนิ เล่าต่อว่า ผมเอาเรื่องนี้ไปเล่าให้ชาวบ้านฟังในที่ประชุม ในที่สุดก็ตกลงกันว่าจะต้องไปขอซื้อที่ดิน

พระมณเฑียร ธิรจิตโต กล่าวกับผู้วิจัยว่า พ่อหลวงหม่อเจ๊ะดี ได้ไปติดต่อซื้อที่ดินจากกำนันคนดังกล่าวในราคาที่ตกลงซื้อขายไว้แต่เดิมคือ 170,000 บาท แต่เจ้าของที่ดินใหม่จะขายคืนให้ก็ต่อเมื่อให้ราคา 250,000 บาท เกินกำลังของชาวบ้านเจ้าของเดิมที่จะซื้อคืนได้ จึงได้นำเรื่องไปหารือกับ อาจารย์วีระ คำวิเศษณ์ จากสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ ซึ่งได้ให้คำแนะนำให้ตั้งกลุ่มเครดิตยูเนียนขึ้น เมื่อมีเงินทุนและตั้งได้ระยะหนึ่งก็ให้ไปกู้เงินจากโครงการสินเชื่อเพื่อพัฒนาชนบท (สพข.) ของธนาคารออมสิน หลังจากกลับบ้านแล้ว ชาวบ้านได้ตั้งกลุ่ม สพข. มีสมาชิก 32 คน เก็บเงินคนละ 300 บาท ได้เงิน 9,600 บาท นำไปฝากไว้กับธนาคารออมสินสาขาสันป่าตอง แต่ก็ยังไม่เพียงพอต่อการซื้อที่ดินคืนได้ ได้มีการพูดคุยในหมู่บ้านอีกหลายครั้ง พยายามต่อรองราคาก็ไม่ได้ ในที่สุดก็ตกลงกันว่าชาวบ้านที่พอมีเงินในหมู่บ้านช่วยกันซื้อคืน โดยตัดแบ่งที่ดินซึ่งเป็นที่นาเป็นแปลงเล็กแล้วก็ช่วยกันซื้อ หลังจากตกลงกันได้แล้วจึงรวบรวมเงิน 250,000 ไปซื้อที่ดินคืน

พ่อหลวงหม่อเจ๊ะดี จ่อวาลู บอกกับผู้วิจัยว่า “เขาบ่อยากให้เราคนนอกมาอยู่ในหมู่บ้าน เพราะเป็นบ่ได้ถือผีเหมือนเขา บ่เคารพวัฒนธรรมของเขา ตะก่อนเจ๊กที่เข้ามาขายของในหมู่บ้านเขา มาอยู่โดยเขา ก่ยังมาเอาเปรียบเขา กว่าจะไล่ออกไปได้ยากขนาด เขาบ่รู้ว่ากำนันจะเป็นอย่างนั้นก”

2) ความขัดแย้งกับบริษัทต่างชาติเข้ามาปลูกไม้ดอกเมืองหนาว

พะตึจอเกลอะ โอโดซา และ พญ โอโดซา แกนนำคัดค้านการเข้ามาตั้งบริษัท ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า เมื่อปี 2540 บริษัทของชาวไต้หวันได้มาติดต่อขอเช่าที่ดินจากผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งผ่านมาจากนายอำเภอและเกษตรอำเภอแม่วาง เพื่อทำเป็นแปลงปลูกดอกไม้เมืองหนาวนานาชนิด ส่งจำหน่ายต่างประเทศ ซึ่งผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นนำที่ดินของตนเอง

และลูกบ้านอีกรายหนึ่ง ซึ่งมีพื้นที่ติดกันและติดกับลำน้ำหนองเต่า ให้บริษัทดังกล่าวเช่าราว 10 ไร่ ในขณะที่บริษัทได้ทยอยขนเครื่องจักรมา และได้เริ่มเตรียมพื้นที่ พะติจจะกลอะ แก่นนำ ชาวบ้านคนหนึ่งพบเห็นการทำงานของคณงานบริษัทในระหว่างไปนา จึงได้นำเรื่องมาพูดคุย และเรียกประชุมชาวบ้าน

พฤ โอโดเซา ลูกชายพะติจอนิ โอโดเซา ซึ่งคลุกคลีอยู่กับองค์กร พัฒนาเอกชนมาตั้งแต่เป็นเยาวชน ผู้วิจัยได้เคยสังเกตว่า พฤ โอโดเซา เป็นคนที่มีทักษะในการตั้งคำถามในระดับดีมาก สามารถตั้งคำถามให้ชาวบ้านคุยแลกเปลี่ยนกันได้ดี และเป็นผู้ชวนชาวบ้านวิเคราะห์ผลเสียที่จะตามมา เมื่อบริษัทเข้ามาตั้ง ได้สรุปสาระจากการประชุมร่วมกันของชาวบ้านให้ผู้วิจัยว่า หากปล่อยให้บริษัทดำเนินการต่อไปน่าจะส่งผลกระทบต่อชาวบ้านหลายอย่าง เช่น การปลูกไม้ดอกในแปลงขนาดใหญ่จะต้องใช้สารเคมีมาก สารเคมีดังกล่าวอาจจะส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและไหลลงสู่ลำน้ำหนองเต่าเป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำและสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านที่อาศัยกินน้ำจากลำน้ำดังกล่าว การปลูกไม้ดอกจำนวนมาก จำเป็นต้องใช้น้ำมากตามไปด้วย หากปล่อยให้บริษัทดำเนินการต่อไป ชาวบ้านที่มีพื้นที่นาอยู่ได้แปลงไม้ดอกอาจไม่มีน้ำทำนา คณงานของบริษัทส่วนใหญ่เป็นคนนอกชุมชน เข้ามาอยู่ในชุมชนอาจจะทำผิดขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน และอาจมีการลักลอบล่าสัตว์ในป่าชุมชนของหมู่บ้าน ซึ่งหากเป็นเช่นนั้นจริง ชุมชนก็ไม่สามารถไปดำเนินการอะไรได้เนื่องจากไม่ใช่สมาชิกของชุมชน รวมทั้งบริเวณที่บริษัททำโรงเรือนและแปลงไม้ดอก เป็นทางผ่านที่ชาวบ้านต่างอาศัยเดินทางไปมาระหว่างที่นา สวน ไร่และหมู่บ้าน อาจไม่มีความปลอดภัยโดยเฉพาะแม่บ้าน ที่เดินทางไปมาตามลำพัง ดังที่ หน่อแอ๊ซึ จ่อวาลู กล่าวไว้ว่า หากบริษัทมาตั้งจริง ๆ ตนคงไม่กล้าเดินไปนาคนเดียว คงต้องหาเพื่อนไปหลาย ๆ คน

ที่ประชุมได้ตกลงร่วมกันว่าขอบริษัทยกเลิกการดำเนินการและให้ถอนตัวออกไป โดยที่เจ้าของที่ ที่ให้บริษัทเช่าก็ยินยอมตามมติของชาวบ้าน จึงได้มีการประชุมร่วมกับบริษัทอีกครั้ง แจ้งเหตุผลที่ชาวบ้านคัดค้านการปลูกไม้ดอกของบริษัทในพื้นที่หมู่บ้านหนองเต่า ซึ่งบริษัทก็ให้เหตุผลโต้แย้งและพูดหวานล้อมชาวบ้านหลายประการ ได้แก่ ทางบริษัทจะมีสวัสดิการให้ชาวบ้านหลายอย่าง เช่น เปิดร้านค้าจำหน่ายสินค้าเงินเชื่อให้แก่ชาวบ้าน รวมทั้งจะรับชาวบ้านเป็นงานในบริษัท ชาวบ้านจะมีรายได้เพิ่มขึ้น สำหรับเรื่องสารเคมีทางบริษัทจะควบคุมไม่ให้เกิดผลกระทบตามที่ชาวบ้านกังวล เป็นต้น แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้านก็ไม่รับเหตุผลของบริษัท กลุ่มที่ต่อต้านและไม่เห็นด้วยมากที่สุดคือกลุ่มแม่บ้าน โดย

มองเรื่องความปลอดภัยของชุมชนเป็นหลัก แต่อย่างไรบริษัทก็ยังยืนยันว่าจะดำเนินการต่อไป เนื่องจากได้จ่ายค่าเช่าและลงทุนไปแล้ว และขออนุญาตจากทางอำเภอและเกษตรอำเภอแล้ว

แม้ว่าจะมีการประชุมร่วมกันหลายครั้งระหว่างผู้บริหารของบริษัทกับชาวบ้าน แต่ก็ไม่สามารถตกลงกันได้ มีการประชุมร่วมกันอีกครั้งที่ ที่ว่าการกิ่งอำเภอแม่วง โดยมีนายอำเภอและเกษตรอำเภอเข้าร่วมประชุมด้วย ทั้งสองท่านต่างก็พูดสนับสนุนการดำเนินการของบริษัท ให้เหตุผลทำนองเดียวกับที่บริษัทพูดกับชาวบ้านว่าจะได้รับผลประโยชน์ต่าง ๆ เนื่องจากหมู่บ้านหนองเต่าเป็นแกนนำของเครือข่ายจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวาง จึงมีชาวบ้านเดินทางมาให้กำลังใจจากหมู่บ้านต่าง ๆ มากมาย

เมื่อชาวบ้านพร้อมใจกันไม่ยินยอมให้บริษัทดำเนินการต่อไปได้ บริษัทได้เรียกร้องได้จ่ายชดเชยให้กับทางบริษัทที่ลงทุนไป แต่ชาวบ้านไม่ยอม เพราะบริษัทเข้ามาโดยพลการ ไม่ได้ปรึกษาชาวบ้าน การติดต่อกับผู้ใหญ่บ้านก็เป็นการติดต่อส่วนตัว ชาวบ้านไม่รู้ไม่เห็นด้วย แต่อย่างไรก็ตามชาวบ้าน 2 รายที่ให้บริษัทเช่าที่ก็จ่ายค่าเช่าคืนให้แล้วบริษัทก็ย้ายไปดำเนินการที่หมู่บ้านห้วยตอง ห่างจากหมู่บ้านหนองเต่าราว 3 กิโลเมตร

2.4 ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ

สำหรับความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐของหมู่บ้านหนองเต่าในปัจจุบัน จากกรณีศึกษา 13 กรณี ผู้วิจัยพบว่ามีลักษณะนี้ 3 กรณี คือ

1) กรณีสร้างเขื่อนเก็บน้ำของโครงการหลวง

พะตีจอนิ โอโดเซา กล่าวว่า ราวปี 2520 โครงการหลวงทุ่งหลวง ซึ่งมีบทบาทหลักในการส่งเสริมพืชเศรษฐกิจให้แก่ชาวบ้านในละแวกนี้หลายหมู่บ้าน ได้มาตั้งสำนักงานและจัดทำแปลงสาธิตและทดลองปลูกพืชเมืองหนาวหลายชนิด ที่หมู่บ้านห้วยตอง ห่างจากหมู่บ้านหนองเต่าราว 3 กิโลเมตร ซึ่งการทำแปลงสาธิตและทดลอง จำเป็นต้องใช้น้ำมาก น้ำจากลำห้วยแม่สะป๊อกไม่เพียงพอต่อความต้องการ จึงได้ประสานงานกับกรมชลประทานมาสร้างเขื่อนเพื่อเก็บกักน้ำสำหรับการเกษตรที่บริเวณทางทิศตะวันตกของหมู่บ้านห้วยตอง

การทำเขื่อนดังกล่าวได้กำหนดขนาดความสูงของตัวเขื่อนไว้ 40 เมตร เจ้าหน้าที่ได้ทำการสำรวจพื้นที่ที่จะก่อสร้างตัวเขื่อน และบริเวณน้ำที่จะท่วมไปถึง ซึ่งการสำรวจดังกล่าวได้ครอบคลุมพื้นที่นาของชาวหมู่บ้านหนองเต่าหลายสิบไร่ หลังจากที่

ชาวบ้านเห็นเจ้าหน้าที่มาสำรวจและได้ทำเครื่องหมายบริเวณที่น้ำจะท่วมถึง ซึ่งทับที่นาของชาวบ้านหลายราย ชาวบ้านที่จะได้รับผลกระทบได้มีการพูดคุยกันในหมู่บ้าน ต่างก็เห็นด้วยว่า หากมีการสร้างเขื่อนจริง น้ำก็จะท่วมที่นาไม่สามารถทำนาได้ ซึ่งโดยปกติแล้วที่นาหมู่บ้านหนองเต่าก็มีไม่มาก บางปีข้าวไม่พอกิน หากที่นาโดนน้ำท่วมไม่สามารถปลูกข้าวได้ ชาวบ้านหลายครอบครัวในหมู่บ้าน ข้าวก็จะไม่พอกิน

ชาวบ้านจึงได้รวมตัวกัน โดยผู้ใหญ่บ้านในสมัยนั้นแกนนำ ร่วมกับชาวบ้านทั้งที่ได้รับความกระทบโดยตรง (เจ้าของที่นา) และชาวบ้านอื่น ๆ โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านไปคัดค้านการก่อสร้างเขื่อนที่บ้านห้วยตอง และได้มีการประชุมร่วมกันระหว่างชาวบ้านและเจ้าหน้าที่หลายครั้ง โดยฝ่ายที่รับผิดชอบก่อสร้างให้เหตุผลกับชาวบ้านว่า เมื่อสร้างเขื่อนแล้วก็จะมีปลามากมายในบริเวณเขื่อน ชาวบ้านสามารถมาจับไปกินและขายได้ สำหรับที่นาที่ถูกน้ำท่วม ทางโครงการหลวงก็จะมอบที่ดินชดเชย บริเวณใต้เขื่อนลงมาให้ ชาวบ้านไม่ยอมรับข้อเสนอของเจ้าหน้าที่ เนื่องจากข้าวเป็นเรื่องสำคัญของวิถีชีวิตของปลูกเกอะญอ ที่ผ่านมาในหมู่บ้านบางปีข้าวไม่พอกิน หากไม่มีที่นาแม้หาปลาได้มากก็ไม่สามารถไปชดเชยข้าวได้ สำหรับพื้นที่ที่จะยกให้ชาวบ้าน ความเป็นไปได้ก็น้อยเนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ของหมู่บ้านห้วยตอง ซึ่งชาวบ้านเดิมก็ใช้ประโยชน์อยู่แล้ว

เมื่อชาวบ้านคัดค้านมากขึ้น และมีที่ท่าว่าจะสร้างต่อไปไม่ได้ จึงได้มีการรอมชอมระหว่างเจ้าหน้าที่กับชาวบ้าน ลดขนาดของเขื่อนลงเหลือความสูงเพียง 20 เมตร ซึ่งขนาดความสูงดังกล่าว ไม่ส่งผลกระทบต่อที่นาของชาวบ้าน ชาวบ้านจึงยินยอมให้สร้างต่อไปได้

กรณีความขัดแย้งนี้ เป็นความขัดแย้งจากผลประโยชน์ โครงการหลวงซึ่งทำแปลงทดลองปลูกพืชเศรษฐกิจต้องใช้น้ำจำนวนมาก ต้องหาทางออกโดยการสร้างเขื่อน การสร้างเขื่อนจะส่งผลกระทบกับชาวบ้านอย่างรุนแรง เนื่องจากบริเวณน้ำท่วมกินพื้นที่ไปถึงที่นาของชาวบ้านหลายสิบไร่ หากสร้างเขื่อนได้จริง โครงการหลวงก็จะได้ประโยชน์จากการใช้น้ำ ส่วนชาวบ้านเสียประโยชน์จากน้ำท่วมที่นา ซึ่งเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญของหมู่บ้านหนองเต่า พฤติกรรมของชาวบ้านเมื่อเกิดความขัดแย้งดังกล่าวขึ้น ระยะแรกเป็นการแข่งขันเอาชนะ ยืนหยัดไม่ให้มีการสร้างเขื่อนโดยเด็ดขาด แต่ต่อมาได้มีการเจรจาพูดคุย พฤติกรรมก็เปลี่ยนไปเป็นการประสานความร่วมมือหรือผสมผสานในการแก้ปัญหา โดยตกลงให้มีการสร้างต่อไป แต่ลดความสูงของตัวเขื่อนลงครึ่งหนึ่ง ขนาดความสูงดังกล่าวไม่ทำให้น้ำ

ท่วมน้ำของชาวบ้าน เงื่อนไขสำคัญของความขัดแย้งนี้คือ การส่งเสริมการเกษตรเพื่อการค้าของรัฐ ทำให้ต้องใช้ฐานทรัพยากรที่มีอยู่ไปลงทุนเพื่อผลิตพืชสนองความต้องการตลาด ส่วนวิธีการที่ชาวบ้านใช้ในการจัดการกับความขัดแย้ง ช่วงแรกเป็นการรวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้าน ซึ่งชาวบ้านได้รวมตัวไปประท้วง คัดค้าน กลไกสำคัญสำหรับการจัดการความขัดแย้งนี้คือ ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน) และองค์การชุมชนระดับหมู่บ้าน ที่รวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้านการสร้างเขื่อนที่จะส่งผลกระทบต่อชาวบ้าน

2) นโยบายเอาคนออกจากป่าและการประกาศเขตวนอุทยานฯ

ราวปี 2535-2536 เริ่มมีกระแสจากทางราชการว่าจะมีการอพยพชาวเขาออกจากพื้นที่ป่า ซึ่งพื้นที่หมู่บ้านหนองเต่าเป็นหมู่บ้านหนึ่งที่มีรายชื่อที่จะต้องถูกย้ายออก แม้ว่าหมู่บ้านหนองเต่า ชาวบ้านจะมีวิถีชีวิตที่ผูกพันและพึ่งพาอาศัยป่ามาตลอด ดังนั้นการอนุรักษ์ป่าจึงเป็นเรื่องปกติของชาวปกาเกอะญออยู่แล้ว ดังคำสอนของชาวปกาเกอะญอที่ว่า “ได้กินจากป่า ต้องรักษาป่า ได้กินจากน้ำ ต้องรักษาน้ำ” พอกระแสทางราชการจะอพยพชาวบ้านออกจากป่า ด้วยความเชื่อที่ว่าชาวเขาทำลายป่า จึงทำให้หมู่บ้านหนองเต่าจำเป็นต้องมีการจัดการป่าที่เป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น เพื่อพิสูจน์ว่าชาวบ้านเป็นผู้ดูแลป่า รักษาป่ามิใช่ผู้ทำลายดังที่ทางราชการเข้าใจ

พะตีจอนิ โอโดเชา พะตีจอลละ เนะปอแตะ พฤ โอโดเชา เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า เมื่อปี 2536 ชุมชนเริ่มพูดคุยถึงผลกระทบที่ชาวบ้านจะได้รับ มีการประชุมชาวบ้านหลายครั้ง โดยพวกเราที่ออกไปรู้ข้อมูลจากข้างนอกก็เอามาถ่ายทอดให้ชาวบ้านฟัง ชวนชาวบ้านวิเคราะห์ว่าถ้าย้ายออกไปจะเกิดผลกระทบอย่างไร ทำอย่างไรจะไม่ต้องย้ายออกไป ทำอย่างไรจะไม่ให้กรมป่าไม้ประกาศเป็นเขตอุทยาน จนในที่สุดจึงได้ริเริ่มความคิดในการจัดการป่า เริ่มจากการตั้งกฎระเบียบในการจัดการดูแลป่า การกำหนดพื้นที่ป่า การช่วยกันดับไฟป่า การป้องกันการลักลอบตัดไม้และล่าสัตว์ป่า เป็นต้น

ต่อมา พะตีจอนิ และผู้นำชาวบ้านบางคนเกิดความคิดว่าการดูแลรักษาป่าหากจัดการเพียงแค่หมู่บ้านหนองเต่าบ้านเดียว ก็จะไม่สามารถจะรักษาชีวิตสัตว์ป่าและคืนความอุดมสมบูรณ์ให้กับผืนป่าได้ ประกอบกับการเกิดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อชุมชนบนพื้นที่สูง โดยเฉพาะการอพยพโยกย้ายชาวเขาออกจากพื้นที่เดิม พ่อหลวงหม่อเจ๊ะดี จ่อว่าลูลู กล่าวกับผู้วิจัยว่า “เขาจะย้ายได้จะใด ขวัญของเขายู้อยู่ที่นี่ นาของปู่ย่าตายายที่ขุดไว้ก้อยู่ที่นี่” สถานการณ์เหล่านี้ทำให้ชาวบ้านในเขตลุ่มน้ำวางตอนบนรวมทั้ง

ชุมชนหมู่บ้านหนองเต่าตื่นตัวที่จะพิสูจน์ตัวเองในการดูแลและจัดการป่า ซึ่งได้ทำกันอยู่ตั้งแต่ดั้งเดิมแล้วให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น เพื่อนำเสนอต่อสาธารณชนและรัฐบาลให้ได้

จากนั้นจึงได้ชักชวนหมู่บ้านใกล้เคียงมาเป็นเครือข่ายในการรักษาป่าร่วมกัน และได้มีการตั้งเป็นเครือข่ายอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2537 เรียกว่า "เครือข่ายจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำวาง" เพื่อทำหน้าที่ประสานความร่วมมือระหว่างชาวบ้านด้วยกันในการพิจารณาและดำเนินการที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งแต่ละหมู่บ้านเขตลุ่มน้ำวางตอนบนจะส่งตัวแทนหมู่บ้านละ 2 คน เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ มีการประชุมร่วมกันของคณะกรรมการทุก ๆ เดือน มีการเผยแพร่ทำความเข้าใจกับชาวบ้านในพื้นที่ในรูปแบบต่าง ๆ ความพยายามดังกล่าวส่งผลให้แต่ละหมู่บ้านกำหนดแนวเขตในการดูแลรักษาป่าที่ชัดเจนขึ้น เกิดความร่วมมือในการฟื้นฟูลุ่มน้ำอย่างจริงจัง

นอกจากการดำเนินงานในชุมชนและเครือข่ายเพื่อพิสูจน์การจัดการป่าโดยชาวบ้านแล้ว ชาวหมู่บ้านหนองเต่ายังออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านการย้ายคนออกจากพื้นที่ และการกำหนดเขตอุทยานทับที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของชาวบ้านอีกหลายครั้งเช่น การร่วมกับพี่น้องชาวเขาเดินขบวนจากจังหวัดเชียงใหม่ โดยตั้งใจจะเดินเท้าให้ถึงกรุงเทพฯ เพื่อเรียกร้องให้รัฐบาลยกเลิกการอพยพคนออกจากป่า มีชาวหมู่บ้านหนองเต่าไปร่วมหลายสิบคน คนที่ไม่ได้ไปก็บริจาคเงินช่วยเหลือครอบครัวละ 50 บาท บางบ้านก็สมทบข้าวสารพริกเกลือ มอบให้คนลงไปร่วมขบวนกับชาวบ้านในพื้นที่อื่น ๆ การเดินทางเริ่มจากเชียงใหม่ไปถึงจังหวัดลำพูน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรมาพบกลุ่มชาวบ้านและรับปากด้วยวาจาว่าจะจัดการกับปัญหาดังกล่าวได้ ช่วงนั้นชาวบ้านยังไม่มีประสบการณ์ในการต่อรองกับรัฐ เมื่อรัฐมนตรีรับปาก ก็แยกย้ายกันเดินทางกลับ

ชาวหมู่บ้านหนองเต่ายังมาร่วมกับเครือข่ายชาวบ้านที่อื่น ๆ อีกหลายครั้ง เนื่องจากปัญหาไม่ได้รับการคลี่คลาย เช่น การไปร่วมประท้วงหน้าทำเนียบรัฐบาลสมัย พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี ตลอด 99 วัน โดยมีการแบ่งเวรกันไปอยู่หน้าทำเนียบเป็นชุด ๆ ละ 5 คน อยู่ราวละ 1 อาทิตย์ก็สับเปลี่ยนกัน ชาวบ้านช่วยกันสมทบทั้งเงินและอาหาร นอกจากการออกไปร่วมประท้วงและเดินขบวนคัดค้านอยู่สม่ำเสมอแล้ว ยังได้ประสานงานขอความช่วยเหลือจากนักวิชาการมาวิจัยการจัดการป่าของชาวบ้านอีกหลายท่านเช่น ศ.ดร.ยศ สันตสมบัติ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผศ.สุสิทธิ์ ชูชาติ จากสถาบันราชภัฏเชียงใหม่ รวมทั้งนักศึกษาปริญญาโทที่ขึ้นมาทำวิจัยอีกหลายมหาวิทยาลัย หลาย

กรณีผลิตเป็นเอกสารเผยแพร่และจำหน่ายเช่น ปา 7 ชั้นปัญญาปราชญ์ เป็นต้น นอกจากนั้น พระตีจอนิ ยังได้ประสานงานกับนักวิชาการอีกหลายท่าน แม้ไม่ได้มาทำวิจัยหรือลงพื้นที่ โดยตรงแต่เป็นปากเป็นเสียงให้ชาวบ้านอีกหลายท่าน เช่น ศ.นพ.ประเวศ วะสี ศ.ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ศ.ดร.นิติ เอียวศรีวงศ์ รศ.ดร.อานันท์ กาญจนพันธ์ เป็นต้น

หมู่บ้านหนองเต่ามิโซเรียกกรองเพียงเรื่องการอพยพคนออกจากป่า และการประกาศอุทยานทับที่เท่านั้น ยังเป็นแกนหลักในการเรียกร้อง พรบ.ป่าชุมชน อีกด้วย ชาวบ้านหลายคนในหมู่บ้านเป็นแกนนำในการเคลื่อนไหว ได้แก่ จอนิ โอโดเซา พง อโดเซา แชวะ โอโดเซา จอเกลอะ แนะปอตะ ก่อดี มะซูแปะ พุทธ นิยมไพรเวศ และ ก่อเจ๊ะอี จ่อ วาลู เป็นต้น รวมทั้งการเคลื่อนไหวที่ไม่ใช่ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหมู่บ้านหนองเต่าโดยตรง แต่ก็ยังไปร่วมเพื่อแสดงพลังของภาคชาวบ้านหลายกรณี เช่น พรบ.น้ำ พรบ.ชุมชนแออัด ฯลฯ

3) เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้กรณีจับชาวบ้านตัดไม้สร้างบ้าน

หมู่บ้านหนองเต่าได้เริ่มฟื้นฟูและจัดการทรัพยากรอย่างจริงจัง ตั้งแต่ปี 2536 เริ่มจากการตั้งกฎระเบียบในการจัดการดูแลป่าร่วมกันในชุมชน ชาวบ้านที่จะตัดไม้มาทำบ้านจะต้องเข้าไปตัดในเขตป่าใช้สอยเท่านั้น และต้องได้รับอนุญาตจาก คณะกรรมการหมู่บ้านก่อนทุกครั้ง จึงจะไปตัดไม้มาได้ แชวะ โอโดเซา เล่าว่า เมื่อต้นปี 2544 สมาชิกกลุ่มหนุ่ม 2 คนในหมู่บ้าน จะสร้างบ้านใหม่ จึงได้ขออนุญาตคณะกรรมการเข้าไปตัดไม้มาเพื่อสร้างบ้านในเขตป่าใช้สอย ซึ่งปฏิบัติตามกฎระเบียบการใช้ป่าของหมู่บ้านตาม ขั้นตอนทุกประการ หลังจากที่ได้เลือกต้นไม้ได้ก็ทำการโค่นและอยู่ในระหว่างการแปรรูปไม้ ก็มีเจ้าหน้าที่ป่าไม้หลายนายเข้าไปเพื่อจะจับกุมชาวบ้านทั้งสองคน ด้วยความตกใจกลัวทั้งสองก็แยกย้ายกันวิ่งหนีเจ้าหน้าที่ป่าไม้กลับลงมาที่หมู่บ้าน โดยทิ้งข้าวของสัมภาระไว้ในป่า เมื่อลงมาถึงก็มาแจ้งกับคณะกรรมการและชาวบ้าน ชาวบ้านทราบเรื่องโดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านจึงรวมตัวพากันไปที่รถของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ซึ่งจอดอยู่บริเวณชายป่าชุมชนของหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ได้ชนไม้และอุปกรณ์มาใส่รถเตรียมจะชนกลับที่ทำการ ชาวบ้านโดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านไม่ยอมก็พากันไปนั่งขวางทางรถไม่ให้รถสามารถแล่นผ่านออกไปได้

ชาวบ้านได้พยายามทำความเข้าใจกับเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ว่า ชาวบ้านทั้งสองคนได้ทำตามระเบียบของหมู่บ้านทุกขั้นตอน ไม้ที่ตัดก็มีได้นำไปจำหน่ายแต่จะนำไปสร้างบ้านของตนเอง ซึ่งเจ้าหน้าที่ไม่ยอมรับฟังใด ๆ พูดแต่เพียงว่าชาวบ้านทำผิดกฎหมายเขามีหน้าที่ต้องทำตามกฎหมาย จึงจำเป็นต้องยึดของกลางไปทั้งหมด แต่ชาวบ้านก็

ไม่ยอมให้รถออกไปได้ในที่สุดเจ้าหน้าที่ก็คืนไม้ที่ยึดมาได้ให้ครึ่งหนึ่ง ส่วนอีกครึ่งหนึ่งเขาจำเป็นต้องนำกลับไปด้วย โดยให้เหตุผลว่าจะต้องไปรายงานเจ้านาย

หลังจากเจ้าหน้าที่ออกไปจากหมู่บ้านได้ชาวบ้านก็ช่วยกันแบกไม้กลับหมู่บ้าน ส่วนเจ้าหน้าที่เมื่อไปถึงตัวอำเภอก็ไปแจ้งความที่สถานีตำรวจภูธรอำเภอแม่วง กล่าวหาชาวหมู่บ้านหนองเต่าหลายคนว่าขัดขวางการปฏิบัติหน้าที่บ้าง ช่มชู้ เจ้าหน้าที่บ้าง

พ่อหลวงหม่อเจ๊ะดี จ่อวาลู ผู้ใหญ่บ้าน เล่าว่า “พอผมรู้ว่าเจ้าหน้าที่ป่าไม้มันฟ้องชาวบ้าน ตอนนั้นผมรู้จักกับปลัดอำเภอแม่วง ผมไปขอร้องให้ปลัดอำเภอไปบอกตำรวจไม่ให้เอาเรื่องชาวบ้าน ถ้าเอาเรื่องชาวบ้านอยู่กลัวว่าชาวบ้านบนดอยจะลงมาประท้วง” ซึ่งก่อนหน้านั้นราว 1 ปี มีการจับชาวบ้านคล้ายกรณีนี้ แล้วเรื่องลุกลามใหญ่โต มีชาวบ้านมาบุกล้อมโรงพัก เรื่องถึงศาลผู้คดียังไม่จบจนถึงปัจจุบัน การที่พ่อหลวงหม่อเจ๊ะดี จ่อวาลู ไปพบกับปลัดอำเภอ บอกเล่าปัญหาให้ทราบ ปลัดอำเภอเกรงว่าเรื่องราวจะบานปลายไปกันใหญ่ดังเช่นในอดีต จึงได้เดินทางไปพูดคุยกับสถานีตำรวจและถอนแจ้งความชาวบ้านจนเรื่องสงบลง

จากกรณีความขัดแย้งที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในอดีต มี 5 กรณี เป็นความขัดแย้งภายในชุมชน 1 กรณี คือ ความขัดแย้งระหว่างตระกูลนุเกรกับจ่อวาลู เป็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับบุคคลภายนอก 1 กรณี คือ ความขัดแย้งกับชาวม้ง เป็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับผู้ถือสิทธิพลทางเศรษฐกิจ 2 กรณี คือ ความขัดแย้งกับพ่อค้าต่างหมู่บ้าน และความขัดแย้งกรณีบริษัทเอกชนสัมปทานเหมืองแร่ดีบุก และเป็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ 1 กรณี คือ ความขัดแย้งกรณีกรมป่าไม้เข้ามาปลูกป่าสน และเป็นความขัดแย้งของชุมชนในปัจจุบัน มี 8 กรณี เป็นความขัดแย้งภายในชุมชน 2 กรณี คือ ความขัดแย้งในชุมชนกรณีกำหนดเขตป่าของชุมชน และความขัดแย้งของเด็กนักเรียนในโรงเรียนหมู่บ้านหนองเต่า เป็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับบุคคลภายนอก 1 กรณี คือ ความขัดแย้งกับคนภายนอกมาลักลอบล่าสัตว์ในป่าชุมชน เป็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับผู้ถือสิทธิพลทางเศรษฐกิจ 2 กรณี คือ ความขัดแย้งกับบุคคลภายนอกเข้ามาซื้อที่ดินของชาวบ้าน และความขัดแย้งกับบริษัทต่างชาติเข้ามาปลูกไม้ดอกเมืองหนาว และเป็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ 3 กรณี คือ กรณีสร้างเขื่อนเก็บน้ำของโครงการหลวง นโยบายเอาคนออกจากป่าและการประกาศเขตวนอุทยานฯ และเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้กรณีจับชาวบ้านตัดไม้สร้างบ้าน

ตอนที่ 3 เจื่อนไซ ปัจจัย ความขัดแย้งของชุมชน ในอดีตและปัจจุบัน

สำหรับการนำเสนอผลการวิจัยในตอนนี้จะเป็นการนำเสนอเจื่อนไซ ปัจจัยความขัดแย้งของชุมชนบ้านหนองเต่า ทั้งในอดีตและปัจจุบัน โดยผู้วิจัยจะแบ่งการนำเสนอเป็น 2 หัวข้อ คือ 1) เจื่อนไซ ปัจจัยความขัดแย้งของชุมชนในอดีต และ 2) เจื่อนไซ ปัจจัยความขัดแย้งของชุมชนในปัจจุบัน ดังนี้

1. เจื่อนไซ ปัจจัย ความขัดแย้งของชุมชน ในอดีต

ในการนำเสนอเจื่อนไซปัจจัยความขัดแย้งของชุมชนในอดีต ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอเป็น 2 ส่วนคือ ปัจจัยความขัดแย้งของชุมชนในอดีต และเจื่อนไซความขัดแย้งของชุมชนในอดีต ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1.1 ปัจจัยความขัดแย้งของชุมชน ในอดีต

ผลการศึกษาปัจจัยความขัดแย้งของชุมชนในอดีต พบว่าความขัดแย้งของชุมชนหนองเต่าในอดีต มีปัจจัยมาจากสาเหตุ 2 ประการ คือ 1) ความขัดแย้งจากผลประโยชน์และการช่วงชิงทรัพยากร และ 2) ความขัดแย้งจากค่านิยม ความเชื่อและโลกทัศน์ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1) ความขัดแย้งจากผลประโยชน์และการช่วงชิงทรัพยากร

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านหนองเต่าในอดีต ที่มีสาเหตุมาจากผลประโยชน์และการแย่งชิงทรัพยากร มี 3 กรณี ได้แก่ กรณีการเข้ามาบุกรุกพื้นที่บ้านหนองเต่า ทั้งที่เป็นไร่มุนเวียน ไร่ซาก ป่าความเชื่อ ฯลฯ ของบ้านหนองเต่าโดยชาวม้งหมู่บ้านใกล้เคียง เพื่อทำไร่ฝิ่นเมื่อคราวที่การปลูกและเสพฝิ่นยังเป็นไปอย่างถูกกฎหมาย และการปลูกฝิ่นกล้า เมื่อรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมพืชเศรษฐกิจทดแทนการปลูกฝิ่น กรณีต่อมาคือ พ่อค้าเชื้อสายจีนที่เข้ามาทำการค้าขายกับชาวบ้าน เมื่อชาวบ้านมารวมตัวกันเป็นชุมชนบ้านหนองเต่าใหม่ ๆ แรก ๆ ก็ค้าขายกันตามปกติ แต่ต่อมาเริ่มขูดรีด เอาัดเอาเปรียบชาวบ้านมากขึ้น เช่น ชาวบ้านที่เดือดร้อนขอยืมเงิน 100 บาท ต้องใช้คืน 300 บาท ยืมข้าว 1 ถัง ต้องใช้คืน 3 ถัง รวมทั้งยังสมคบคิดกับเจ้าหน้าที่มาแสวงหาผลประโยชน์จากชาวบ้านอย่างไม่ชอบธรรม เช่น การยิงหมู่ ไก่ชาวบ้านมากินโดยพลการ ยึดปืนชาวบ้านที่ใช้มานับสิบปี เป็นต้น กรณีสุดท้ายเป็นความขัดแย้งกับบริษัทเอกชนที่เข้ามาสัมปทานเหมืองแร่ดีบุก เมื่อปี 2515 แหล่งแร่ที่สำคัญจะอยู่ในบริเวณ 3 หมู่บ้านรวมชุมชนบ้านหนองเต่าด้วย การทำเหมืองแร่จะมี

ผลกระทบต่อกินของชาวชุมชนบ้านหนองเต่าโดยตรงและโดยอ้อม โดยตรงคือพื้นที่ไร่นาหมู่บ้านไร่ซากที่เป็นแหล่งอาหารสำคัญของชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นข้าว พืชผัก และไร่ซากซึ่งเป็นพื้นที่ที่จะทำไร่ในปีต่อไป รวมไปถึงเขตป่าทั้งป่าไผ่ ป่าอนุรักษ์และป่าความเชื่อ ที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษก็จะเสียหายยับยั้งพื้นที่ที่ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งญาติพี่น้องหลายคนที่อยู่ที่นี่น่ายกย่องให้เห็นถึงผลกระทบและความยากลำบากที่ตามมาหลังมีเหมืองแร่

2) ความขัดแย้งจากค่านิยม ความเชื่อและโลกทัศน์

ความขัดแย้งของชุมชนบ้านหนองเต่า ที่เกิดจากค่านิยม ความเชื่อ และโลกทัศน์ ในอดีต มี 3 กรณี ได้แก่ ความขัดแย้งระหว่างตระกูลนุเกรกับตระกูลจั่ววาลู มีผลมาจากค่านิยมของตระกูลจั่ววาลู ว่าคนที่ถูกเกณฑ์ไปเป็นแรงงานเป็นทาส เป็นคนไม่ดีไม่สมควรคบค้าสมาคมด้วย เมื่อตระกูลนุเกร พ้นจากการเกณฑ์ไปใช้แรงงานกลับมาอยู่ในหมู่บ้าน นอกจากไม่ได้การต้อนรับแล้ว ยังถูกตั้งข้อรังเกียจ ไม่ให้ลูกหลานในตระกูลจั่ววาลูไปคบหาสมาคมกับคนในตระกูลนุเกร สำหรับความขัดแย้งกับชาวม้งนอกจากเป็นความขัดแย้งจากผลประโยชน์แล้ว ยังเป็นความขัดแย้งด้านโลกทัศน์ด้วย ซึ่งชาวปกาเกอะญอที่มีวิถีชีวิตผูกพันกับป่า มีระบบคุณค่ากำหนดความสัมพันธ์ที่สะท้อนออกมาในรูปของพิธีกรรมความเชื่อมากมาย รวมทั้งวิถีการผลิตที่แยกไม่ออกจากความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้และธรรมชาติแวดล้อม การใช้ประโยชน์จากป่า จึงใช้อย่างทะนุถนอมและรู้คุณค่า ดังคำพังเพยของชาวปกาเกอะญอที่ว่า “ได้กินจากป่าต้องรักษาป่า ได้กินจากน้ำต้องรักษาน้ำ” ในขณะที่ชาวม้งซึ่งมีลักษณะนิสัยแบบพ่อค้า ยึดถือเศรษฐกิจแบบทุนนิยม แปรสภาพแวดล้อมให้เป็นเงิน/ทุน ดังนั้นความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ จึงถูกใช้ไปเพื่อการผลิต โดยไม่สนใจว่าระบบนิเวศจะได้รับผลกระทบอย่างไร สำหรับความขัดแย้งจากปัจจัยนี้อีกกรณี คือ การเข้าไปปลูกป่าสนของหน่วยปลูกป่า กรมป่าไม้ เมื่อปี 2518 เป็นการเข้าไปปลูกต้นสนทับที่ทำกินของชาวบ้าน ทั้งที่เป็นที่ไร่นาหมู่บ้าน และไร่ซาก การปลูกป่าสนในพื้นที่เสื่อมโทรมจากการปลูกฝิ่นเพียงชนิดเดียว ที่เป็นความแตกต่างอย่างชัดเจนระหว่างโลกทัศน์ของกรมป่าไม้กับชาวปกาเกอะญอ ชาวปกาเกอะญอ ไม่เคยปลูกป่าและไม่มีความคิดจะปลูกป่า พื้นที่ไร่ซากซึ่งเคยเป็นไร่นาหมู่บ้าน จะฟื้นสภาพความเป็นป่าภายใน 7 ปี หากไม่มีการบุกรุก แคว้งถาง ต้นไม้ที่ขึ้นก็หลากหลายตามธรรมชาติ ความขัดแย้งเกิดขึ้นเมื่อหน่วยปลูกป่าเข้าไปปลูกต้นสนในเขตไร่ซาก และไร่นาหมู่บ้านของชาวปกาเกอะญอ ซึ่งเป็นความเชื่อและโลกทัศน์เกี่ยวกับป่าของชาวปกาเกอะญอ โดยสิ้นเชิง

2.2 เจื่อนไขความขัดแย้งของชุมชนในอดีต

เมื่อพิจารณาถึงเจื่อนไขที่ทำให้เกิดความขัดแย้งของชุมชนหนองเต่าในอดีต พบว่ามีเจื่อนไขที่สำคัญ ๆ ดังนี้

1) เจื่อนไขภายนอกชุมชน

เป็นเจื่อนไขที่มาจากภายนอกชุมชน จากการศึกษาค้นเจื่อนไขภายนอกที่ส่งผลให้เกิดความขัดแย้ง คือ

1.1) นโยบายการปลูกพืชทดแทนฝิ่น

หลังจากฝิ่นเป็นสิ่งผิดกฎหมาย รัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนฝิ่น ชาวเมืองในเขตลุ่มน้ำวางตอนบนได้หันมาปลูกฝักกะหล่ำปลีเป็นจำนวนมาก เนื่องจากรายได้ดีไม่แพ้ฝิ่น อีกทั้งวงจรการผลิตก็สั้นกว่า พื้นที่ปลูกกะหล่ำปลีก็ขยายตัวอย่างรวดเร็ว สำหรับประเด็นนี้ นเรศ สงเคราะห์สุข อดีตเจ้าหน้าที่ ป.ป.ส. กล่าวกับผู้วิจัยว่า ในอดีตแม้การปลูกฝิ่นจะเป็นไปอย่างถูกกฎหมาย แต่ก็มีควบคุมปริมาณการผลิตหลายวิธี เนื่องจากการผลิตฝิ่นโดยมากยังเป็นการผลิตเพื่อใช้เป็นหลัก พื้นที่ที่ถูกบุกรุกทำลายเพื่อปลูกฝิ่นจึงไม่กว้างขวางมากนัก แต่หลังจากรัฐบาลมีนโยบายส่งเสริมพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น ประกอบกับกลไกการตลาดเข้มแข็งขึ้น พื้นที่ป่าหลายแห่งก็ถูกบุกเบิกเพื่อใช้ในการปลูกพืชพาณิชย์ ชาวป่าเกาะญอบ้านหนองเต่าได้รับผลกระทบจากนโยบายนี้มาก เนื่องจากชาวเมืองได้เปลี่ยนการปลูกฝิ่นไปปลูกพืชเศรษฐกิจตามการส่งเสริมจากทางราชการ ซึ่งยุคนั้นพืชยอดนิยมคือ ฝักกะหล่ำปลี และผักกาดขาว ทำให้พื้นที่ป่าซึ่งเป็นทั้งพื้นที่ไร่หมุนเวียนและไร่ซาก รวมทั้งป่าความเชื่อถูกบุกรุกทำลายจากชาวเมืองจำนวนมาก

2) เจื่อนไขภายในชุมชน

นอกจากนโยบายการส่งเสริมการปลูกพืชทดแทนฝิ่น ซึ่งเป็นเจื่อนไขภายนอกแล้ว ยังมีเจื่อนไขภายในชุมชนอีกด้วย คือ

2.1) ความอ่อนแอของชุมชน

ก่อนปี 2516 มีชาวบ้านหนองเต่าจำนวนมากที่ติดฝิ่น หลายคนเป็นลูกจ้างชาวเมืองปลูกฝิ่น ในขณะเดียวกันก็เป็นลูกค้าฝิ่นของชาวเมือง ชาวบ้านอยู่ในสภาพอ่อนแอมาก ทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่มีการรวมกลุ่มที่จะจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ถูกซ้ำเติมจากปัญหาจากภายนอกตลอดเวลา ทั้งถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าจากภายนอก

การถูกกลั่นแกล้งรังแกจากเจ้าหน้าที่ของทางการที่สมคบคิดกับพ่อค้า รวมทั้งการถูกบุกรุกทำลายพื้นที่ป่านานาชนิดของชาวม้ง เป็นต้น ช่วงนี้ถือเป็นช่วงที่ชุมชนอ่อนแอที่สุด ไม่สามารถจะจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ ความอ่อนแอของชุมชนนั้นนอกจากเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งแล้ว ยังไม่ทำให้ชุมชนจัดการกับความขัดแย้งได้ อีกด้วย ปัญหาความขัดแย้งกับภายนอกที่ดำรงอยู่เป็นเวลานาน ดังเช่นในกรณีความขัดแย้งกับชาวม้ง ที่กว่าจะจัดการได้เวลาก็กว้างมาหลายสิบปี

2. เงื่อนไข ปัจจัย ความขัดแย้งของชุมชนในปัจจุบัน

ในการนำเสนอเงื่อนไขปัจจัยความขัดแย้งของชุมชนในปัจจุบัน ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอเป็น 2 ส่วนคือ ปัจจัยความขัดแย้งของชุมชนในปัจจุบัน และเงื่อนไขความขัดแย้งของชุมชนในปัจจุบัน ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

2.1 ปัจจัยความขัดแย้งของชุมชนในปัจจุบัน

ผลการศึกษาปัจจัยความขัดแย้งของชุมชนในปัจจุบัน พบว่าความขัดแย้งของชุมชนหนองเต่า มีปัจจัยมาจาก 2 ประการ คือ 1) ความขัดแย้งจากผลประโยชน์และการช่วงชิงทรัพยากร และ 2) ความขัดแย้งจากความเชื่อ ค่านิยมและโลกทัศน์

1) ความขัดแย้งจากผลประโยชน์และการช่วงชิงทรัพยากร

ความขัดแย้งของบ้านหนองเต่า ที่เกิดจากจากผลประโยชน์และการช่วงชิงทรัพยากรของบ้านหนองเต่าตั้งแต่ปี 2520 เป็นต้นมามีอย่างน้อย 4 กรณี คือ 1) ความขัดแย้งที่เกิดจากการกำหนดเขตป่าอนุรักษ์ของชุมชนบ้านหนองเต่า ซึ่งผู้ที่มีที่ทำกินในเขตที่จะกำหนดไม่เห็นด้วย เมื่อปี 2536 ชาวบ้านผู้ที่ไม่เห็นด้วยส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีที่ทำกิน ที่เป็นทั้งที่ไร่หมุนเวียน ไร่ซาก นา และสวนไม้ผล รวมทั้งแปลงผักเศรษฐกิจ จะมองผลประโยชน์ระยะสั้นของตนเอง ในขณะที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ต้องการให้พื้นที่บริเวณนั้นเป็นเขตอนุรักษ์เพื่อผลประโยชน์ของชุมชนในระยะยาว 2) ความขัดแย้งกับคนเมืองที่เข้ามาลักลอบล่าสัตว์ในเขตป่าอนุรักษ์ของชุมชนบ้านหนองเต่า 3) ความขัดแย้งกับกำนันตำบลแม่วินที่เข้ามาซื้อที่ดินชุมชนบ้านหนองเต่าเพื่อเก็งกำไร เมื่อปี 2538 ซึ่งเป็นช่วงเศรษฐกิจขาขึ้น ราคาที่ดินแพง ผู้คนมักซื้อไว้เก็งกำไร และ 4) การสร้างเขื่อนเก็บน้ำของกรมชลประทานและโครงการหลวง ซึ่งขนาดความสูงของตัวเขื่อน 40 เมตร ทำให้น้ำของชาวชุมชนบ้านหนองเต่าหลายสิบแปลงต้องจมอยู่

ได้นำ บริเวณนี้เป็นบริเวณผลิตข้าวแห่งใหญ่ที่สุดของหมู่บ้าน เมื่อไม่มีที่ทำนาชาวบ้านก็จะไม่มีข้าวกินอย่างเพียงพอ

2) ความขัดแย้งจากค่านิยม ความเชื่อและโลกทัศน์

กรณีความขัดแย้งที่เกิดจากค่านิยม ความเชื่อและโลกทัศน์ ของบ้านหนองเต่าในปัจจุบัน ได้แก่ 1) ความขัดแย้งกรณีกำหนดเขตป่าอนุรักษ์ ซึ่งนอกจากจะเป็นความขัดแย้งจากผลประโยชน์แล้ว ยังเป็นความขัดแย้งจากค่านิยมด้วย เนื่องจากชาวบ้านที่ไม่เห็นด้วยกับการกำหนดเขตอนุรักษ์จำนวนหนึ่งเริ่มเปลี่ยนวิถีการผลิตไปเป็นแบบการค้า มีการปลูกพืชผักที่ใช้สารเคมี เริ่มมีวิถีคิดและค่านิยมแบบปัจเจกชนมากขึ้น แสดงออกโดยการถือเอาที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล เป็นของครอบครัว ซึ่งขัดแย้งกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวปกาเกอะญอ ที่ถือเอาที่ดิน ผืนดินเป็นของหน้าหมู่บ้าน 2) นโยบายอพยพคนออกจากป่าและการเตรียมประกาศวนอุทยานแห่งชาติแม่วง เมื่อปี 2535 ชาวชุมชนบ้านหนองเต่าอยู่ที่นี่มาไม่ต่ำกว่า 500 ปี ตามประวัติศาสตร์ จึงผูกพันกับที่นี่มากนโยบายดังกล่าว ที่รัฐพยายามเข้าไปควบคุมและจัดการทรัพยากรโดยรัฐ ซึ่งไม่สนใจการมีส่วนร่วมของชุมชน ไม่เชื่อว่าคนสามารถอยู่กับป่าได้ ไม่สามารถจัดการป่าได้อย่างยั่งยืน คนอยู่ร่วมกับป่าไม่ได้ จึงจำเป็นต้องอพยพคนทั้งหมดที่อยู่ในป่าออกมา รวมทั้งการขยายการใช้กฎหมายเข้าไปบังคับใช้กับชาวบ้านในกรณีการประกาศเขตอุทยานทับที่อยู่และที่ทำกินของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากป่ามากยิ่งขึ้น เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ก็จะเข้ามารบกวนการทำมาหากินของชาวบ้านมากยิ่งขึ้น ดังที่ชาวชุมชนบ้านหนองเต่าได้รับบทเรียนจากหมู่บ้านอื่น ๆ ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายดังกล่าว และ 3) กรณีเจ้าหน้าที่บุกเข้าไปจับชาวบ้านขณะตัดไม้มาสร้างบ้าน ซึ่งเป็นรูปธรรมของความขัดแย้งในพื้นที่ชุมชนบ้านหนองเต่ากรณีความขัดแย้งกับรัฐ ในด้านนโยบายป่าไม้ ชาวบ้านซึ่งอยู่กับป่าย่อมต้องใช้ประโยชน์จากป่าเป็นธรรมดา ชาวปกาเกอะญอจะจำสุภาษิต “ได้กินจากป่าต้องรักษาป่า ได้กินจากน้ำต้องรักษาน้ำ” ไว้อย่างขึ้นใจ นอกจากนั้นในระยะหลังก็พยายามออกกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์จากป่าไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร ชาวชุมชนบ้านหนองเต่าผู้ใดที่จะตัดไม้มาปลูกสร้างบ้าน ก็ต้องขออนุญาตจากกรรมการก่อน แต่เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ที่เข้าไปจับกุมชาวบ้านที่ได้รับอนุญาตให้ตัดไม้ได้ ก็ไม่ยอมรับฟังและไม่ยอมรับกติกาของชาวบ้าน และมองว่ากติกาดังกล่าวไม่ถูกกฎหมาย

3) ความขัดแย้งจากความสัมพันธ์

ความขัดแย้งของบ้านหนองเต่าที่เกิดจากความสัมพันธ์ มี 1 กรณี เป็นความสัมพันธ์ที่เข้ากันไม่ได้ของเด็กนักเรียนชั้น ป.5 และ ป.6 ของเด็กนักเรียนโรงเรียนชุมชนบ้านหนองเต่า ซึ่งเด็กชั้น ป.5 มักจะไม่ค่อยพอใจที่รุ่นพี่เรียกใช้ ความไม่พอใจนี้สะสมมาพอสมควร วันหนึ่งเมื่อรุ่นพี่ ป.6 ซึ่งเป็นกรรมการนักเรียนใช้ให้รุ่นน้องขณะกำลังเล่นเพลิน ๆ ไปเก็บขยะ แต่รุ่นน้องไม่ไป และลงโทษด้วยการตีด้วยไม้ทำให้ความไม่พอใจปะทุขึ้นเป็นความขัดแย้ง แสดงออกด้วยการยกพวกตีกัน ระหว่างเด็ก ป.5 และ ป.6

2.2 เจื่อนไขความขัดแย้งของชุมชนในปัจจุบัน

1) เจื่อนไขภายนอกชุมชน

เจื่อนไขภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อความขัดแย้งในชุมชนบ้านหนองเต่า มี 2 เจื่อนไขด้วยกัน คือ นโยบายรัฐ และการขยายตัวของกลไกการตลาด

1.1) นโยบายรัฐ

เจื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ มักเกิดจากปัญหาในแนวทางการปฏิบัติตามนโยบายที่ขัดแย้งกันอย่างน้อย 2 ประการ คือ ประการแรก รัฐพยายามยึดทรัพยากรป่าคื่นจากชาวบ้าน โดยอ้างว่าเพื่อการอนุรักษ์ เช่น การปลูกป่า และการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเพิ่มเติม ซึ่งขัดกับนโยบายการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการรักษาป่า และประการที่สอง เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้มงวดกวดขันการใช้ประโยชน์จากป่า แต่ขณะเดียวกันรัฐก็มี นโยบายส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์เพื่อส่งออก นโยบายที่ขัดแย้งกันเองทั้งสองประการนี้บางครั้งก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างรัฐกับชุมชน เพราะมีลักษณะเป็นการเลือกปฏิบัติโดยเลือกใช้นโยบายอนุรักษ์เฉพาะกับชาวบ้าน แต่อนุญาตให้เอกชนเช่าป่าเพื่อทำสวนไม้พาณิชย์ได้

เมื่อพิจารณาความขัดแย้งของชุมชนบ้านหนองเต่า ทั้งที่เป็นความขัดแย้งภายในและความขัดแย้งกับภายนอก โดยเฉพาะความขัดแย้งที่เกิดจากผลประโยชน์และการแย่งชิงทรัพยากร พบว่าเจื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งคือนโยบายรัฐนั่นเอง สามารถอธิบายได้ดังนี้

- การที่รัฐพยายามยึดทรัพยากรป่าคื่นจากชาวบ้าน โดยอ้างว่าเพื่อการอนุรักษ์ เช่น การปลูกป่า และการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเพิ่มเติม รวมทั้ง

การให้เจ้าหน้าที่ของรัฐเข้มงวดกวดขันการใช้ประโยชน์จากป่า เป็นเงื่อนไขสำคัญในความขัดแย้งหลายกรณี เช่น ความขัดแย้งกับรัฐกรณีอพยพคนออกจากป่าและการประกาศเขตอุทยาน ความขัดแย้งในชุมชนกรณีกำหนดเขตป่าของชุมชน และความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้กรณีจับชาวบ้านตัดไม้สร้างบ้าน

- การที่รัฐมีนโยบายส่งเสริมการปลูกพืชพาณิชย์เพื่อส่งออก และการส่งเสริมให้ชาวต่างชาติเข้ามาลงทุน เป็นเงื่อนไขสำคัญของความขัดแย้งกรณีชาวบ้านกับกรมชลประทานและโครงการหลวง และความขัดแย้งกับบริษัทต่างชาติเข้ามาปลูกไม้ดอกเมืองหนาว

1.2) การขยายตัวของกลไกตลาด

การขยายตัวของกลไกตลาดเข้ามาในชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวของพืชพาณิชย์ เป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตและการจัดการทรัพยากรในชนบท การปลูกพืชในลักษณะที่หลากหลายเริ่มถูกแทนที่ด้วยการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ดังเช่นการปลูกกะหล่ำปลีเป็นแปลงใหญ่บนพื้นที่สูงในเขตภาคเหนือตอนบน การขยายพื้นที่เพาะปลูกดำเนินไปพร้อมกับการใช้ปุ๋ยเคมีและสารฆ่าแมลง การพังทลายของหน้าดิน และการสูญหายไปของพันธุ์พืชพื้นบ้านที่ถูกหลงลืมและมองข้ามไป เมื่อพิจารณาความขัดแย้งของชุมชนบ้านหนองเต่า พบว่าการขยายตัวของกลไกตลาดเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง หลายกรณี เช่น ความขัดแย้งกับบริษัทต่างชาติเข้ามาปลูกไม้ดอกเมืองหนาว และความขัดแย้งกับบุคคลภายนอกเข้ามาซื้อที่ดินของชาวบ้าน

2) เงื่อนไขภายในชุมชน

เงื่อนไขภายในชุมชนที่ส่งผลต่อความขัดแย้งในชุมชนบ้านหนองเต่า มี 2 เงื่อนไขด้วยกัน คือ ความสมบูรณ์ของทรัพยากร และวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ผูกพันกับดิน น้ำ ป่า ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

2.1) ความสมบูรณ์ของทรัพยากร

ทรัพยากรธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ดิน น้ำ ป่า ค่อนข้างมีความอุดมสมบูรณ์ แม้ว่าเมื่อราว 30 ปีก่อน พื้นที่บริเวณนี้หลายแห่งจะเป็นป่าเสื่อมโทรม จากการทำไร่ผืนและไร่กะหล่ำปลี แต่การจัดการของชาวบ้านที่ปล่อยให้ป่าค่อย ๆ ฟื้นตัว ระวังไม่ให้ไฟเข้า ระยะเวลาผ่านไป 30 ปีเศษ ป่าแถบนี้ก็กลับมาอุดมสมบูรณ์ นอกจากนั้นเขตป่าอนุรักษ์ชุมชนบ้านหนองเต่ายังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากปี

2536 เป็นต้นมา เมื่อชาวบ้านกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ชัดเจน ห้ามมีการล่าสัตว์ในเขตดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นบุคคลภายในหรือภายนอกชุมชนก็ตาม สัตว์ป่าจากที่อื่น ๆ ก็หนีมาอยู่ที่นี้เป็นจำนวนมาก สภาพภูมิประเทศและสภาพภูมิอากาศ ที่นอกจากจะทำข้าวไร่ ข้าวจากนา พืชผักที่เกิดจากการเพาะปลูก ได้ผลผลิตอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยแล้ว ยังเหมาะสมกับการปลูกพืชเมืองหนาวหลายชนิด ดังที่โครงการหลวงเข้ามาทดลองและส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกกันทั่วไป ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้เป็นฐานการผลิตที่สำคัญ ที่หล่อเลี้ยงวิถีชีวิตชาวปกาเกอะญอ ไม่ว่าจะเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพหรือการผลิตเพื่อการค้า ทั้งนี้เป็นเพราะชาวปกาเกอะญอชุมชนบ้านหนองเต่ารู้จักใช้และรักษาความอุดมสมบูรณ์ไว้ไม่เฉพาะคนรุ่นตนเองแต่เผื่อไว้ถึงลูกหลาน มีความเชื่อ พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับดินน้ำป่ามากมาย ซึ่งจะได้กล่าวในตอนต่อไป

2.2) วิถีชีวิตของชาวบ้านที่ผูกพันกับทรัพยากร

เนื่องจากความมั่นคงในชีวิตของชาวปกาเกอะญอขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ซึ่งเป็นฐานการผลิตที่สำคัญที่สุด เมื่อใช้ก็ต้องรักษา ดังคำสุภาษิตที่ว่า "ได้กินจากป่า ต้องรักษาป่า ได้กินจากน้ำต้องรักษาน้ำ" การจัดการทรัพยากรให้ยั่งยืนของชาวปกาเกอะญอเป็นภูมิปัญญาที่ล้ำลึกที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากรบรรพบุรุษรุ่นแล้วรุ่นเล่า วิถีชีวิตชาวบ้านผูกพันกับธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า ตั้งแต่เกิดจนตาย เด็กชุมชนบ้านหนองเต่า ที่เกิดจากหมอด้ายในหมู่บ้าน ผู้เป็นพ่อจะนำเอารกใส่กระบอกล้อมไม้ไผ่ไปแขวนไว้กับต้นไม้ในป่าเดปอ โตขึ้นมาพ่อก็จะไปชี้ให้ดูว่าต้นไม้นี้เป็นต้นไม้สายสะดือของเด็กคนนั้น ขวัญของเด็กจะอยู่กับต้นไม้ นั่นเกิดแล้ว ใครตัดต้นไม้ นั่นก็เท่ากับทำลายขวัญของเด็กคนนั้น ชาวปกาเกอะญอให้ความสำคัญกับเรื่องขวัญมาก ซึ่งความเชื่อเรื่องนี้สะท้อนให้เห็นความผูกพันระหว่างคนกับสัตว์ ชาวปกาเกอะญอเชื่อว่ามนุษย์มีขวัญ 37 ประการ อยู่กับร่างกายคน 5 ประการ นอกนั้นอยู่กับสัตว์ชนิดต่าง ๆ อีก 32 ประการ ชาวปกาเกอะญอมีกฎเกณฑ์ความเชื่อที่เกี่ยวกับป่ามากมาย เช่นใน 1 ปี ต้องมี 1 วันที่หยุดเก็บพืชผักสมุนไพร หากมีคนตายวันนั้นจะไม่ไปเก็บหน่อไม้ ต้นไม้ที่ขึ้นในป่าบางชนิดก็ห้ามตัด เช่น ป่าน้ำขับ ชาวชุมชนบ้านหนองเต่าล้วนแต่มีจิตใจที่อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ จึงมีพิธีกรรมเลี้ยงผีทุกปี เรียกว่าพิธีหล่อนานี้ เป็นสัญลักษณ์ที่จะหลอมใจของคนให้เคารพป่า เคารพธรรมชาติ

เมื่อวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติของชาวชุมชนบ้านหนองเต่าเป็นเช่นนี้แล้ว การที่มีคนไปทำให้ธรรมชาติที่ผูกพันกับวิถีชีวิตมีอันเป็นไป เช่น การลักลอบล่าสัตว์

การตัดไม้หวงห้าม การใช้อย่างไม่รู้คุณค่า จึงผิดไปจากวิถีชีวิตของชาวปกาเกอะญอชุมชนบ้านหนองเต่า และกลายเป็นความขัดแย้งในหลายกรณี เช่น ความขัดแย้งกับชาวม้ง ความขัดแย้งกรณีบริษัทเอกชนสัมปทานเหมืองแร่ดีบุก ความขัดแย้งกับคนภายนอกมาลักลอบล่าสัตว์ในป่าชุมชน เป็นต้น

ตอนที่ 4 ระบบคุณค่า กลไก และวิธีการในการจัดการความขัดแย้งของชุมชน

สำหรับการนำเสนอผลการวิจัยในตอนนี้ จะเป็นการนำเสนอระบบคุณค่า กลไก และวิธีการในการจัดการความขัดแย้งของชุมชน ซึ่งจะนำเสนอ 2 ส่วน คือในอดีตและปัจจุบัน

1. ระบบคุณค่า กลไก และวิธีการในการจัดการความขัดแย้งในอดีต

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยจะแบ่งการนำเสนอเป็น 3 หัวข้อคือ ระบบคุณค่าที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งของชุมชน กลไกที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งของชุมชน และวิธีการที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งของชุมชน ดังนี้

1.1 ระบบคุณค่าในการจัดการความขัดแย้งในอดีต

จากกรณีศึกษาความขัดแย้งของชุมชนบ้านหนองเต่าในอดีต 5 กรณีพบว่า โลกทัศน์ของชาวปกาเกอะญอที่ให้ความสำคัญแก่ความเป็น ความยั่งยืนของสังคมและธรรมชาติ เคารพศักดิ์ศรีของความเป็นคน สิ่งเหล่านี้เป็นระบบคุณค่าของที่อยู่เบื้องหลังการกำหนดพฤติกรรม ท่าทีและการปฏิบัติของชาวปกาเกอะญอต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งการจัดการความขัดแย้งไม่ว่ากรณีใด

ความเป็นเครือญาติเป็นระบบความสัมพันธ์หนึ่งของชาวปกาเกอะญอ ก็ช่วยคลายความขัดแย้งได้ เห็นได้จากกรณีตระกูลจั่ววาลูกับตระกูลนุเกร ที่ความขัดแย้งค่อยคลี่คลายลงเมื่อลูกชายในตระกูลจั่ววาลูไปแต่งงานกับลูกสาวในตระกูลนุเกร นอกจากนั้นความขัดแย้งกรณีนี้ยังพบอีกว่า คุณค่าทางจิตวิญญาณทางวัฒนธรรมอยู่เหนือความขัดแย้ง กล่าวคือชาวบ้านสามารถให้อภัยหรือลืมความขัดแย้งที่มีมาในอดีตได้ ไม่ว่าความขัดแย้งนั้นจะรุนแรงเพียงใด ความรุนแรงของความขัดแย้งระหว่าง 2 ตระกูล ถึงขั้นทำให้ตระกูลนุเกรต้องออกมาตั้งชุมชนและฮีโซใหม่ แต่เมื่อระยะเวลาผ่านไปตระกูลจั่ววาลูไม่มีผู้สืบทอดฮีโซ แต่ชาวบ้านยังมีความจำเป็นต้องประกอบพิธีกรรม ซึ่งในรอบปีมีหลายพิธีกรรม และการประกอบพิธีกรรมแต่ละอย่างนั้นต้องมีฮีโซเป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม ตระกูลจั่ววาลู ได้ไปอาศัยทำ

พิธีกรรมร่วมกับตระกูลนุเกร ซึ่งตระกูลนุเกรก็ไม่ได้ตั้งข้อรังเกียจ ยินดีให้คนของตระกูลจ่อวาลู ร่วมประกอบพิธีกรรมได้ ซึ่งพิธีกรรมของชาวสบูกาเกอะญอในรอบปีมีมากมาย เป็นการ แสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ กล่าวได้ว่าคุณค่าทางศาสนา จิตวิญญาณอยู่เหนือความขัดแย้ง

ในกรณีที่เป็นความขัดแย้งกับบุคคลภายนอก ไม่ว่าจะเป็นชาวม้ง พ่อค้า จากต่างหมู่บ้าน บริษัทสัมปทานเหมืองแร่ และเจ้าหน้าที่หน่วยปลูกป่าของกรมป่าไม้ ไม่ว่า ชาวบ้านจะเลือกใช้หลายวิธีการจัดการกับปัญหาความขัดแย้ง แต่ก็ไม่ปรากฏความรุนแรงใน การจัดการกับความขัดแย้งทุกกรณี สิ่งนี้สะท้อนคุณค่าการเคารพศักดิ์ศรีของความเป็นคน ของชาวสบูกาเกอะญอนั่นเอง และความขัดแย้งบางกรณีเมื่อจัดการได้แล้วแต่ส่งผลกระทบต่อ ชาวบ้านและชุมชน เช่น กรณีความขัดแย้งกับพ่อค้า เมื่อพ่อค้าออกไปจากหมู่บ้าน ชาวบ้านที่ เคยพึ่งพาพ่อค้าก็ไม่มีที่พึ่งต่อไป ผู้นำชุมชนต้องหาวิธีการช่วยเหลือผู้ได้รับความเดือดร้อน เช่น ช่วยกันบุกเบิกที่นา ก่อตั้งธนาคารข้าว ปฏิบัติการของชุมชนเหล่านี้ล้วนสะท้อนคุณค่าทาง วัฒนธรรมของชาวสบูกาเกอะญอที่ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ยากไร้และยากลำบาก เห็นคุณค่า ความเป็นคน การช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นต้น จนชาวบ้านส่วนใหญ่สามารถลืมตาอ้า ปากได้ เลิกฝืน มีข้าวเพียงพอสำหรับการบริโภคในชุมชน ต่อมาชุมชนเริ่มเข้มแข็งขึ้นส่งผลต่อ การจัดการความขัดแย้งกับบริษัทสัมปทานเหมืองแร่และความขัดแย้งกับชาวม้งได้

1.2 กลไกในการจัดการความขัดแย้งในอดีต

เมื่อพิจารณากลไกที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนบ้านหนองเต่าในอดีต พบกลไกสำคัญ ๆ ได้แก่

1) ผู้นำ

จากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่ากลไกที่สำคัญในการจัดการความ ขัดแย้งของชุมชนบ้านหนองเต่าในอดีต คือ ผู้นำชุมชน โดยเฉพาะกรณีความขัดแย้งกับ ภายนอก ผู้นำจะมีบทบาทสูงในการจัดการความขัดแย้งของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นกรณีความ ขัดแย้งกับพ่อค้าต่างหมู่บ้าน พะติจอนิ โอโดเซา พยายามเข้าไปเจรจากับพ่อค้าให้ลดการเอา รัวเอาเปรียบชาวบ้าน แต่ไม่ได้ก็ได้ปรึกษากับเจ้าหน้าที่กรมประมงเพราะทำหนังสือ ร้องเรียนถึงทางการ จนเรื่องถึงชั้นฟ้องศาล ต้องเดินทางขึ้นลงระหว่างศาลและหมู่บ้านหลาย ครั้ง จนศาลตัดสินให้พ่อค้าต้องออกจากหมู่บ้านในที่สุด สำหรับกรณีความขัดแย้งกับบริษัทที่ จะเข้ามาสัมปทานเหมืองแร่ พะติจอนิ โอโดเซา ก็มีบทบาทมากในการสร้างการเรียนรู้ให้กับ

ชาวบ้านโดยใช้ประสบการณ์จากหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากการทำเหมืองแร่ จนสามารถรวมตัวชาวบ้านไปเคลื่อนไหวคัดค้านบริษัทที่แคมป์ของบริษัทหลายครั้ง มีการประสานกับผู้นำหมู่บ้านอื่น ๆ เชื่อมเป็นเครือข่ายแสดงพลังของชาวบ้านเพื่อคัดค้าน รวมถึงการทำหนังสือร้องเรียนนายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัด หนังสือพิมพ์ และเป็นผู้นำชาวบ้านเข้าพบร้องเรียนกับนายกรัฐมนตรี จนเรื่องราวยุติลงได้ กรณีความขัดแย้งกับหน่วยปลูกป่า พระตี่จอนิ โอโดเซาก็เป็นตัวตั้งตัวตีในการรวมคนไปประท้วงและคัดค้านเจ้าหน้าที่หน่วยปลูกป่าที่จะเข้าไปปลูกต้นไม้ในพื้นที่ไร่หมุนเวียนและไร่ซากของชาวบ้าน รวมทั้งการรวมชาวบ้านไปเคลื่อนไหวประท้วงเจ้าหน้าที่หน่วยปลูกป่า ที่ไปลักลอบล่าสัตว์ของชาวบ้านถึง บทบาทที่สำคัญ ๆ ของผู้นำได้แก่ การให้การเรียนรู้ ให้ข้อมูลแก่ชาวบ้าน การรวมคน การประสานงานกับภายนอก รวมทั้งการเจรจาต่อรอง เป็นต้น

2) กลุ่ม/องค์กรชุมชน

แม้ว่าผู้นำจะมีบทบาทและเป็นกลไกที่สำคัญในการจัดการกับความขัดแย้ง แต่กลุ่มและองค์กรชาวบ้านก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน โดยเฉพาะกรณีที่ชาวบ้านจะต้องแสดงพลังคัดค้านและต่อต้านฝ่ายตรงข้าม เช่น กรณีความขัดแย้งกับชาวม้ง ที่กลุ่มหนุ่มสาวบ้านหนองเต่า รวมตัวกันไปเจรจาต่อรองและผลักดันให้ชาวม้งที่มานุกรุกที่ทำกินของชาวบ้านหนองเต่าให้ออกไปจากพื้นที่ กรณีความขัดแย้งกับบริษัทที่เข้ามาสัมปทานเหมืองแร่ ชาวบ้านก็มีการรวมตัวกันไปเคลื่อนไหวคัดค้านและกดดันให้บริษัทยุติการขุดสำรวจและสัมปทานเหมืองแร่ดีบุก รวมทั้งการรวมตัวไปร้องเรียนกับนายกรัฐมนตรีจนเรื่องยุติลงในเวลาต่อมา รวมไปถึงกรณีความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่หน่วยปลูกป่าของกรมป่าไม้ ชาวบ้านก็มีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการรวมตัวไปเจรจากับเจ้าหน้าที่ไม่ให้ปลูกต้นไม้ในพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน ได้แก่ ไร่หมุนเวียนและไร่ซากของชาวบ้าน และการรวมตัวไปประท้วงร้องเรียนกรณีที่เจ้าหน้าที่หน่วยปลูกป่าไปลักลอบยิงสัตว์เลี้ยงของชาวบ้านมาเป็นอาหาร ซึ่งเหตุการณ์ก็ยุติลงในที่สุด

3) เครือข่ายชาวบ้าน

ชาวบ้านได้เลือกใช้เครือข่ายชาวบ้าน โดยการเชื่อมโยงกับหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบหรืออยู่ในชะตากรรมเดียวกัน มาร่วมกันแสดงพลังในการเคลื่อนไหว คัดค้านการกระทำของฝ่ายตรงข้าม รวมไปถึงการรวมตัวกันร้องเรียนและขอความเป็นธรรมกับผู้ใช้อำนาจ พบในความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับบริษัทสัมปทานเหมืองแร่ดีบุก ที่ชาวบ้านอย่าง

น้อย 3 หมู่บ้าน ได้รวมตัวกันเคลื่อนไหว คัดค้านและประท้วงบริษัทที่เข้ามาสัมปทานเหมืองแร่ ในเขต 3 หมู่บ้าน นอกจากนั้นยังได้รวมตัวไปร้องเรียนกับนายกรัฐมนตรีโดยตรง ผู้ซึ่งมีอำนาจ ในการตัดสินใจสูงสุด เป็นที่พึงสุดท้ายของชาวบ้านในขณะนั้น

4) กลไกรัฐ

ชาวบ้านหนองเต่าได้ใช้กลไกรัฐเป็นกลไกสุดท้ายในการจัดการกับความขัดแย้ง เมื่อชาวบ้านพยายามจะจัดการด้วยตัวเองแล้วไม่สำเร็จ พบใน 2 กรณี คือ กรณี ความขัดแย้งกับพ่อค้าต่างหมู่บ้าน ที่ผู้นำพยายามเจรจาต่อรองให้ลดการเอาแร่เอาเปรียบ ชาวบ้านแต่ไม่ได้ผลจึงได้ฟ้องร้องต่อศาลยุติธรรมตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ ในที่สุดศาลได้ ตัดสินให้พ่อค้าต้องออกไปจากหมู่บ้าน กลไกรัฐที่เกี่ยวข้องกรณีความขัดแย้งนี้คือ เจ้าหน้าที่ รัฐที่ให้คำปรึกษาชาวบ้านในการเขียนคำร้องเรียน ขั้นตอนและวิธีการในการร้องเรียน และ ศาลที่เป็นผู้ตัดสินคดีความ สำหรับกรณีความขัดแย้งกับบริษัทที่เข้ามาสัมปทานเหมืองแร่ ที่สุดท้ายแล้วชาวบ้านได้เข้าร้องเรียนกับนายกรัฐมนตรี จนปัญหาความขัดแย้งยุติในที่สุด

1.3 วิธีการในการจัดการความขัดแย้งในอดีต

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า วิธีการที่ชาวบ้านหนองเต่าใช้ในการจัดการ ความขัดแย้งในอดีต มีอย่างน้อย 6 วิธี ได้แก่ การใช้ประเพณีวัฒนธรรม การเจรจาตกลงแบบ ไม่เป็นทางการ การรวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้าน การสร้างเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน เพื่ออำนาจการต่อรอง และการประสานงานกับรัฐ ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

1) การใช้ประเพณีวัฒนธรรม

ชาวบ้านใช้วิธีการนี้จัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในชุมชน กรณีความขัดแย้งที่พบคือ ความขัดแย้งระหว่างตระกูลจั่ววาลูกกับตระกูลนุเกร หลังจาก ที่ตระกูลนุเกรแยกออกมาตั้งชุมชนต่างหาก แต่แรกชุมชนไม่มีความพยายามในการจัดการ ความขัดแย้ง แต่ความขัดแย้งก็ได้ค่อยคลี่คลายลงเมื่อเวลาผ่านไปหลายปี ลูกชายของตระกูล จั่ววาลูกฝ่าฝืนกฎตระกูลไปแต่งงานกับลูกสาวของตระกูลนุเกร ความสัมพันธ์ระหว่างสอง ตระกูลเริ่มดีขึ้นแต่ไม่คลี่คลายลงไปเสียทีเดียว ความบาดหมางคลี่คลายลงอย่างมากในช่วงที่ ตระกูลจั่ววาลูกขาดผู้สืบทอดฮือโซ่ ไม่มีผู้นำประกอบพิธีกรรม ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับชาวปกาเกอะญอ จึงต้องไปอาศัยทำพิธีกรรมต่าง ๆ ในรอบปีร่วมกับตระกูลนุเกร ซึ่งก็ ไม่ได้ได้รับการปฏิเสธ ด้วยเห็นว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่กว่าความขัดแย้ง ความสัมพันธ์ของสอง ตระกูลก็ดีขึ้นมาเรื่อยเป็นลำดับ จนถึงปัจจุบัน

2) การเจรจาตกลงแบบไม่เป็นทางการ

บ้านหนองเต่าใช้วิธีการนี้สำหรับจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนและนอกชุมชน ซึ่งชุมชนสามารถจัดการได้โดยลำพัง ความขัดแย้งที่ใช้การจัดการวิธีนี้มักเป็นความขัดแย้งเมื่อมีการละเมิดสิทธิชุมชน เอารัดเอาเปรียบชุมชน จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ชุมชนได้ใช้วิธีการนี้ในการจัดการความขัดแย้งในหลายกรณี ได้แก่ ความขัดแย้งกับชาวม้ง ที่กลุ่มหนุ่มสาวพยายามไปเจรจาต่อรองให้ชาวม้งที่เข้ามาบุกรุกที่ของบ้านหนองเต่าออกไปจากนอกหมู่บ้าน ความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับพ่อค้าต่างหมู่บ้าน ซึ่งผู้นำชุมชนได้พยายามพูดคุยเจรจาตกลงให้พ่อค้าลดการเอารัดเอาเปรียบชาวบ้าน และความขัดแย้งกรณีกรมป่าไม้เข้ามาปลูกป่าสน ที่มีการเจรจาตกลงกับเจ้าหน้าที่หน่วยปลูกป่าไม้ให้ปลูกต้นสนในเขตที่ทำกินของชาวบ้าน เป็นต้น สำหรับความขัดแย้งในบางกรณี ยังพบว่านอกจากจะใช้วิธีการเจรจาตกลงแบบไม่เป็นทางการแล้วยังใช้ควบคู่ไปกับวิธีการอื่นควบคู่ไปด้วย เช่น หากใช้การเจรจาตกลงแบบไม่เป็นทางการแล้วไม่ได้ผล ก็จะใช้วิธีการรวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้าน ดังในกรณีความขัดแย้งกับชาวม้ง เป็นต้น

3) การรวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้าน

ชุมชนใช้วิธีการรวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้าน เมื่อการเจรจาต่อรองแบบไม่เป็นทางการไม่ได้ผล และมักเป็นความขัดแย้งกับบุคคลภายนอก ที่เข้ามาละเมิดสิทธิของชุมชน ไม่ยอมรับกฎกติกาของชุมชน เมื่อมีความขัดแย้งเกิดขึ้นชุมชนจะใช้การเจรจาตกลงแบบไม่เป็นทางการก่อน หากไม่ประสบผลสำเร็จ ชุมชนก็จะรวมตัวกันเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้านให้คู่ขัดแย้งปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน รวมทั้งการหยุดการกระทำที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนกับชุมชน บ้านหนองเต่าที่ใช้วิธีการรวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้าน ใช้ในหลายกรณี ได้แก่ ความขัดแย้งกับชาวม้ง ที่กลุ่มหนุ่มสาวรวมตัวกันไปกดดันให้ชาวม้งที่เข้ามาบุกรุกที่ทำกินให้ออกไปจากพื้นที่ กรณีความขัดแย้งกรณีกรมป่าไม้เข้ามาปลูกป่าสน ซึ่งชาวบ้านได้รวมตัวกันไปคัดค้านการปลูกต้นสนในพื้นที่ไร่มุขเวียนและไร่ซากของชาวบ้าน กรณีความขัดแย้งกรณีบริษัทเอกชนสัมปทานเหมืองแร่ดีบุกที่ชาวบ้านรวมตัวกันไปเคลื่อนไหวคัดค้านการสัมปทานเหมืองแร่ดีบุก ความขัดแย้งบางกรณีที่ใช้วิธีการรวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้านแล้วยังไม่ได้ผล ยังมีการใช้วิธีการอื่นอีกดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

4) การสร้างเครือข่ายองค์กรชาวบ้านเพื่ออำนาจการต่อรอง

บ้านหนองเต่า ได้ใช้วิธีการสร้างเครือข่ายกับหมู่บ้านอื่นในบริเวณใกล้เคียง ที่เผชิญปัญหาเหมือนกัน วิธีการนี้พบในกรณีความขัดแย้งกับบริษัทเอกชนที่เข้ามาสัมปทานเหมืองแร่ดีบุก ซึ่งมีการรวมตัวกันอย่างน้อย 3 หมู่บ้าน เคลื่อนไหวคัดค้านการสัมปทานเหมืองแร่ มีการประท้วงทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่

5) การประสานงานกับรัฐ

เป็นการจัดการความขัดแย้งของบ้านหนองเต่า ที่เกินความสามารถของชุมชน จากการศึกษาพบว่า ชุมชนได้พยายามใช้วิธีการจัดการความขัดแย้งต่าง ๆ หลายวิธี ตั้งแต่ การเจรจาตกลงแบบไม่เป็นทางการ การรวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้าน บางกรณีรวมถึงการสร้างเครือข่ายองค์กรชาวบ้านเพื่ออำนาจการต่อรอง แล้วไม่สามารถยุติความขัดแย้งได้ จึงได้ประสานงานกับรัฐเพื่อจัดการกับความขัดแย้งดังกล่าว พบในกรณีความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับพ่อค้าต่างหมู่บ้าน ซึ่งแกนนำหมู่บ้านพยายามเจรจาตกลงแบบไม่เป็นทางการไม่ได้ผล จึงทำเรื่องร้องเรียนถึงทางการและฟ้องศาลในที่สุด และกรณีความขัดแย้งกรณีบริษัทเอกชนสัมปทานเหมืองแร่ดีบุก ซึ่งเป็นความขัดแย้งร่วมของหลายหมู่บ้านกับบริษัท หลังจากชาวบ้านได้สร้างเครือข่ายองค์กรชาวบ้านเพื่ออำนาจการต่อรอง แล้วไม่สามารถยุติปัญหาได้ จึงได้ทำเรื่องร้องเรียนผ่านอำเภอ จังหวัด จนในที่สุดชาวบ้านได้รวมตัวกันร้องเรียนกับนายกรัฐมนตรีโดยตรง

2. ระบบคุณค่า กลไก และวิธีการในการจัดการความขัดแย้งในปัจจุบัน

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยจะแบ่งการนำเสนอเป็น 3 หัวข้อคือ ระบบคุณค่าที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งของชุมชน กลไกที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งของชุมชน และวิธีการที่ใช้ในการจัดการความขัดแย้งของชุมชน ดังนี้

2.1 ระบบคุณค่าในการจัดการความขัดแย้งในปัจจุบัน

ระบบคุณค่า ในที่นี้หมายถึง จิตสำนึกของชุมชนที่ให้ความสำคัญกับความ เป็นธรรม ความอุดมสมบูรณ์ และความยั่งยืนของสังคมและธรรมชาติ บนพื้นฐานของการเคารพ ต่อส่วนรวมและเพื่อนมนุษย์ด้วยตนเอง ในชุมชนจะเห็นระบบคุณค่านี้ในรูปของ ศาสนาและความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ เช่น การนับถือผี ซึ่งจะมีศีลหรือข้อห้ามไม่ให้เกิดการละเมิด เพื่อนมนุษย์และส่วนรวม ทำหน้าที่เสมือนกฎเกณฑ์หรือจารีตปฏิบัติ สิ่งเหล่านี้เป็นระบบคุณค่า

ค่าที่อยู่เบื้องหลังการกำหนดพฤติกรรมท่าทีและการปฏิบัติของชาวปกาเกอะญอต่อปรากฏการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งการจัดการความขัดแย้งในกรณีต่าง ๆ การใช้ระบบคุณค่าของชุมชนบ้านหนองเต่าในการจัดการกับความขัดแย้งสามารถอธิบายได้ 3 ลักษณะคือ

ลักษณะแรกเป็นการใช้ในฐานะที่เป็นวิถีชีวิต สะท้อนออกมาในรูปแบบและวิธีการในการคลี่คลายความขัดแย้งในชุมชน เช่น การทำพิธีขอขมาเมื่อเกิดเหตุการณ์เด็กนักเรียนทะเลาะวิวาทกันในชุมชน หรือพิธีกรรมต่าง ๆ ในรอบปีที่ช่วยคลี่คลายความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นระหว่างคนในชุมชนที่ผ่าน ๆ มา เช่น พิธีกรรมแซะลอหนี่ซอไซ (กัจหรือมัดมือ) ซึ่งในรอบปีจะทำ 2 ครั้ง มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชีวิตใหม่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยผลผลิต และเป็นการขอพรจากสิ่งสูงสุด ให้ทุกคนพ้นจากโรคภัยไข้เจ็บ สิ่งชั่วร้ายไม่มาเบียดเบียน รับสิ่งใหม่ ๆ ที่ดีจากสิ่งสูงสุด และเป็นการเรียกขวัญมัดมือให้แกกันและกัน เป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้อาวุโส ช่วงการทำพิธีจะต้องไม่ผิดจารีตประเพณี ที่สำคัญจะต้องไม่มีการทะเลาะเบาะแว้งหรือขัดแย้งอย่างรุนแรงโดยเด็ดขาด หากมีเหตุการณ์ดังกล่าวต้องเลื่อนการพิธีออกไปจนกว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ จะยุติลง ความสำคัญของพิธีกรรมนี้อีกประการหนึ่งคือ การคลี่คลายความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นในชุมชนที่ผ่านมาในรอบปี โดยจะมีการขับลำนำโต้ตอบกัน ร่วมวงเหล้าตามประเพณี ซึ่งเป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์และดื่มกินร่วมกันของคนทั้งชุมชน มีบรรยากาศที่อบอุ่นสนิทชิดเชื้อและปลดปล่อยและความขุ่นข้องหมองใจที่มีต่อกันออกไป ฯลฯ พิธีสงกรานต์ (สืทึปุยไซ) จะจัดขึ้นในช่วงสงกรานต์ของทุกปี ตรงกับเทศกาลสงกรานต์ของชาวไทย เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการขอภัย ขอโทษ สิ่งที่ไม่ดีที่ผ่านมา โดยการโปรดนํ้าดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ มีการทำบุญกุศลให้กับผู้เฒ่าผู้แก่ที่มีอายุยืนยาวรวมทั้งอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ฯลฯ พิธีกรรมเลี้ยงผีเหมืองฝาย (สือทีโป) เป็นพิธีกรรมโดยผู้ใช้นํ้าทำนา มีวัตถุประสงค์เพื่อขอบคุณเจ้าที่เจ้าราที่ให้นํ้าทำนา ขอนํ้าจากสิ่งสูงสุดให้มีความอุดมสมบูรณ์ตลอดปี และเป็นการฉลองผีฝายที่ดูแลนํ้า นอกจากนั้นระบบคุณค่าที่ได้ คือ เป็นการรวมตัวทำกิจกรรมตามธรรมชาติ มีโอกาสพูดคุยกัน หาทางแก้ไขปัญาที่เกิดขึ้นแต่ละปี เช่น การจัดระบบนํ้าใช้ฤดูทำนา และก่อให้เกิดความรักความเข้าใจร่วมกัน นอกจากการห้ามไม่ให้มีการทะเลาะเบาะแว้งกันแล้ว พิธีกรรมนี้ยังเป็นการช่วยคลี่คลายความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นจากการใช้นํ้าในรอบปีที่ผ่านมาด้วย ฯลฯ และพิธีมาเกเต้เดาะ เอาะซื่อเต้า (ขอขมาและความร่มเย็น) เป็นกฎสำคัญและเคร่งครัดอีกกฎหนึ่งของชาวปกาเกอะญอที่ใช้ควบคุมพฤติกรรมความสัมพันธ์ระหว่างหนุ่มสาวและทุกคนในชุมชน

ลักษณะที่สอง เป็นการยกเอาตำนานความเชื่อและอุดมการณ์บางอย่าง ขึ้นมาเพื่อตอกย้ำสำนึกของชาวบ้าน ให้มีส่วนร่วมในการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะกับผู้มีอิทธิพลภายนอก เช่น การยกเอานิทานเรื่องนกทราย มาเล่าขาน ซึ่งชาวบ้าน แถบนี้ได้นำมาเล่าเปรียบเทียบชีวิตของชาวบ้านเหมือนดังนกทราย นกทรายเป็นนกชนิดหนึ่ง ทำรังอยู่บนดิน เพราะไม่สามารถบินขึ้นไปทำรังบนที่สูงได้ ชีวิตของชาวบ้านเหมือนชีวิตของ นกทราย เพราะเป็นคนเล็ก ๆ ที่ถูกรังแกอยู่เสมอ ๆ แม้ว่านกทรายจะเป็นนกตัวเล็ก แต่การร้องขอความเป็นธรรมไปเรื่อย ๆ ก็สามารถทำให้นกทรายได้รับความเป็นธรรมในที่สุด แม้ว่าในแต่ละครั้งดูเหมือนจะไม่มีประโยชน์ หรือไม่มีความหวังอันใดเลยก็ตาม เพราะจะว่าไปแล้ว ช้าง เป็นสัตว์ใหญ่ มีพลังกำลังมหาศาล ส่วนสัตว์ที่นกทรายไปร้องขอความช่วยเหลือก็ตัวเล็กนิดเดียว ไม่มีทางจะสู้ช้างได้ ชาวบ้านนำนิทานเรื่องนี้มาเล่าสู่กันฟังเพื่อเป็นคติสอนใจเปรียบเทียบ ชาวบ้านเป็นนกทราย ส่วนช้างนั้นเปรียบเป็นเจ้านายเจ้าหน้าที่รัฐ จนกระทั่งถึงนายทุน ผู้มีอำนาจเหนือชาวบ้านแม้แต่คนทรายซึ่งไม่มีใครคาดคิดว่าจะสามารถล้มช้างตัวใหญ่ได้ ก็ยังสามารถล้มช้างได้ เพราะการร้องเรียนและขอความช่วยเหลือจากหมู่เพื่อนสัตว์ด้วยกันนั่นเอง การที่สัตว์เล็กสัตว์น้อยมารวมพลังกันและอาศัยสติปัญญาก็สามารถล้มช้างใจร้ายมิให้ก่อความเดือดร้อนได้อีก

ลักษณะที่สามเป็นระบบคุณค่าที่ฝังรากลึกของชาวปกาเกอะญอ ที่สะท้อนออกมาในการกำหนดท่าทีและการปฏิบัติต่อคู่ขัดแย้ง ที่ไม่ใช้ความรุนแรงในการยุติความขัดแย้ง กรณีศึกษาความขัดแย้งในปัจจุบันทั้ง 8 กรณี สะท้อนได้เป็นอย่างดีในการแก้ไขปัญหาด้วยสันติวิธี ไม่ใช้ความรุนแรง สิ่งเหล่านี้อยู่บนพื้นฐานการเคารพความเป็นมนุษย์ และศักดิ์ศรีของความเป็นคน ดังที่ปรากฏในคำสอนปกาเกอะญอมากมาย รวมไปถึงข้อห้ามไม่ให้เกิดการละเมิดเพื่อนมนุษย์และส่วนรวม

2.2 กลไกในการจัดการความขัดแย้งในปัจจุบัน

กลไกในการจัดการความขัดแย้ง ในที่นี้จะหมายถึง ผู้นำ กลุ่มองค์กร หรือสถาบันที่มีบทบาทในการจัดการความขัดแย้งของบ้านหนองเต่า จากการศึกษาพบว่า มีกลไกสำคัญ ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งของบ้านหนองเต่า 5 กลไกด้วยกัน คือ ผู้นำ กลุ่ม/องค์กรชุมชน เครือข่าย องค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการ

1) **ผู้นำ**

ผู้นำชุมชนเป็นกลไกที่มีความสำคัญ และมีบทบาทมาก สำหรับการ
เริ่มต้นการจัดการความขัดแย้ง กลไกผู้นำชุมชน จากการศึกษาพบผู้นำ 3 ประเภท ได้แก่ ผู้นำ
ทางความคิด ผู้นำทางการปกครอง และผู้นำทางพิธีกรรมและผู้อาวุโส

1.1) ผู้นำทางความคิด

สำหรับการจัดการกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นของชุมชนหนองเต่า ผู้ที่ริเริ่มในการจัดการกับความขัดแย้งมักจะเป็นผู้นำทางความคิด ที่ชวนชาวบ้านคิดและวิเคราะห์ผลกระทบต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้น รวมทั้งการหาแนวทางในการแก้ไขร่วมกับชาวบ้าน ผู้นำทางความคิดที่สำคัญ ๆ ของบ้านหนองเต่ามีหลายท่านได้แก่ พะตีสอนนิ โอโดชา พะตีสอนนิ และพะตีสอนนิ ก่อตั้ง พะตีสอนนิ พฤ โอโดชา และพะตีสอนนิ โอโดชา โดยเฉพาะพะตีสอนนิ โอโดชา ที่มีประสบการณ์การทำงานต่อสู้กับความยุติธรรมมาตั้งแต่เป็นหนุ่มแรงจูงใจที่สำคัญของการทำงานเพื่อสังคม นอกจากการความยากลำบาก ถูกกลั่นแกล้งรังแกในวัยเด็กแล้ว การเข้าเรียนที่โรงเรียนบ้านแม่ปอน รวมทั้งการได้พบปะพูดคุยกับปราชญ์หลายท่าน ผู้นำทางความคิดของชุมชน เหล่านี้ส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดและเรียนรู้จากพะตีสอนนิ โอโดชา รวมทั้งการออกไปเรียนรู้และเชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอก เช่น เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ เครือข่ายเกษตรกรรมภาคเหนือ เครือข่ายชนเผ่า และองค์กรพัฒนาเอกชนต่าง ๆ เช่น มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ สมาคม IMPECT กป.อพช.ภาคเหนือ ฯลฯ รวมทั้งนักวิชาการในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ บทบาทสำคัญ ๆ ของผู้นำทางความคิด ได้แก่ การสร้างสำนึกชาวบ้านให้ลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม โดยการเล่าเรื่อง เช่น นิทาน ตำนาน คำสอน ฯลฯ ผู้มีบทบาทนี้สำหรับการเริ่มต้นแก้ไขความขัดแย้งได้แก่ พะตีสอนนิ โอโดชา เรื่องเล่าที่เล่าให้ชาวบ้านในที่ประชุม ได้แก่ การที่บรรพบุรุษพลัดท่าเสียที่ชายที่ให้แก่คนเมือง จนชาวปกาเกอะญอต้องมาอยู่ตามดงดอยตราบจนปัจจุบัน ในกรณีความขัดแย้งที่ก้านันเข้ามาซื้อที่ดินที่บ้านหนองเต่า นิทานเรื่องนกทราย ที่ให้ชาวบ้านซึ่งเปรียบเหมือนนกทรายร้องเรียนเพื่อขอความเป็นธรรม ในกรณีรัฐจะย้ายคนออกจากพื้นที่และการประกาศเขตอุทยานทับที่ ฯลฯ การชวนชาวบ้านวิเคราะห์ ปัญหาสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งผู้นำทางความคิดในหมู่บ้านหลายคนที่มีทักษะในการตั้งคำถามให้ชาวบ้านวิเคราะห์ปัญหา ได้แก่ พะตีสอนนิ และพะตีสอนนิ พฤ โอโดชา และพะตีสอนนิ โอโดชา ซึ่งทั้งสามคนนี้ค่อนข้างออกมาเรียนรู้กับองค์กรภายนอกมาก กรณีความขัดแย้งที่กลุ่มนี้มีบทบาทในการชวนชาวบ้านวิเคราะห์ปัญหาได้แก่ ความขัดแย้งกับรัฐกรณีอพยพคนออกจากป่าและการประกาศเขตอุทยาน ความขัดแย้งในชุมชนกรณีกำหนด

เขตป่าของชุมชน ความขัดแย้งกับบริษัทต่างชาติเข้ามาปลูกไม้ดอกเมืองหนาว ฯลฯ การให้นำเสนอข้อมูลต่าง ๆ ที่มีความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการต่อสู้เรียกร้องสิทธิของบ้านหนองเต่า ซึ่งบุคคลที่ติดตามสถานการณ์อยู่สม่ำเสมอในชุมชน ได้แก่ พระตีจอกเกลอะ เนอะปอแตะ พฤโธโดเซา และแซวะ โธโดเซา วิธีการให้ข่าวสารข้อมูลแก่ชาวบ้านมักจะทำให้ผ่านการประชุมชาวบ้านเป็นต้น กรณีการนำเสนอข้อมูลเพื่อให้ชาวบ้านเท่าทันสถานการณ์ ใช้กับความขัดแย้งกับรัฐกรณีอพยพคนออกจากป่าและการประกาศเขตอุทยาน การประสานงานเชื่อมโยงกับเครือข่ายต่าง ๆ เพื่อร่วมกันเรียกร้อง คัดค้านนโยบายของรัฐที่ไม่เป็นธรรมต่อชาวบ้าน รวมทั้งการต่อรองกับนายทุน เช่น กรณี ความขัดแย้งกับรัฐ และความขัดแย้งกับนายทุน กรณี ความขัดแย้งกับนายทุนที่มาเช่าที่ปลูกไม้ดอกเมืองหนาว เป็นต้น การเกาะติดสถานการณ์ความเคลื่อนไหวจากภายนอก โดยการเข้าร่วมประชุมกับเครือข่ายชาวบ้านอื่น ๆ องค์การพัฒนาเอกชน และนักวิชาการ แล้วนำข้อมูลไปถ่ายทอดให้กับชาวบ้านอีกต่อหนึ่ง เพื่อให้ชาวบ้านเท่าทันสถานการณ์ โดยเฉพาะการต่อสู้คัดค้านการย้ายคนออกจากป่า และการประกาศวนอุทยานทับที่ชาวบ้าน

1.2) ผู้นำทางการปกครอง

กลไกผู้นำทางการปกครอง ในที่นี้ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน และคณะกรรมการหมู่บ้าน โดยเฉพาะการประสานงานกับทางราชการ การบังคับใช้กฎระเบียบกับหมู่บ้าน รวมทั้งการเจรจาต่อรองกับคู่ขัดแย้ง ฯลฯ ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันของบ้านหนองเต่า คือ พ่อหลวงหม่อเจ๊ะดี จ่อวาลู มีคณะกรรมการหมู่บ้านที่ได้รับการแต่งตั้ง 13 คน แบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบเป็นฝ่ายต่าง ๆ บทบาทของผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ทำหน้าที่ตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน บทบาทสำคัญ ๆ ของผู้นำทางการปกครองในการจัดการความขัดแย้งได้แก่ การเจรจาต่อรองเพื่อบังคับใช้ระเบียบของชุมชน ใช้ในกรณีบุคคลภายนอกเข้ามาละเมิดสิทธิ หรือกฎระเบียบของชุมชน เช่น ความขัดแย้งกับคนภายนอกมาลักลอบล่าสัตว์ในป่าชุมชน ความขัดแย้งกับบุคคลภายนอกเข้ามาซื้อที่ดินของชาวบ้าน ความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้กรณีจับชาวบ้านตัดไม้สร้างบ้าน ฯลฯ การประสานงานกับรัฐ เพื่อคลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นกรณีเจ้าหน้าที่รัฐมีข้อพิพาทกับชาวบ้าน ในกรณี ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ กรมป่าไม้ที่จับชาวบ้านขณะกำลังตัดไม้สร้างบ้าน แต่ชาวบ้านขัดขืนการจับกุมเจ้าหน้าที่ได้ไปแจ้งความกับตำรวจ หลังจากนั้นผู้ใหญ่บ้านพยายามประสานงานกับทางอำเภอ ได้แก่ ปลัดอำเภอให้ยุติเหตุการณ์

1.3) ผู้นำทางพิธีกรรมและผู้อาวุโส

ผู้นำทางพิธีกรรม หรือ ฮีโซ ในอดีตจะเป็นทั้งผู้นำทางพิธีกรรม และผู้นำทางการปกครอง แต่หลังจากบ้านหนองเต่าได้รับการแต่งตั้งเป็นหมู่บ้านทางการ บทบาทของ ฮีโซ ก็ลดลงเหลือเพียงผู้นำทางพิธีกรรม บ้านหนองเต่ามีฮีโซ 2 คน คือ พระตีจะแฮ นูเกร และ พระตีทีเม จ่อวาลู หน้าที่ของฮีโซทั้งสองคือการนำทำพิธีกรรมต่าง ๆ ในชุมชน เช่น พิธีมัดมือ พิธีไหว้ผีไร่ ฝน้ำ นอกจากฮีโซ ทั้งสองคนยังมีผู้อาวุโสในหมู่บ้านที่ช่วยให้คำปรึกษา และให้คำแนะนำแก่ฮีโซ ในการทำพิธีกรรมอีก 3 ท่าน คือ พระตีคำเสาร์ โพนิเมเอ พระตีเปลืออะมู พระชูแมะ และ พระตีต่อหน่อแอ ตาเอ๊ะชู บทบาทในการจัดการความขัดแย้งของ กลไกผู้นำพิธีกรรมและผู้อาวุโส ส่วนใหญ่เป็นการจัดการความขัดแย้งโดยวิธีการปรับใช้ วัฒนธรรม ซึ่งโดยมากใช้กับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน บทบาทของกลไกนี้ คือการ ประกอบพิธีกรรมเพื่อลดความขัดแย้งผ่านพิธีกรรม เช่น การทำพิธีกรรมขอขมาหลังจาก นักเรียนชั้น ป.5 และ ป.6 ยกพวกตีกัน รวมทั้งการทำพิธีกรรมในรอบปี เช่น พิธีหนีซอโซ เทศกาลลีทีปุยโซ พิธีดังกล่าวจะช่วยลดความบาดหมางของคนในชุมชนที่เกิดจากเรื่องต่าง ๆ

2) กลุ่ม/องค์กรชุมชน

แม้ว่าจุดเริ่มต้นในการแก้ปัญหาความขัดแย้งจะมาจากผู้นำ แต่การ แก้ไขหลายกรณีจะไม่สามารถบรรลุประสงค์ได้หากชาวบ้านไม่รวมตัวแสดงพลัง ซึ่งเมื่อมี ความขัดแย้งเกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อชาวบ้าน ก็จะมีการรวมตัวในหมู่บ้าน เพื่อรับรู้และ เท่าทันสถานการณ์ปัญหา มักจะเริ่มจากผู้นำทางความคิดได้ไปรับรู้เรื่องราวสถานการณ์และ ข้อมูลต่าง ๆ จากภายนอกที่เกี่ยวข้องกับชุมชน มีการเรียกประชุมชาวบ้านหากมีสถานการณ์ เฉพาะเรื่องหรือประชุมชาวบ้านในการประชุมปกติประจำเดือน ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมรับรู้ สถานการณ์จากการถ่ายทอดจากผู้นำทางความคิด โดยเฉพาะในกรณีความขัดแย้งกับรัฐ เกี่ยวกับนโยบายอพยพคนออกจากพื้นที่และการประกาศเขตวนอุทยานแม่วางทับที่ชาวบ้าน หลังจากรับรู้ข้อมูลแล้วจะมีการวิเคราะห์ปัญหา ผลกระทบ วิธีการการแก้ปัญหาและการ ตัดสินใจร่วมกัน บทบาทเหล่านี้เห็นได้ชัดกรณี จัดการความขัดแย้งกับรัฐกรณีอพยพคนออก จากป่าและการประกาศเขตอุทยาน ความขัดแย้งในชุมชนกรณีกำหนดเขตป่าของชุมชน ความขัดแย้งกับบริษัทต่างชาติเข้ามาปลูกไม้ดอกเมืองหนาว ความขัดแย้งกับบุคคลภายนอก เข้ามาซื้อที่ดินของชาวบ้าน และความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้กรณีจับชาวบ้านตัดไม้เพื่อ สร้างบ้าน ในหลายกรณีหลังจากชาวบ้านได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาผลกระทบแล้ว บางกรณี ใช้วิธีการในการเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้าน ส่วนใหญ่เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับชุมชน

สามารถจัดการกันเองได้ภายในชุมชน เช่น ในกรณีความขัดแย้งที่กรมป่าไม้เข้ามาปลูกป่าสน ความขัดแย้งกรณีชาวบ้านกับกรมชลประทานและโครงการหลวง ความขัดแย้งกับบริษัทต่างชาติเข้ามาปลูกไม้ดอกเมืองหนาว ความขัดแย้งกับคนภายนอกมาลักลอบล่าสัตว์ในป่าชุมชน และความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้กรณีจับชาวบ้านตัดไม้สร้างบ้าน ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการเชื่อมเครือข่ายแสดงพลังของชาวบ้านในการต่อรองกับรัฐบาล บทบาทนี้องค์กรชุมชนระดับชุมชน จะไปร่วมกับเครือข่ายอื่นเพื่อแก้ปัญหาที่ส่งผลกระทบมากกว่าชุมชนหนองเต่า และเป็นความขัดแย้งที่ไม่สามารถจัดการได้เพียงลำพัง ได้แก่ ความขัดแย้งกับรัฐกรณีอพยพคนออกจากป่าและการประกาศเขตอุทยาน และความขัดแย้งกับบริษัทต่างชาติเข้ามาปลูกไม้ดอกเมืองหนาว เป็นต้น

3) เครือข่าย

เครือข่ายเป็นกลไกที่สำคัญกลไกหนึ่งสำหรับการจัดการความขัดแย้งของบ้านหนองเต่า โดยเฉพาะความขัดแย้งที่ชุมชนบ้านหนองเต่าไม่สามารถจัดการได้เพียงลำพัง หรือเป็นประเด็นความขัดแย้งร่วมกับบ้านหนองเต่าในหลายกรณี เครือข่ายที่มีบทบาทในการจัดการความขัดแย้งร่วมกับชุมชนหนองเต่า ได้แก่ เครือข่ายฯ ลุ่มน้ำวาง ที่เข้ามามีส่วนร่วมแสดงพลังคัดค้านกับองค์กรชุมชนบ้านหนองเต่า ในกรณีที่เกิดความขัดแย้งกับบริษัทต่างชาติเข้ามาปลูกไม้ดอกเมืองหนาว และการร่วมมือกับบ้านหนองเต่าในการจัดการความขัดแย้ง โดยการแสดงพลังคัดค้าน ต่อต้าน และกรณีความขัดแย้งกับรัฐกรณีอพยพคนออกจากป่าและการประกาศเขตอุทยาน นอกจากนี้เครือข่ายฯ ลุ่มน้ำวางแล้ว องค์กรชุมชนบ้านหนองเต่ายังได้เคลื่อนไหวเรียกร้องการแก้ปัญหาในระดับนโยบายซึ่งเป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน ในกรณีความขัดแย้งกับรัฐกรณีอพยพคนออกจากป่าและการประกาศเขตอุทยาน หรือแม้แต่การเรียกร้อง พรบ.ป่าชุมชน ร่วมกับอีกหลายเครือข่ายได้แก่ เครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ เครือข่ายเกษตรกรรายย่อยภาคเหนือ ฯลฯ

4) องค์กรพัฒนาเอกชน

องค์กรพัฒนาเอกชนถือเป็นองค์กรที่เล็งเห็นให้กับบ้านหนองเต่า เป็นผู้อยู่เบื้องหลังและช่วยจัดการกับความขัดแย้งบ้านหนองเต่าทางอ้อม องค์กรพัฒนาเอกชนที่บ้านหนองเต่าเชื่อมประสาน ได้แก่ มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ สมาคม IMPECT กป.อพช. ภาคเหนือ ฯลฯ องค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้มีบทบาทในการส่งต่อข้อมูลข่าวสาร สถานการณ์ ความเคลื่อนไหวให้แก่ผู้นำทางความคิดของบ้านหนองเต่า บุคคลที่เชื่อมประสาน ได้แก่ พระตี

จอเกลอะ เนะปอตะ พฤ โอโดเซา แหะวะ โอโดเซา บทบาทในการช่วยบ้านหนองเต่าจัดการความขัดแย้ง เป็นกรณีความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับรัฐ

5) นักวิชาการ

นักวิชาการที่เป็นที่พึ่งของบ้านหนองเต่ามีหลายท่านได้แก่ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ดร.ยศ สันตสมบัติ ดร.ชยันต์ วรรธนะภูติ บุคคลที่เชื่อมประสานกับนักวิชาการเหล่านี้ คือ พะติจอนิ โอโดเซา บุคคลเหล่านี้พยายามช่วยเหลือชาวบ้านโดยการยกระดับการอธิบายการจัดการของชาวบ้านให้เป็นวิชาการมากขึ้น พยายามสร้างพื้นที่ทางความคิดการจัดการภาคชาวบ้านให้แก่สังคม เช่น การวิจัยองค์ความรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งบ้านหนองเต่าเป็นพื้นที่วิจัยเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรภาคชาวบ้านหลายชิ้นงาน รวมถึงงานเขียนต่าง ๆ ที่ได้ตีพิมพ์ เช่น ปา 7 ชั้นปัญญาปราชญ์ เป็นต้น

2.3 วิธีการในการจัดการความขัดแย้งในปัจจุบัน

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า วิธีการที่ชาวบ้านหนองเต่าใช้ในการจัดการความขัดแย้ง มี 6 วิธี ได้แก่ การปรับใช้วัฒนธรรมประเพณี การเจรจาตกลงแบบไม่เป็นทางการ การรวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้าน การสร้างเครือข่ายองค์กรชาวบ้านเพื่ออำนาจการต่อรอง การประสานงานกับรัฐ และการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

1) การปรับใช้วัฒนธรรมประเพณี

การปรับใช้วัฒนธรรมประเพณี ในการจัดการความขัดแย้ง ชาวบ้านจะใช้ในกรณีเกิดความขัดแย้งในชุมชน หรือระหว่างคนในชุมชน โดยมากเป็นความขัดแย้งที่ชุมชนสามารถจัดการได้ด้วยตัวเอง การใช้วิธีการนี้พบในกรณีความขัดแย้งระหว่างเด็กนักเรียน หลังจากเกิดเหตุการณ์ทะเลาะวิวาทในโรงเรียน ผู้นำชุมชนและผู้อาวุโสได้ประกอบพิธีกรรมขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากเหตุการณ์ดังกล่าวถือเป็นความผิดร้ายแรงของหมู่บ้าน นอกจากความขัดแย้งในกรณีนี้แล้วพิธีกรรมต่าง ๆ ในรอบปีของชุมชนมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการคลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นการลดความบาดหมางของคนในชุมชนที่เกิดขึ้น ที่ไม่ว่าจะสะสมมาก่อนหน้านานขนาดไหน หรือเกิดความขัดแย้งอะไรขึ้นในรอบปีระหว่างคนในหมู่บ้าน

2) การเจรจาตกลงแบบไม่เป็นทางการ

สำหรับการเจรจาต่อรองแบบไม่เป็นทางการ บ้านหนองเต่าใช้กับการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน และนอกชุมชน ที่ชุมชนสามารถจัดการได้โดยลำพัง ความขัดแย้งที่ใช้การจัดการวิธีนี้มักเป็นความขัดแย้งเมื่อมีการละเมิด ไม่ยอมรับกฎ กติกาของชุมชน บทบาทในการเจรจาตกลงแบบไม่เป็นทางการนี้ โดยมากเป็นผู้นำทางการปกครองหรือพัฒนา ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้าน จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ชุมชนได้ใช้วิธีการนี้ในการจัดการความขัดแย้งในหลายกรณี ได้แก่ ความขัดแย้งกรณีชาวบ้านกับกรมชลประทานและโครงการหลวง ความขัดแย้งในชุมชนกรณีกำหนดเขตป่าของชุมชน ความขัดแย้งกับบริษัทต่างชาติเข้ามาปลูกไม้ดอกเมืองหนาว ความขัดแย้งกับคนภายนอกมาลักลอบล่าสัตว์ในป่าชุมชน ความขัดแย้งกับบุคคลภายนอกเข้ามาซื้อที่ดินของชาวบ้าน และความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้กรณีจับชาวบ้านตัดไม้สร้างบ้าน สำหรับความขัดแย้งในบางกรณี ยังพบว่านอกจากชุมชนจะใช้วิธีการเจรจาตกลงแบบไม่เป็นทางการ แล้วยังใช้ควบคู่ไปกับวิธีการอื่นอีก เช่น หากเป็นความขัดแย้งในชุมชน เช่นกรณีความขัดแย้งจากการกำหนดเขตป่า หลังกรณีแล้วก็จะปรับใช้วัฒนธรรมประเพณีด้วย ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วตอนต้น และหากเป็นความขัดแย้งกับภายนอกชุมชน บางกรณีหลังจากใช้วิธีการนี้แล้วไม่ได้ผล ก็จะใช้วิธีรวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้าน ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

3) การรวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้าน

ชุมชนจะใช้วิธีการรวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้าน เมื่อมีการละเมิด ไม่ยอมรับกฎ กติกาของชุมชน โดยบุคคลหรือหน่วยงานจากภายนอกชุมชน เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นชุมชนมักจะใช้การเจรจาตกลงแบบไม่เป็นทางการก่อน หากไม่ประสบความสำเร็จ ชุมชนก็จะรวมตัวกันเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้านให้คู่ขัดแย้งปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน รวมทั้งการหยุดการกระทำที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนกับชุมชน จากการศึกษาของผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านหนองเต่าที่ใช้วิธีการรวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้านใช้ในหลายกรณี ได้แก่ ความขัดแย้งกรณีชาวบ้านกับกรมชลประทานและโครงการหลวง ความขัดแย้งกับรัฐกรณีอพยพคนออกจากป่าและการประกาศเขตอุทยาน ความขัดแย้งกับบริษัทต่างชาติเข้ามาปลูกไม้ดอกเมืองหนาว ความขัดแย้งกับคนภายนอกมาลักลอบล่าสัตว์ในป่าชุมชน และความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้กรณีจับชาวบ้านตัดไม้สร้างบ้าน ซึ่งการใช้วิธีการนี้ในการจัดการกับความขัดแย้ง

4) การสร้างเครือข่ายองค์กรชาวบ้านเพื่ออำนาจการต่อรอง

บ้านหนองเต่า ได้ใช้วิธีการสร้างเครือข่ายกับหมู่บ้านอื่นในบริเวณใกล้เคียง ในกรณีที่ต้องการพลังจากเครือข่ายมาช่วยเพิ่มอำนาจการต่อรอง และเป็นปัญหาร่วมของเครือข่าย มีรายละเอียดดังนี้ กรณีเป็นปัญหาของบ้านหนองเต่า ซึ่งใช้ทั้งวิธีการเจรจาตกลงไม่เป็นทางการ และ การรวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้าน แล้วไม่ประสบความสำเร็จ ชาวบ้านหนองเต่าได้สร้างเครือข่ายองค์กรชาวบ้านเพื่ออำนาจการต่อรอง ในกรณีความขัดแย้งกับบริษัทเข้ามาเช่าที่ปลูกไม้ดอกเมืองหนาว สำหรับกรณีเป็นปัญหาร่วมของหลายหมู่บ้าน ได้แก่กรณีความขัดแย้งกับรัฐกรณีอพยพคนออกจากป่าและการประกาศเขตอุทยาน นอกจากการสร้างเครือข่ายองค์กรชาวบ้านเพื่ออำนาจการต่อรอง แล้ว ยังใช้วิธีการอื่นควบคู่ไปด้วย เช่น การประสานงานกับรัฐ และการประสานงานกับหน่วยงานภายนอก ดังจะได้กล่าวในหัวข้อต่อไป

5) การประสานงานกับรัฐ

เป็นการจัดการความขัดแย้งของบ้านหนองเต่า ที่เกินความสามารถของชุมชน จากการศึกษาพบว่า ชุมชนได้พยายามใช้วิธีการจัดการความขัดแย้งต่าง ๆ หลายวิธี ตั้งแต่ การเจรจาทกลงแบบไม่เป็นทางการ การรวมตัวเคลื่อนไหวคัดค้านและต่อต้าน บางกรณีรวมถึงการสร้างเครือข่ายองค์กรชาวบ้านเพื่ออำนาจการต่อรอง แล้วไม่สามารถยุติความขัดแย้งได้ จึงได้ประสานงานกับรัฐเพื่อจัดการกับความขัดแย้งดังกล่าว เห็นได้จากกรณีความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้ที่เข้ามาจับชาวบ้านที่ตัดไม้ไปสร้างบ้าน หลังจากการประนีประนอมประนอมได้ แต่เรื่องไม่ยุติลงด้วยเจ้าหน้าที่ป่าไม้ได้แจ้งข้อความกับตำรวจให้ดำเนินคดีกับชาวบ้าน ชุมชนจึงได้ประสานงานกับปลัดอำเภอ ให้ช่วยไกล่เกลี่ยและยุติปัญหาความขัดแย้งให้

6) การประสานงานกับหน่วยงานภายนอก

การประสานงานกับหน่วยงานภายนอก มิใช่ประสานเพื่อให้หน่วยงานภายนอกเข้ามาจัดการความขัดแย้งโดยตรง แต่การประสานกับหน่วยงานภายนอก เช่น นักวิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน นั้นเพื่อเป็นการเพิ่มอำนาจชาวบ้านในการต่อรองกับรัฐ นอกจากนั้นยังเป็นช่องทางในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา กับชุมชนอื่น ๆ ช่วยให้ชาวบ้านได้เรียนรู้ ซึ่งจะมีส่วนช่วยเสริมองค์กรชาวบ้านให้เข้มแข็ง และรู้เท่าทันปัญหาที่เกิดจากความสัมพันธ์กับรัฐมากขึ้น ชาวบ้านเริ่มยอมรับบทบาทของหน่วยงานภายนอกเหล่านี้มากขึ้น ในกระบวนการแก้ปัญหาระยะยาว